

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

U N Φ E R F

U B Y U Y U Z F

E

5-9

476 EY

ᐅ ᐃ ᓄ ᓂ ᐱ ᓃ

ᓂ ᐃ ᓄ ᓂ ᐱ ᓃ ᐅ ᓃ ᓃ

ᓂ

5-9

476 ex

Digitized by Google

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԻԶ

Բ .

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Ս Ա Ր Կ Ա Ի Ա Գ Ա Յ

ՎԱՐԴԱՆԱՅ ԲԱՐՁՐԲԵՐԴՅԻԱՅ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՐԶՆԿԱՑԻՈՅ

Ն Ե Ր Բ Ո Ղ Ե Ա Ն Ք

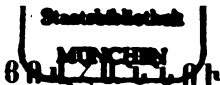
Ի Ս . ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԿՈՐԻԶ

Ի Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Ի Տպարանի Մխիթարեանց

1 8 5 3

ՍՍՐԿԱԽԱԳ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Ն Ե Ր Բ Ո Ղ Ե Ա Ն

Ի ՍՈՒՐԲՆ ԳՐԻԳՈՐ

ԼՈՒՍՍԻՈՐԻՉՆ ՀԱՅՈՑ

Զնահատակութիւն սրբոցն առ-
նէ եկեղեցի, ճգնութեամբ նոցա
պայծառանայ, և զաւազանին չը-
նորհն փառաւորէ. այսպիսիս զնո-
սա աճեցուցանելով մանկունս՝ յոր-
պիսի գիտէ ծառայել հոգին սուրբ
և ոչ հեռանալ. որք ոչ միայն զնկա-
րեալսն առ 'ի յայսպիսի արգանգէ
պահեցին շնորհս, այլ և աճեցուցին
յաճախութեամբ լուսոյ, յաւե-
լուածոյս 'ի վերուստ յինքեանս

կորզելով և փառքք գործեցին զյա-
 ճախութիւն փառաց . օտարացեալք
 աշխարհի և որ 'ի սմա, կամ թէ
 ճշմարտագոյն ասել՝ 'ի խաչ ելեալք՝
 կրթութեամբ մահու զկեանս ու-
 նելով, որպէս ասի . և 'ի վերայ ու-
 սոյ 'ի սննդականսն զխաչն բառնա-
 լով զհետ ընթացան հրամանի պա-
 տուիրանագրին : Իսկ 'ի տիս հա-
 սեալ հասակի հաւատոց՝ կատար-
 մանն Քրիստոսի, զնոյն կանգնեալ՝
 բարձրացան 'ի նմա . և աշխարհի յաղ-
 թեցին, և զբռնաւորս ամաչեցու-
 ցին, և զաստուածածանօթութեն
 բան յամենեսին սերմանեցին . և իր-
 րեւ լուսաւորք յաշխարհի փայլե-
 լով փայլեցին և փայլեն : Որոց բանն
 յայնժամ հալածեաց զախոս և ըզ-
 դեւս . և այժմ ոչինչ նուազ քան
 զնոյն՝ բնակեցելով զօրութեամբ 'ի
 նշխարս նոցա կատարի . ողջակէզք
 կատարեալք, և կամաւոր Աստու-
 ծոյ զոհք, բանիւ վկայք բանին Աս-
 տուծոյ, և արեամբն իւրեանց պսա-
 կեալք : Իսկ 'ի մեջ բարկութեանն
 Աստուծոյ շարժելոյ և մեր, միջ-

նորգք . և քան զփենէեաի բուրումն՝
 պատուականագոյնք , և սատակչին
 պատկառելիք : Իսկ ՚ի չարութեանն
 և յանպտղութեան արիականա-
 գոյնք քան զԵղեայի բանն . և այլ
 տուաւել Վսեմք և ազբերագոյնք . և
 որ այլ այսպիսիք հոգւոյն բանից
 պատգամաւորք սոցա՝ իրի և բանի ՚ի
 Ժանօթութիւն ձեզ հասեալք , իբր
 ընտանեաց Աստուծոյ և մերձաւո-
 րաց հնոց և նորոց կտակարանաց ա.
 սացելոց : Արք հղորք՝ խաղացեալք
 ընդ հրոյ և ընդ սրոյ , ընդ երկրի ,
 ընդ ջրոյ և ընդ օգոյ , և ընդ տմե-
 նայն աշխարհիս մասանց , և բռնու-
 թեանց աշխարհականաց և պատրա-
 նաց . ի միանգամայն կոխելով
 զՊղոթականս և զբռնութիւնս , ա-
 մենայնիւ որ ինչ հակառակ հոգւոյն
 տեսութեան , և վերամբարձման
 խափանօղ և ՚ի վայր հայեցուցանողք՝
 յաղթողք : Որովք հանապազ եկե-
 ղեցի զարգարեալ պսակի . երբեմն
 համանգամայնից յիշատակօք , և եր-
 բեմն իւրաքանչիւրովքն յաւուրս
 տնախմբութեան . յորս նախաձայ-

նութիւն քարոզեն և 'ի զգուշու-
 թիւն պարկեշտութեան զմեզ յոր-
 դորեն . և արթնութեամբ զքունն
 սակաւացուցանելոյ , և զցանկու-
 թիւնն հալածելոյ . զի այս զոգի և
 զմարմին յորոց եմքս՝ մաքրելով՝ ան-
 ախտ զսրբոց պատահիցեմք տօնել
 զտօնս , և զի նոցայն վերուստ փայ-
 լեալ լուսոյ ծաւալումն՝ հոգւոյս
 մեր աչօք ոչ միայն յստակ տեսանել
 արժանաւորիցիմք , այլ և 'ի մեզ ին-
 քեանս զայսպիսի լուսոյ ընդունել
 բաւիցեմք զճառագայթից զօրու-
 թիւն . և նահատակ 'ի մէջ նահա-
 տակաց երեւիցիմք մաքրութեամբն
 և տօնասիրութեամբն :

Որպէս և այրս երեւելի 'ի մէջ
 սրբոց , և մեր ըստ աւետարանին
 ծնող , Գրիգորիոս աստուածայինն .
 արդարեւ արմաւենի տնկեալ 'ի տան
 տեառն , և 'ի գաւիթս Աստուծոյ
 մերոյ ծաղկեալ , և այսպիսեօք և
 այսքանեօք ժողովրդովք բազմա-
 ցեալ 'ի ծերութիւնն , 'ի պարար-
 տութիւնն հոգեւոր զմեզ ժողովեաց
 'ի փառս և 'ի գովեստ Աստուծոյ .

որոյ յիշատական զուարճանալի
քան զբազումս . համարձակիմ ա-
սել թէ և քան զամենեւեան , և ա-
ռաքինեացն ճշմարտապէս տգոթեմ,
թեթեւ փոքր ինչ հետեւող լինել,
և հաւատոյն հաւաստի ձայնակցեմ
որ ինչ նորայն ճշմարտութեամբ , և
որոց և օտարաձայնից մտելոց 'ի նո-
րայն ճշմարիտ ձայնս՝ ըզմամ հան-
դիսիւ պատահել հոգեւոր բանիւ ,
և աւանդութեան սրբոց հարցն :
Այլ այս՝ երբ և կամեսցիս : Բայց
այժմ միջ՝ որ ինչ մեծի և սրբոյ
հօրս տրժան է , յառաջ կոչեցուք
զբանս :

Սա , որպէս ամենեցուն յայտնի
է , գաւառաւ Պարթեւ , 'ի ցեղէ
Թագաւորեալ , զատուցեալ արշա-
կունի , 'ի հօրէ Անակ կոչեցելոյ , և
յարեւելից կողմանց տշխարհի՝ ա-
րեւելք մեզ Ծագեցաւ , և իմանալի
արեգականն հոգեւոր ճառագայթ ,
'ի խորին չարութենէ ամբարշտու-
թեանն՝ ճշմարիտ բարի և այսահա-
լած . 'ի տղայական հասակին փա-
խուցեալ 'ի Յունաց աշխարհն ըստ

գիպուածոյն , որում ամենեքեան փորձ էք : Այլ այսոքիկ ոչ գիպուած առաւել՝ քան թէ նախաիւ նամուծիւն Աստուծոյ , և մերոյ փրկութեան տեսչութիւն՝ բարիս այս և երանելի գիպուած . որպէս և այն ինչ թագաւորին հէնս մահու 'ի վերայ աշխարհի մերոյ հասուցանէր , սակս 'ի վերջին երանութե և շինութե , հոգեւորի առիթ : Այլ աստանօր անվայելուչ է առանց լրծակցի մօտաւորութեան զբանս յառաջ մատուցանել . զի 'ի ձեռն համեմատութեան երկոցունց բանի , որ ինչ յառաջինսն միայն զօրութիւն՝ երեւեցուսցէ զընկերին ամենակատար լաւութիւն :

Արդ երկուս զսոսա ազգակիցս հարազատս , աստուածային խնամ անուցանէր 'ի Յունաց աշխարհին . ոմն , որպէս պարտ է ասել Ճշմարտութեամբ , զառաքելութեան վիճակ մերոյ աշխարհիս և զքահանայապետութեան՝ հանգերձ մտը տիրոսութեամբ վարժելով . իսկ ոմն թագաւորական ունելով ախոր-

Ժախս , և ձիաւորեալ և զէնս յաջո-
 զակարար շարժելով . և երկոքեան՝
 փոքր ինչ մնալ 'ի չարութեանն , ոչ
 իբրեւ անտես առնելով՝ որ զամենե-
 ցուն առձեռն պատրաստ ունի ըզ-
 փրկութիւն , և որ ընտրէ զսուրբս
 յորովայնէ , և կամ զեւս հաւատ-
 անն ասել՝ յառաջ քան զլինելն աշ-
 խարհի՝ լինել սուրբս և անարատս
 առաջի նորա սիրով . այլ որպէս վե-
 րագոյն ասացաք , զքորձ ցուցանել
 կատարելութեան միւսոյն առժա-
 մանակէիւն , նորին չարութեամբ և
 զգարձ նորին յամենայնի ցուցանել
 հրաշտփառագոյն՝ 'ի բարին փո-
 փոխմամբ 'ի չարութենէն . օրինակ
 իմն , օձի 'ի բաց եգեալ զխածաննէն ,
 և առեւծ զյափշտակնէն : Կամ զոր
 աստուածային բանն առ հերբայե-
 ցւովքն անհնարին համարեալ լինել
 չարութեանն փոփոխումն , աստ
 դիւրաւ պատահեալ . ինծ զխայ-
 տուցս՝ իբրեւ եգիպտացի կամ հըն-
 գիկ զսեւութիւնն 'ի բաց մերկա-
 ցեալք , թէպէտեւ . բռնութեամբ
 պատժոց : Եւ մինն զարգանալը 'ի

Կեսարիա կապադովկացւոց՝ ի հրահանգս հոգեւորս . իսկ միւսն առաստկագունի և աննուաստագունի կոմսի՝ Լիկիանէս կոչեցեալ անուն . որ ինչ հակառակ հոգւոյն և զըստ մարմնականսն հռչակեցուցանէ , խազմ և ժամանակ գումարութեան զինուց և հեծելոց՝ որ ի բարբարոսաց՝ զյունականաւն զեղոյր զաշխարհաւ : Քանզի ի կուտել զորաց բազմաց կողմանցն երկոցունց , բան հանդիսի զորանայր ի խուժական կողմանէն , իբր մարդասիրելի բազմութեանն . և ի ձեռն մենամարտութե թագաւորացն երկոցունց՝ զիրին վճարել զկատարումն . և զյաղթութիւնն որ ոք և առցէ՝ հնազանդել միմեանց , եղիցին վճարմամբ այսպիսի իրի՝ կողմանքն երկոքին :

Բանն աստականայր , և ինքնականն վարանեալ տարակուսէր , ոչ տանելով զայսպիսի լուր բարբառոյ , և ոչ պատահել մենամարտութեամբ ահագին վիրագին՝ կանացի ուժ և սիրտ : Զայսոսիկ վարանս տարակուսանաց լուծանէր ծանօթ

և ընդել հաստատութեան սրտի և
 ուժոյ պարթեւին՝ կոմսութեան
 հասելոյ պատուոյ լիկիանէան .
 կանգնէ զանյուսութիւնն , և զեր-
 կեզ մահուն 'ի բաց փարատէ . ուրա-
 խասցի ինքնակալդ ասելով , քանզի
 բազում արա քաջս և անուանիս
 տածեալ փայփայէ քո հզօր զօրու-
 թիւնդ . որ իրա այսպիսի ըստ իւրա-
 քանչիւր գիպուածոյ վճարեսցին .
 և ինքնակալութիւնդ ձեր յուրա-
 խութեան խաղաղութեամբ մնա-
 ցէ . այլ որ այժմ ասա հասեալ է՝
 այր հզօր 'ի զուակէ թագաւորացն
 հայոց , որով կարծեմ զայսպիսի
 իրա գիւրաւ վճարել նովաւ : Եւ
 յինքն գարձեալ անարին , հրամայ-
 եաց ածել զքաջն . և ընդ տես-
 լեանն՝ իմանայ իմն գողցես որ 'ի
 նմա արիութիւնն , միանգամայն և
 'ի պատերազմազացն : Եւ վստահա-
 ցեալ յայսպիսի սասակութի մար-
 մնոյ և ուժոյ , գարձուածս պատաս-
 խանւոյ ասալքէր խուժացն , զյոր
 դրեալ բանն 'ի նոցանէ արգիւնա-
 գործել ինքեամբք : Իսկ զծածուկ
 ԳՐԻԳ . ԼՈՒՍՆԻՈՐԻԶ . Բ . 2

նենգութիւնն՝ ի ձեռն առեալ, զայն
որ ՚ի Պահլաւաց քաջն՝ հանդերձէ .
ձեւ և շուք թագաւորական զնովաւ
արկեալ՝ համբաւէր ինքնակալ կայ-
սրր :

Այլ քանզի տօնախմբութեան ,
և ոչ պատմութեան է ժամանակս ,
կարճառօտիւ զայսոսիկ հարցուք ,
փութալով յոր ինչ աւուրս բան :
Պատահեն միմեանց Գութն և Պար-
թեւն . յաղթահարէ Պարթեւն ,
ձերբակալարարեալ զԽուժն . ՚ի թա-
գաւորութիւնն հայրենի զՏրդատ՝
այսպիսիս ածէր դիպուած : Այլ
զայս ամենայն գործէ յառաջատե-
սութիւնն Աստուծոյ , որպէս կամք
են լսել իմոյ բանիս , յաղագս որ
՚ի մեզ փրկութեանն ճանապարհ :
Արդ պսակաւ և ծիրանեօք զհասակ
և զգագաթն զարդարեալ Տրդա-
տիոս , ՚ի հայրական իւր հասանէր
աշխարհ : Զհետսորա մտեալ իմաս-
տունն այն և հոգեւոր որսորդ , զի
զըստ մարմնոյ ազգակիցն բազորդ
կացուցէ հոգեւոր հարազատու-
թեանն նախանձ . իբրեւ կարթիւ

զառ 'ի Քրիստոս հաւատոցն, բանիւ պատմելով զհամբերութիւնն իւր և զժուժկալութիւն, և լար կապելով 'ի նմա զերկայնութիւն յուսոյն, ընդ որս և զտանջանացն եւս ընդ փորձութեանն եղեւ:

Բայց բռնն հարեալ ունի զայսպիսի խորամանկութենէ ձեռն տատաւածային. զի որ 'ի գիշութեան և յապականութեան անբանացեալ կենդանին բանաւոր՝ 'ի բարձրութենէ խոնարհի և յանլոյս նիւթոյ կորզեսցի յօգամաքուրս և յստակ 'ի տուրեւառութիւն շնչոյ կենդանութեան հոգեւորի, և 'ի տեսութիւն լուսոյ մշտնջենաւորի: Արդ ածէ ժամանակն զերկոսին աստ. զոմն զերբեմն արուոեկին ազջամբղին 'ի ձեռն ունեւելով ճառագայթ, և զառաջնոյ օձին 'ի բերան ունեւելով զթոյնս. խորհի երբեմն ահիւ տանջանաց, և բռնութեամբ գելարանաց և կախազանաց զլոյսն որ 'ի հոգւոջ միւսոյն հալածել, և զկաւարային ճառագայթն՝ որ 'ի ձեռին իւրում՝ 'ի ներքս բնակեցուցանել.

և մերթ ողորջանօք բանիւք և պատրա-
 նօք քարշել'ի փառս և 'ի հեշտու-
 թիւնս մարմնականս , և զամենայն
 ինչ հնարի որ ինչ անկ էր իւրոյ կո-
 րստեանն . մանաւանդ զի զոգւոյ
 նորա ապականեսցէ զգեղեցկազա-
 նութիւն : Իսկ ոմն զիմաստութիւն
 հոգեւոր 'ի վար արկեալ , կամաւո-
 րութեամբ զմարմին մատնէ տանջա-
 նաց . և ազատութեամբ հոգւոյն ,
 որ ինչ մարմնոյն հրապուրող ողո-
 քականքն և ծառայականք՝ 'ի բաց
 հալածէ զբանս . և ամենայն որ ինչ
 դժնդակութեամբ՝ համբերէ . նպա-
 տակ առաջի եդեալ ազատութիւն
 հոգեւոր , զհակառակամարտն իւր
 առ ինքն 'ի վեր ածէ . և լինէր հան-
 դէս երկոցունց սաստիկ : Ոմն աշ-
 խարհակալի խաւարիս այսորիկ հա-
 մարել մտանել ընդ միտ , և ոմն երկ-
 նի և ամենայնի ստեղծողի . մինչ զի
 պարտ է ասել ճշմարտութեամբ ,
 զհրեշտակս ապստամբս և զգինու-
 րութիւնսն երկնայինս առ հասա-
 րակ 'ի տեսիլ հանգիսին վառեալ ,
 և զիւրաքանչիւրսն 'ի կամակ իւրա-

քանչիւր տագրել: Քանզի գիւացն
 ամբոխութիւնք՝ որ ինչ իւրեանց՝ ի
 գործ արկեալք, ի նենգութիւն
 փութային. ոմանք զսիրտ թագա-
 ւորին ի բարկութիւն գրգռել, զի
 մարմնոյն ցաւով որ ի պէսպէս տան-
 ջանացն տագնապետլ սուրբն, նո-
 ցին հաւանեացի զոհատրութեան
 բազնաց: Իսկ ոմանք՝ ի բանից մե-
 քենայս և ի խորհրդոյ ճարտա-
 րութիւնս ի նորին մտաց վարդապե-
 տէին. զի կամ մահուն երկեղիւ և
 տնյուսութեան կենաց զսիրտ նա-
 հատակին տատանիցէ, կամ ըզ-
 կեանս և զբարեփառութիւն, և
 որ ինչ ըստ մարմնոյ մեծութիւն և
 հեշտութիւնք յիշեցուցանելով՝ հը-
 րապուրեոցէ. և վաղ ուրեմն ի նոր
 տին, զհրապոյրն և զհրապուրոզն
 արհամարհելով կոխիցէ: Իսկ նրա-
 գոյնքն այսպիսեաց ամբոխից փոր-
 ձի՝ նոր ինչ անկանել իւրեանց, իւր-
 եւ թէ զխորհուրդս շփոթել զսրբ-
 րոյն, զպարզն զայն և զյատակ, ըզ-
 վերնոյ խմաստութեան զնշոյս ի
 րաց ի նմանէ արտահանել, և զբազ

մայօդս զսոյս և զնչական ստորին
խաբէութիւնս՝ փոխանակ 'ի նմա
արտագրել . կամ թէ ինքեանք իսկ
բոլորովին մնալ 'ի մեր միտս և խոր-
հուրդս . և այլք այլ ինչ , յորոյ ի-
րիք 'ի վերայ կարգեցաւ իւրաքան-
չիւր ոք 'ի նոցանէ իշխան խաւա-
րին յապստամբէ վիշապին : Իսկ
սպասուորք վերնոյ և անճառելի
լուսոյն , և յաղագս բարւոյ 'ի բա-
րեացն վայրէ՝ 'ի բարիսն բարի մեզ
առաքմունք յառաջագային զօրու-
թեամբ . հովանեաւ անստուեր լու-
սոյն նշուլմամբ որ 'ի նոսա՝ ծանու-
ցեալք զյաղթութիւն սրբոյն , ըզ-
պսակ հանդիսին պատրաստ բար-
ձեալ ունէին . և յաղագս հանդեր-
ձելոյ մեզ բարեացն՝ արարչին մաղ-
թէին : Բայց հանդիսագիր մարտին
էր բան թագաւորին , պսակս և
թաւ ոստս ծառոց՝ նուէրս տանել
բազնին՝ անահտական պատկերին :
Բայց այս՝ ըստ պարսկական լեզուոյ՝
պանծալի անուամբ մեծարեալ ըզ-
բագինն , ոչ գիտեմ՝ Ռէաս լեալ
կամ Աթինաս , զորս պատուեն ա-

Ռառայելքն հինք , յորոց և բան թա-
 գաւորին : Այլ աւ , թէպէտ աւ-
 տուածուհի և մայր 'ի թագաւորէն
 ժարկեալ , կամ այն՝ որ յուզդոյն
 Արամազդայ սերմանեցաւ , որպէս
 հաճոյ թուեցաւ ասել քերթողին ,
 և պարկեշտացուցանել պանծալի
 տառիւք զանպարկեշտն , իբր թէ
 իմաստու թեան և ողջախոհութեան
 լեալ ծորումն . այլ որոյ նահատա-
 կին գարշելիք և տիգծք երկոքեան ,
 և աղբերք ամենայն գիջութեան և
 ասպականութեան . շաղգակերք և
 արիւնարբուք , և չար գիւացն՝ չար
 պատկերք և ձանձք :

Արգ այսպիսեաց յիմարութեանց
 և անբանութեանց հրամանի ընդգի-
 մացեալ սուրբն , հրամայի պահել
 առ օր մի : Եւ զի՞նչ զկնի այսորիկ .
 հանգիստանայ թագաւորն 'ի բանս ,
 յիշեցուցանելով նմա շնորհակա-
 լութեամբ զնորին ինքեան անստա-
 հակ ծառայութիւնն . առաջի և
 զիւրոյ կամացն արկտնելով զխոր-
 հուրդս , զգիշերոյս տյսորիկ և զան-
 ցաւոր ատուերի . մեծամեծս նմա

բարեաց հատուցանելով մասունս շնորհաց՝ յաղագս որոյ միամտութեամբ ծառայեաց : Այլ Բրիստոսի վկայն գիտէ ոչ վասն մարմնականաց պարգեւաց ծառայել մարդկան , այլ վասն որ հնազանդեցան , և օրինադրեաց զհնազանդութիւն . և որ ոչ եկն առնուլ պաշտօն , այլ պաշտել , և տալ զանձն փրկանս փոխանակ բազմաց : Որում և զսոյն իսկ մատուցանէ պատասխանեաց փոխարէնս , և զգրելն հնազանդ լինել մարմնաւոր տերանց , որպէս օրէն է . բայց զԱստուծոյ պաշտօն ոչ ումէք ասել վայել է , զմիայնոյ արարչին երկնի և երկրի և որ 'ի նոսա : Իսկ առ յընդգիմանալ Թագաւորին , և զոմն զի իցէ՝ Աստուած գիտել , հեղիկ և գողտր բարբառով որպէս մարդ՝ աստուածաբանութեամբ առնէ նմա սկիզբն , ցուցանելով նմա մշտնջենաւոր և անսկիզբն գոյութիւն , պատճառ և սկիզբն ամենայնի . և զերբեակ միութիւն՝ 'ի մի գոյութեան քարոզէ , որոյ ակնարկութեամբ եկաց իսկ

բովանդակ երեւելի և աներեւոյթ
արարածս : Ուսուցանելով և յա-
զագս հրեշտակաց և զինուորու-
թեանց . և թէ հոգս այս և սեղ-
մեալ կէս հանգերձ հաստատու-
թեամբ , և երկիր և որ 'ի նմա սա-
տանելի կարգաւորութե՛ք բերումն ,
բանիւ նորա անխախտելի բարձեալ
պահի : Յուցանէ նմա և զգիցն որ-
պիսութիւն , թէ ո՛չ աստուածք , այլ
մարդիկ լեալ մահկանացուք , գիւ-
թութեամբ և գիւտականաւ մոլորու-
թեամբ յառաջ եկեալ , զարհուրե-
ցուցին զվազնջուց միտս 'ի մարդկա-
նէ , կարծեցուցանելով պաշտելիս
նոցա զինքեանս և աստուածս :
Եւ առ այն թագաւորն . Քանի՞ցս
անգամ տուեալ է խրատ և պա-
տուէր , զի մի՛ երկրորդեացես ա-
ռաջի իմ զհաստուածս բանիցդ ա-
ռասպելեաց՝ զոր յագեալ ուսեալք
ես 'ի մանկութենէ . որ բերեն քեզ
փոխանակ պատուի՝ անարդանս . և
փոխանակ բարձի և յառաջատու-
թեան՝ բանս և կապանս ; և մահ
որ հաստանէ զյոյս 'ի մարդկանէ :

Եւ ծանուցեալ սրբոյն զնախա-
տող նոյն ընդ բերան մահու փչեալ
Թագաւորին զԹոյնս , հանդարտու-
Թեամբ զմնացուածս իւրոց բանից՝
առանց երկիւղի և շփոթութեան
խորհրդոց 'ի վերայ բերեալ , Թէ
զայսպիսի պաշտողս՝ և ոչ զմի զէն
'ի վերայ ամենայնի և ընդ ամենայ-
նի , և յամենեսին 'ի մեզ ծանու-
ցեալ՝ ձիս և ջորիս լեալ 'ի գրոյն ու-
սաք . զորոց սանձիւք և դանդանաւա-
գաւ զկզական ճմլեսցէ զառ նա ոչ
կամեցողաց մերձենալ . և այս մար-
գարէական առ հանդերձելոյն նմա
լինել կերպարանաց փոփոխումն :
Ընդ որոյ խստացեալ մրրիկ չարու-
Թեանն նեղէ զխորհուրդս Թագա-
ւորին , և զմուլեկանի նորա պայթե-
ցուցեալ եռացումն , սաստիկս շան-
թըս իբր 'ի հրոյ՝ զբանիցն 'ի վեր
առաքէ կայծակունս : Փոխանակ
զի մահկանացու , ասէ , իշխեսցեր ա-
սել զգիսն , և մեզ Թագաւորացս
ձիս և ջորիս , ես զսնոտեացն քոց
հատուցից զբանիցն զպտուղս : Եւ
հրամայէ դնել գայլ 'ի բերան նո-

րա , և արձանս անդի 'ի վերայ ողն
 նորա . և այսոքիւք հանգերձ ոլորել
 և համբառնալ 'ի ծայրս ապարանից
 որմոյն մեքենայիւք աւուրս եօթն :
 Իսկ զմեկնութիւն այսպիսեաց իւ-
 րոց տանջանաց՝ ինքն 'ի պատասխա-
 նիսն արտաբերէ , իւր անձին լեալ
 մաքրութիւն , և համ չոգեւոր : Այլ
 երկրորդն որում ահագինք և հրա-
 շափառագոյնք բանք ազօթից կա-
 խազանացն , այսոքիւք զպատկեր
 փրկչականին բերէ չարչարանաց .
 զնոյն առ նա յազազս չարչարանաց
 իւրոց ազօթել մազթանս : որպիսիս
 և առ հայր՝ Քրիստոս յազազս
 հրէիցն : Յեա որոյ և բեւեռք 'ի
 ստորինս մասունս մարմնոյն , և այ-
 սոքիւք ընդ երկիր մածուցեալ .
 ոլորացն խոտոցաց՝ մամուլք .
 ծնկացն՝ յօշումն . կողիցն՝ քե-
 րանք . արաատուացն ամանոց՝ բախ-
 մունք . ռնգացն՝ կրկնակի տան-
 ջանք . երբեմն՝ փոխանակ օգոյ զա-
 ճիւնն ծծելով , և երբեմն՝ որ 'ի
 որոյ՝ զգուարթացուցանողն զիւր
 փոխեաց որակութիւն , որ 'ի պաղոց

որթոց ճնշեալ, տատասկ կապարն
եռացեալ: Եւ այսոքիւք և վերջինն՝
վիհն անհնարին և աննշոյլ. որ և 'ի
մէջ Թունաւորացն հնգետասանա-
մեայ արարեալ ժամանակս, անդա-
դար արտասուօք աղօթից, 'ի ժա-
նեաց վիշապին զմեզ կորզեաց:

Եւ զինչ այժմ պատկանաւոր
սրբոյն բան, երկբանութեան աղօ-
թիցն: Աստուած մեծ, տէր թա-
գաւոր մեծ 'ի վերայ ամենայն եր-
կրի՝ հնազանդեցոյց զժողովուրդս
և զազգս 'ի ներքոյ ոսից մերոց, և
զատելիս մեր ամաչեցոյց. վասն այ-
սորիկ Աստուծով պարծեսցուք
զօրհանապազ, և անուան նորա
խոստովան եղիցուք յաւիտեան:
Արգ յաղթէ սուրբն. ամաչեցեալ
փախստական լինին գեւք. ուրախա-
ցեալ հրեշտակք և զսովորականն
իւրեանց 'ի վեր առաքեն զփառա-
բանութիւն, փառք 'ի բարձունս
Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղու-
թիւն, 'ի մարգիկ հաճութիւն:
Արդ նա որ այսպիսիս, որպէս վե-
րագոյն ասացաք, ըստ մարմնոյ

յայտնի են նախնիք և գաւառ, և
այլն ամենայն . իսկ ըստ հոգւոյ,
որք ըստ մաքրութեան և սակաւա-
պիտութեամբ զկենցաղս զայս վարե-
ցին, և նմանողք Աստուծոյ, իբրեւ
սիրելիք լինելով որդիք, երկնայ-
նոյն ցանկացան ազգականութեան:
Որոց հետեւեալ մեծս այս և հրա-
շափառագոյն հովիւ՝ զվերինն պա-
տուեաց փչումն, և զազատութիւն
ազգականութեանն ամբողջ պա-
հեաց առ սկզբնատիպն, իբրեւ նա-
խակնիք ՚ի վեր հայելով ըստ ան-
նիւթ գոյին: Եւ որ ՚ի խորհրդ-
դեան անճառելոյն զնիւթն ՚ի վեր
ապաւորեաց՝ յայտ է, և տեղի լեալ
սորա արփի: Քանզի ո՛ւմ այս ու-
մեք՝ քան թէ այոպիսում լսելոյ
պատրաստեալ է վարուք և ախոր-
ժակօք . որ ՚ի սոյն իսկ, և վասն սո-
րին զգորութիւն իւր և զխոհակա-
նութիւն եցոյց, զմին ՚ի ձեռն միա-
կին զօրութեան, և երկրորդին, որ
ընդ նովաւ ասանջանօք: Իսկ զմիւսն
՚ի բանից հատուցմունս տունէ ողոր-
մութիւն, և շնորհաւոր յամենե-

սեան դարձուած բացատրելով առաւել 'ի սոսկալիս և յահագինս . արգիւնաւոր բանս ազօթից , որում նուաստանայ 'ի բովանդակէն շարագրի յարմարումն պատմութեանն . ապա ընտանի ուրեմն ճշմարտութեամբ և ազգական աշակերտաց փրկչին , և քաղաքակից ամենայն սրբոց : Որք զայսպիսիսն խորհին գործել՝ յայտ առնեն տսէ , թէ գաւառիմն խնդրեն , և ազնուականի իմն ցանկացեալ են , այսինքն է երկնաւորին , վերինն Երուսաղէմի , ազատին , ամենեցուն մօրն , եկեղեցեացն անդրանկաց , ընտրելոց յերկինս :

Այլ զողջախոհութեան սորա որպիսի՞ կարիցէ պատմել բան . որ 'ի զուգութիւն ամուսնութեան , ոչ հասակականիւ հասանէ տենչանօք ցանկութեան , և ոչ բռնութեան տուփանաց յայս ածեալ , այլ աստուածայնով իմն ազգմամբ և նախախնամական իւր տեսչութեամբ , որ յաղագս մեր հոգացեալ . 'ի մաքուր արմատոյն քաջաբոյս ծաղկեալ շառաւիղք , զգեղեցիկ նորա

և զբարի 'ի նմանէն փոխանորդեալ՝
 յաջորդեսցեն հովուութի . և 'ի բա-
 րին ըստ նմա արօտս , և 'ի ջուրս աս-
 տուածայնւոյն պատգամաց զբանա-
 ւոր նորա ձեռինն ոչխարս վայելե-
 ցուցանելով , յերկնայինն ամփո-
 փեալ հաւաքիցեն փարախ . և այ-
 սոքիկ՝ եկեղեցւոյ ժուժկալու-
 թեամբ , անլուծանելեալ հանգու-
 ցիւք զնորա դնացիւք արութեանն
 'ի բաց կապէ : Եւ բարձրութեան
 հոգւոյն յերկնայինն հասեալ կա-
 մար , զվերնոյ յուսոյն անհատ ու-
 նի զծագումն . և հրեշտակսկանաւն
 վայելչացեալ պայծառանայ դեղեց-
 կութեամբ . և տենչայ հանապազ
 յերկնայնոցն լինելով տեսութեան
 թագաւորն անդադար փառաբա-
 նութեան ընդ նոսին կատարել
 զսպասաւորութիւն : Արդ սորայս
 համեմատութեան բան՝ բազմաց
 գեր 'ի վերոյ անցեալ կայ բանից ,
 և բազմաց 'ի հանդիպողութիւն
 պատկանեալ : Բայց զորոյ այսօր ըն-
 թերցաք՝ 'ի հոգեւորս իջուք աս-
 պարէս զհրաշագործողին և զնա-

խամարդարէին և օրինադրողին , ըզմեծին ասեմ՝ Մովսէսի՝ զվերջինս փառաց տեառն հաւաստի տեսողի և երեսօք փառաւորեցելոյն : Քան զի նա զմորենին անկէզ՝ վառեալ անսանելով, կամ թէ այն իցէ երեւումն Արարածոյ . և հասաատու թիւն այսպիսւոյս՝ի մերձենալն կամ ՚ի յերեւման , և ՚ի ձայնէն միայն արգելեալ լինէր մերձենալ անսութեան . ՚ի բաց հրամայէ լուծանել զկապս , օրինակաւ կօշկաց խրացից՝ իբրեւ անարժան այսպէս աստուածայնոյն լինել վայրի կացութեան . և պատուէր առնու՝ արուեստիւք և սքանչելիք հանել զորդիսն Իսրայելի յԵգիպտոսէ : Հոլովեցուցանէ և սա զազայական հասակացն անիւ յուսմանն քրիստոսականի . և ՚ի միջոցէ այսպիսւոյ վարժման՝ առաւել քան ՚ի հրոյն , և զմեռելութի երկրաքարշականաց խորհրդոց յառաջագոյն ՚ի բաց բոկացեալ , միջամուխ աստուածութեանն լինի և մերոցն . որպէս հնազանդել հաճոյ թուեցաւ տուողին խորհրդ-

գեանն իւրում՝ տպաւորէ փրկութեան ճանապարհ : Եւ նմա բերան և օգնական նրբաձայնութեանն և ծանրախօսութեանն , յԱստուծոյ պարգեւեալ լինի եղբայրն իւր Ահարոն , որ Թարգմանի հոգի . նշանակ յաւելուածի լեալ հոգւոյ և շնորհաց . իսկ ամա՛ աստուածայնով ականարկութեամբ ՚ի հռովմայեցւոց աշխարհէն ընծայեցուցանէ զհակայարեկ և զերկնաւորի հարանն , պաճուճեալ պաճուճանօք զցեղեցիկ կոյսն հանգերձ գայեկաւն :

Տես հաւաստի , երեք են որ առաջնորդեն ելիցն Իսրայելի . Մովսէս , և Ահարոն , և գաւազանն որ յԱստուծոյ . երեք և սղբա ճշմարտութեամբ . նահատակն , սուրբ ազջիկն և ողջախօհ ծերունին . եւ նոքա օրինակք , իսկ սղբա սպասաւորք ճշմարտութեանն : Ո՛վ երրեկին զօրութեան և կատարելութե . վասն զի զէն , և զմիշտն , և զգոյն ՚ի վեր Թողցուք . որպէս ոմանք յարտաքնոցն իմաստասիրեցին մեզ յայանագոյնս . և յայլս զնիւթն ,

ԳՐԻԳ . ԼՈՒՍՅԻՈՐԻԶ . Բ . 3

զսկիզբն , զտեսակ յանկերպ գոյին ,
 'ի զարդ և 'ի կերպարան շարժիլ ,
 զծայրան և որ ընդ նոքօք : Իսկ 'ի
 փոքր աշխարհումն՝ զթանձր ըզ-
 նիւթն , և որ զերկոսեանն շարժէ՝
 զանձն եռամասն , զմիջութիւն և
 զեզերումն : Այլ սիրէի աստանօր
 հրաշացուցանել զբանս , յառաջ
 մատուցանել և զբոլոր լսողացդ ու-
 րախացուցանել զլսելիս : Եւ գա-
 ւազանաւն՝ որ յԱստուծոյ յայտ-
 արար նշանակաւն զխորհուրդ , և որ
 նման այսոցիկ , 'ի խորութենէ դան-
 ձու հոգւոյն կտակարանաց՝ թաք-
 նաբար շողացեալ փայլէ :

Այլ զի մի 'ի համեմատութենէ
 վերայեալ՝ մոլորիցիմք 'ի բանէն ,
 դարձեալ վերափոխելով դարձու-
 ցուք 'ի նա զբանս : Նա՝ գաւազա-
 նաւն որ յԱստուծոյ զջուրցն բնու-
 թիւն փոխէ յարիւն , և զնոյն ինքն
 զգաւազանն յօձ կերպացուցանէ ,
 և 'ի ծագ տոնոյն դարձեալ զձեռնն
 իւր կարկառեալ 'ի նմին ինքեան
 փոփոխեալ հաւաքէր բնութիւն . զի
 'ի ձեռն այնպիսի հրաշագործու-

Թեան զքնաւ ճեա որդւոցն Իս-
 րայելի հանեալ փոխաքնակեցուցա-
 նէր 'ի խոստացելումն երկրին պար-
 գեաց : Իսկ սա անդ ուրեմն 'ի խո-
 րութեան գոլով վերապին 'ի մէջ
 թունաւորացն , և զխածանող բնու-
 թիւնս նոցա սանձէ , կամ թէ ըզ-
 թոյնս 'ի բաց բառնայ . և հարկա-
 նէ ոչ գաւազանաւ զջուրն՝ այլ առ
 Աստուած բանիւն զանձն թագա-
 ւորին , և զմարդկային նորա կեր-
 պարանս՝ 'ի վատթարագոյն անաս-
 նոյ փոխաձեւէ . և քան զԲաբելա-
 ցւոյն զազրութիւնն՝ որ օրինացն
 անմաքուր էր և աստուածայնոյն
 զոհիցն աննուիրական : Իսկ ապա
 ուրեմն նշանաւ խաչին զձեռն իւր
 կարկառեալ 'ի նա , ըստ հասարա-
 կացս զնա ձեւով կերպացուցանէ .
 և զամբարշտութեան նորա բարս 'ի
 բարեպաշտութիւն փոփոխէ , և
 զազգ արամեան տոհմիս , և զբոլոր
 հիւսիսի 'ի խաւարէ հանեալ ան-
 գիտութեան՝ 'ի լոյս փոխանակե-
 ցուցանէ աստուածայնոյ գիտու-
 թեանն : Նա տասնեակ հարուա-

Ծովք տանջեալ զԵգիպտացիան , ե-
հան զորդին Իսրայելի 'ի միջոյ եր-
կաթոյն հալոցաց . իսկ սա տասանց
և այլոց 'ի վերայ երիցն յաղթելով
տանջանաց , այսպիսեօք և այսքա-
նեօք յաղթութեք՝ զաներեւոյթան
ապստամբին տանջէ զօրութիւնս , և
զմեզ 'ի ստորին և 'ի տարտարոսա-
կանն Եգիպտոսէ և յանհնարին խա-
ւարէ , 'ի գիւացն խորհրդակցու-
թենէ՝ առ իմանալոյն և անմտա-
նելոյ արեգականն ճառագայթս 'ի
վեր կորզեաց : Նա գաւազանաւն
զկարմիրն փեռեկեաց ծով , և
սեամբ հրոյ և ամբով առաջնոր-
դեաց որդւոցն Իսրայելի , և հե-
տեւեցոյց ընդ անդունդս խորասու-
զեալ զՓարաւոմն : Իսկ սա ընդ
կրօնկն անդէն զեփրաաականն
դարձոյց յորձանս , և յերկնից հզօ-
րագոյն փայլեցուցեալ ծագումն
լուսոյ , արեգակնայիցն յաղթեաց
ճառագայթից . և զմերազնեայ բազ-
մութիւնս 'ի յայսպիսումն խորու-
թեան՝ աւազանին խորհրդեամբ
լուսաւորեալ , զաներեւոյթ Փարա-

ևոնին՝ զօրութեամբ նորա որ 'ի Յոր-
 դանան՝ ջախեաց զգլուխ : Նա մա-
 նանայիւ զժողովուրդն յանապա-
 տին կերակրեաց . իսկ սա ճշմարիտ
 'ի յերկնէ իջեալ հացիւն՝ որոց ըզ-
 նոյն ծանօթացոյց : Նա գաւազա-
 նաւն զապառաժն հարեալ զվէմ,
 հոսեցոյց վտակս . և զպապքումն
 ժողովրդեանն արբոյց . իսկ սա
 զաստուածայնոց պատգամացն բա-
 ցեալ աղբիւր , գետախաղաղացոյց
 վտակս ջրոց կենդանեաց . և զոգւոց
 մարդկան ծարաւեալ անդաստանս՝
 հոգեւորաւն արբոյց ոռոգմամբ :
 Նա համբարձմամբ ձեռաց իւրոց
 զՅեսու զօրացուցեալ , զԱմաղէկ
 պարտեաց . իսկ սա նշանաւ խաչա-
 նիշ փայտին զմեհեանս դիւացն հըր-
 դեհեալ տոչորեաց , և զբազմու-
 թիւն դիւացն որ 'ի նոսա՝ փախըս-
 տական մինչեւ 'ի Կովկաս առա-
 քեաց : Նա յերկիր Աւետեաց , 'ի
 Պաղեստինեայ զժողովուրդն համ-
 բարձ . իսկ սա 'ի հանդերձեալ
 աշխարհին յիմանալին՝ ուղիղ հով-
 ւութեամբ մեզ առաջնորդէ . կամ

Թէ զկատարելագոյնս ասել, 'ի տեսութիւն Աստուծոյ, որչափ կրթեցաւ իւրաքանչիւր ոք 'ի մէնջ վարուք և օրինակօք, և ուղիղ վարդապետական բանիւ զԱստուած տեսանել:

Այսպիսի սորա կեանք. այսպիսի սորա խորհուրդ և բան. ոչ նուիրեալ միայն զինքն Աստուծոյ, ոչ զմի միայն կամ զերկուս կատարեալ մասն առաքինութեան, որպէս զոհիցն նշանակէր բան, զարիւնն միայն զբազնաւն հեղուլ, կամ մեզ և զայլն ամենայն թողուլ, կամ զմասն ինչ 'ի փորձուոյն Աստուծոյ նուիրել, և զայլն ամենայն թողուլ աննուէր և անվերակացու. այլ զամենայն կատարեալ առաքինութիւն, ամենեւին զինքն Աստուծոյ նուիրեաց. զբոլորն բոլորովին պատարագ կենդանի, սուրբ, հաճոյ Աստուծոյ. զմարմինն կապեալ ընդ հոգւոյ ցանկութեան, զհոգւոյ ակն անքթթելի յԱստուած կառուցեալ: Այսու մեր սա հայր, այսպիսի տեսուչ, այսպիսի հովիւ:

Գրիգորիոս արթուն կամ հըս-
կող յաւազանէ կոչեցեալ անուամբ,
արթնագոյն և սիրով և հովուա-
կան բանիւք . անգագար զհոգեւորս
ուղղելով բարբառ , 'ի բացեայ հե-
ռի պահէր զանմարմին գաղանն :
Քանզի քաջ հովուին՝ քաջ և ճշշ-
մարիտ գոլ աշակերտ . ուղղէ այժմ
աղօթիւք առ Քրիստոս , և զայժմու
ուսմանց սխալմունս՝ ձայնիւ և գա-
ւազանաւ , երբեմն կոչելով քաղցր
ձայնիւ , և երբեմն սաստելով , զեր
կոսեան 'ի հոգւոյն բանից . և որ
Քրիստոսիւն խօսէր ուսեալ , յան-
գիմանեա , սաստեա , միտթարեա
առ Տիմովթէոս գրելով : Այսպէս
զկեանս սա ելից , այսպէս աշխար-
հի՝ որպէս հնար է՝ յաղթեաց . այս-
պէս զանմարմնոցն 'ի մարմնի տպա-
ւորեաց զկենցաղս : Իսկ այժմ ընդ
հրեշաակս 'ի յիմանալու մն վայրի ,
իմանալեացն տեսող՝ սպասէ հա-
սարակացս 'ի բարին փոփոխման , զի
որով նահատակեցան՝ զիմանալին
առցէ պսակ 'ի յերեւման հովուա-
պետին՝ աթոռով յաջմէ նստցի ընդ

նմա , զորոյ զպահասութիւն ընթացից ելից . գարձեալ գատել զիւրոյ հովուութեանն ոչնարս , կամ թէ բան տալ ընդ նոցա մաղթանաց :

Արդ այսոցիկ քեզ առ 'ի մէնջ , իսկ առաւելն քան յայսոսիկ՝ արժանաւորացն և հոգեւորացն կըրթեւոց՝ որք ըստ քեզ են շնորհօք : Այլ ընկալ այժմ՝ զմերս որ յազագս քո փոքր 'ի շատէ բան գովեստի , որպէս զերկուս լուսնոյս այրւոյն՝ վարդապետն քո և տէր : Եւ ընդունիս , քաջ գիտեմ . զի ճշմարիտ նորա եռ աշակերտ , և զպահասութիւնն յայսոսիկ մերոց շնորհաց , սատարութեամբ աղօթից քոց լցցես : Զի զմնացեալն այսոցիկ՝ արժանապէս կարասցուք առել , շնորհօք բանին և հոգւոյն սրբոյ , 'ի փառս ամենասուրբ երրորդութենն՝ Հօր եւ Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ . որում ամենայն փառք պատիւ և զօրութիւն յաւիտեանս . ամէն :

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԲԱՐՁՐԲԵՐԴՑԻ

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ճ Ա Ռ Ի Ս

ՎԱՄՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

Ի ԽԵԴՐՈՅ ՏԵԱՌՆ ՀԱՄԱԶԱՍԳԱՅ

Փառք հարց աստուածասիրաց՝
մեծ ութիւն է որդւոց . և դովութիւն
նախնեաց բարեպաշտից՝ պոսկ պար-
ծանաց բարեմիտ զաւակաց , որպէս
ասէ բարեխրատն Սողոմոն : Որ թէ-
պէտ կարապետն Քրիստոսի 'ի բաց
տանի զհրէական ժողովուրդն 'ի
պարծանաց որդիութեանն Աբրա-
համու , վասն զի աննմանք էին նմա
դործովն , որպէս և տէրն հաստա-
տէ , և Պաւղոս վկայէ խորթու-
թեան նոցա և տարագրութեան ,
սակայն հաւատով պատուաստե-
լոցն յարմատն պարարտ՝ յոյժ
պատճառս տայ պարծանաց , աս-
տեղափայլ և ազատածին որդիս կո-
չելով Աբրահամու՝ զհեթանոսաց

հաւատացեալսս : Որում և դու նախանձաւոր եղեալ՝ գովեալք 'ի գլուխ Սիոնի պատկառեցուցիչ տէր Համազասպ , խնդրեցեր գովութիւն քոյոյն Աբրահամու՝ մեծին Գրիգորի , և համանման նորայն հարազատաց : Թողեալ զպարծանս ազնուական տոհմաւորութեան քո ըստ մարմնոյ՝ հաւատոյ հարամքն կամիս փառաւորիլ . և այդ յոյժ հոգողութեամբ , և 'ի հեռի ժամանակաց կարօտեալ . և հայցեա յայլմէ կատարելոյ և 'ի կարողէ , և մեզ եւս հրամայեցէք զերկունս մտաց ձերոց ազատել , և զսամաք ծարաւոյդ շիջուցանել . որում կարի անարժան հանգիպիմ , և պակաս 'ի զօրութեանէ : Բայց եթէ երկնաւոր ողորմութիւնն 'ի ձեռն ազաւառ կամի կերակրել զքեզ յերաշտի , և արբուցանել 'ի հեղեղատէ , որպէս երբեմն զհեղիսս 'ի ձորն Քուռաթու , այն Աստուծոյ շնորհացն էր , և Եղիայի ճգանցն : Որում և միք հաղորդեսցուք մասին , և շնորհապարտ լիցուք Աստուծոյ յաւիտեանս :

Ն Ե Ր Բ Ո Ղ Ե Ա Ն

Մ Ե Շ Ի Մ Ա Ս Տ Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ի Ն

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Յ

Յ Ե Ր Ի Ց Ս Ե Ր Ա Ն Ե Ա Լ Պ Ա Ր Թ Ե Ի Ն

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Ո Ս Լ Ո Ւ Ս Ա Ի Ո Ր Ի Չ

Հ Ա Յ Ա Ս Ց Ա Ն Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ի Ս

Օրհնեալ տէր Աստուած հարցն մերոց, և օրհնեալ է անունս սուրբ փառաց նորա 'ի տաճարի իւրում, և 'ի վերայ հաստատութեան տւթողոյ իւրոյ, այն՝ որ 'ի կանուխ գիտութեանն իւրում ծանուցեալ զհարսն մեր յառաջագոյն հրաւիրեաց, և 'ի բեղնաւոր բարի աւուրս կոչեաց 'ի ձեռն շնորհաց իւրոց . զորս արգարացոյց կենսաբեր ջրովն, որ 'ի վերոյ քան զերկինս, և որ-

դեգրութեանն պատուով մեծա-
րեալ՝ փառաւոր արար :

Քանզի ոչ յարեւելից , և ոչ յա-
րեւմտից , և ոչ յանապատէ լերանց
եղեւ մեզ այցելութիւն . այլ այն
որ ստեղծն զմեզ , երեւեցաւ մեզ
արեգակն 'ի բարձանց , և ծագեաց
լոյս՝ որոց նստէաք 'ի խաւարի և 'ի
ստուերս մահու , ուղղել զոտս մեր
'ի ճանապարհս խաղաղութեան և
փրկութեան , դատաւորն ամենայն
մեկեկաց՝ ամենայաղթ գատաստա-
նաւն յայտնեալ : Քանզի 'ի սկըզ-
բանցն և յաւիտեանցն արարիչ՝ 'ի
լրման ժամանակաց մանուկ եղեալ
մատաղ՝ յապառաժ ձգեաց զձեռն
իւր ամենակիր . տապալեաց զլերինս
'ի հիմանէ՝ զհպարտութիւն բան-
սարկուին , որ ապառաժ գործեաց
զբանաւոր երկիրս պարարտ . և
արկ զմատունս արուեստի իւրոյ
յորջս օձից և 'ի բոյնս կարճաց , 'ի
դարանս ողնեաց՝ աղուեսուց և համ-
բարուաց , այսինքն 'ի հոգիս մարդ-
կան՝ ուր բունեալ էին ապականիչ
զօրութիւնքն , յոքնատեսակ մլա-

սուք բաժանեալ . զորս զամենե-
սեան փոխակերպեալ՝ բուրաստանս
տնկեաց զապառաժս , և 'ի բնակու-
թիւնս գազանաց ինքն իսկ բնակե-
ցաւ հարբն իւրով և հոգւովն սըը-
բով : Եւ զի անհնարինքն 'ի մարդ-
կանէ՝ հնարաւորք են Աստուծոյ ,
կթեաց 'ի մորենւոյ խաղող , եհան
թուղ 'ի տաաասկէ . յայգւոյն Սռ-
գոմայ և 'ի տնկոյն Գոմորայ փո-
խեաց բարունակս բարիս . կոխեաց
զատակս անդնդոց . աղբիւրացոյց
զվէմս , արտավարեաց յօգս , պը-
տուղս կոչեաց յանարմատ փայ-
տէ , այլովքն հանդերձ . զի մի՛
տաղսուկ խօսեսցուք . զամենայն
ինչ՝ զոր արար հնոյն Իսրայելի
առ Փարաւոն արեւմտից , զնոյնս
կրեաց նորոյս Իսրայելի առ հիօիւ-
սով արեւելից : Անդ տանն Սե-
մայ , աստ տանս Յաբեթի , որ և
ընդ Սեմայ էառ օրհնութեան ար-
ձակութիւն և տէրութիւն 'ի վե-
րայ Քանանու : Անդ ազգին Յակո-
բայ , որում հրամայեցաւ Զնջեւ
կռապաշտից . և աստ որդւոցն հայ-

կայ, որ ոչ պաշտեաց ընդ եւթա-
նասուն և մի նահապետս երկրի ըզ-
պատկերն Բեւայ. այլ խրախուսեալ
յԱստուած՝ սառակեաց զնոյն ինքն
զկենդանին զառաջնորդն պատկե-
րապաշտութեան : Անդ զգալի և
տեսանելի, զի օգնեսցէ տկար հա-
ւատոցնոցա. և աստ սակաւ ինչ ըզ-
գալի, որ եղեւ հրաշքն առ Տրդա-
տէս. և յոլով մասն իմանալի. զի
մի գանն հարման գաւազանին հայ-
րաբար խրատուն՝ սիրալի և սիրալի՝
բաւական եղեւ որդւոցն՝ ճանաչել
զհայրն բարի : Նոցա 'ի ձեռն Մով-
սիսի և Ահարոնի և Յեսուայ. և
մերս 'ի ձեռն Գրիգորի, Արիստա-
կիսի և Վրթանիսի՝ զուարթալոյս
նորայն հարազատաց. որք էին և
սոքա յարմատոյն Աբրահամու՝ որ-
դիք պարարտութեան. որպէս և
գրեալ է, թէ երկու գաւազանք որ-
դիք պարարտութեան հատան յան-
դոյն Աբրահամու, և 'ի ծաղկանց և
'ի պտղոց նոցա լցան տիեզերք :

Քանզի հայրն հասարակաց՝ ա-
ռաջի Աստուծոյ մեծն Աբրահամ 'ի

ծերութեան անդ մանկացեալ 'ի զօրութենէն Աստուծոյ՝ ծնանէր 'ի կենտուրայ որդիս վեց, զԵմբրան, և զԼեքսան, զՄադան, և զՄադիման, զԵսբուկ, և զՍովիլէ. և սպանեալ Եմբրանայ զԼեքսան և զՄադիման, զահի հարեալ Աբրահամու՝ գուցէ և զԻսահակ սպանցէ զկնի մահու նորա, տայ նմա և եղբարցն ինչս, և արձակէ յարեւելս. յորոց շինեցաւ Բահլ քաղաք յանուն որդւոյ Եմբրանայ. յորմէ և կոչեցաւ ազգն Պահլաւ: Ուստի զօրացաւ մեծն Արշակ, որ Թագաւորեցոյց 'ի վերայ հայոց Վաղարշակ եղբայր իւր, տալով նմա 'ի ծովէն Պոնտոսի՝ մինչեւ 'ի ծովն Կասբից. գաւազան մի հատեալ յօրհնութեանգաստանէն, և արմատացեալ 'ի հայկարան տանս Թորգոմայ. որ և բառնալ Թագաւորին տիեզերասասա 'ի յազգէն Եմբրանայ 'ի Ստահրացւոյն 'ի սասանականն Արտաշէ յԱրտաւանայ առեալ: Եւ նախանձախնդիր լինալ Խոսրովու որդւոյ Վաղարշու՝ որդւոյ Տիգրանայ՝ որդւոյ Արշակայ ար-

ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ. Բ. 4

շակունւոյ և 'ի Վաղարշակայ, զտասն
ամ աւերէր զերկիրն Պարսից . փա-
խուցեալ զԱրտաշէր 'ի Հնդիկա . մին-
չեւ գայ Անակ կնաւ իւրով Ոգո-
հեաւ, և որդւով իւրով Սուրենաւ .
և 'ի Ճանապարհին առ շիրիմն Թա-
գէոսի ասեն տնկիլ Գրիգորի : Եւ 'ի
սպանանել հօրն նորա զխոսարով
նենգութեամբ, և վասն նորին իրաց
կորնչել ամենայն ընտանեօքն՝ եղեւ
ծնունդ Գրիգորի 'ի շփոթմանն :
Որոյ մանկակալ լեալ Սոփի կե-
սարացի քոյրն Եւթաղեայ՝ կինն
Բուրդարայ, որ եկեալ զկնի Անա-
կայ, և գնացեալ մինչեւ ցկեսա-
րիա, և 'ի սոյն ժամանակի դար-
ձեալ կնաւն այսրէն, զի 'ի Պարոս
երթիցէ յիւրականն գաւառ . որոյ
զհետ եկեալ Եւթաղեայ պատահէ
ամա 'ի Վաղարշապատ քաղաքի 'ի
ժամու ծննդեանն . Գրիգորի . և
համոզեալ զփեսայն իւր Բուրդար
պարսիկ . և առեալ զմանուկն Գրի-
գոր՝ դառնան 'ի Կեսարիա . և Քրիս-
տոսի ընծայեն զնա աւագանաւն :

Եւ հասեալ 'ի չափ՝ վարժի յոյն

և ասորի դպրութեամբ . և փեսայա-
նայ 'ի Կեսարիա ումնմն հաւատա-
ցելոյ' 'ի գուստր նորա Մարիամ կո-
չեցեալ . յորմէ ստանայ երկու ղա-
ւակս՝ զԱրիստակէս և զՎրթանէս :
Եւ ապա Աստուծոյ տուեալ զկեանս
իւրեանց՝ մեկնեցան 'ի միմեանց .
Մարիամ գնացեալ 'ի կանանց
վանս , և Գրիգոր տեղեկացեալ
վասն անձին՝ թէ ով և յորոց , գնայ
առ Տրդատէս :

Զի 'ի Զնջելն Արտաշրի զյիշա-
տակս Խոսրովու , Արտաւազդ ոմն
Մանգակունի փախուցեալ էր տո-
ցոյնս , և մնուցանէր զնա առ իշ-
խանի ումնմն Լիկիանէս կոչեցելոյ :
Առ նա երթեալ Գրիգորիոս՝ ծա-
ռայէր նմա , թեթեւացուցանել
կամեցեալ զպարտոն հայրենի :
Մինչեւ եկն թադաւորն Գթաց
Հրաչէ անուն , որ էր քեռորդի
սրբոյն Յակոբայ Մծբնայ հայրա-
պետին . որ և նա որդի էր հօրա-
քեռ սրբոյն Գրիգորի Խոսրովու-
հեայ : Զայս Հրաչէ ըմբռնեալ
Տրդատայ՝ ածէ առ 'Իիոկղետիա .

նոս . և վառն այնր երախտեաց պսակեալ 'ի նմանէ՝ դայ 'ի Հայս հանգերձ Գրիգորիւ , և տիրէ հայրենեաց իւրոց : Իսկ Սուրէն եղբայր Գրիգորի 'ի խուճապէ տագնապի հօրն չարամա՛հ սպանմանն անկանի 'ի Պարսս . և անտի առ փեսայն իւր Թագաւորն Հեփթաղաց : Սնանի անգ , և յաջողակ այր եղեալ և անուանի այնչափ , մինչեւ տանել զնա և Թագաւորեցուցանել 'ի վերայ Ճենայ և Դարսւանայ , և ամենայն կողմանցն այնոցիկ :

Իսկ Տրգատիոս յառաջին ամին իւրոյ ԹագաւորուԹեան՝ տեղեկացեալ վասն Գրիգորի , եթէ զանտեսն Աստուած փառաւորէ , սկսաւ չարչարել զնա : Եւս առաւել յորժամ իշխանն Օտա և Տաճատ աներ նորա ասացին արքայի , եթէ որդի Անակայ է դա , որ խաւարէած աշխարհիս հայոց՝ սպանանելով զհայրն քո Խոսրով : Զոր լուեալ արքային՝ ետ տանել զնա 'ի բանտ վիրապին , յուսահատ եղեալ 'ի լսողութենէ նորա . յորմէ ա-

պրեալ 'ի տեսչութենէն Աստուծոյ .
 և 'ի հարուածել թագաւորին և ար-
 քանական զաւրացն ելեալ 'ի վե-
 րապէն՝ ապրեցուցանէր զտպանող-
 արն իւր փրկական աւետարտնաւն ,
 և բժշկական շնորհօքն Քրիստոսի :
 Եւ ապա պերճ և պայծառ նախա-
 րարօք և արքունական կառք 'ի կե-
 սարիս երթեալ 'ի մայրաքաղաքն
 Կապադոկացւոց , և մայրն հիմնար-
 կութեան հաւատոյ՝ 'ի հայաստա-
 նեայցս 'ի Թագէէ առաքելոյ , ուր
 արար զառաջին ձեռնադրութիւն
 և զհիմնարկութի եկեղեցւոյ : Եր-
 թեալ առնու զառաքելական պա-
 տիւն յառաքելական հօրէն Ղեւոն-
 դեայ . զի իցէ իրքն կարգաւոր , և
 աստուածագործ հրաշ : Քանզի որ
 առ շիրմօքն նորա յղացաւ , և էառ
 զսկիզբն գոյութեանն , 'ի նորին ինա-
 մոյ ածաւ 'ի տեղի առաջին շնորհա-
 քաջութեան նորա . և ընկալաւ 'ի
 'ի նմանէ զսկիզբն գոյութեանն
 ըստ Աստուծոյ : Յառաջին աթոռ
 նորա , ուր զսուրբն Թէոփիլոս ե-
 պիսկոպոս ձեռնադրեաց . սուրբն

Թագէոս . և 'ի նոյն ամօռոյ , ուր
ընկալաւ զշնորհս աւազանին 'ի Կե-
սարիա , այժմ էառ զամենակատար
ծնունդն , և զքովանդակ զշնորհս
առաքելութեան : Որով պայծառա-
ցեալ դառնայ 'ի նորին առաքելա-
կան անգաստանն՝ ինքեան իսկ և
նորայն վաստակօք հերկեալ , և ա-
րեամբ և արտասուաւք սերմանեալ ,
և քրտամբք ոռոգեալ . վասն որոյ
և արգէն իսկ սպիտակացեալ և
'ի հունձս հասեալ : Զոր և տե-
սեալ բերկրալի սրտիւ զհաճոյա-
կան տեսիլն , և թեքեալ զման-
կազ բանին 'ի մուխս հոգւոյն՝ սկսա-
նէր 'ի յոճ՝ արտոյ ագարակին . և
գնէր լիաբուռն խրճուհս որայից և
բարդից՝ արժանաւոր լայնանիստ
կալոյն , և բազմատար շտեմարանի
վերնոյն : Զի հասարակ ցնծա-
ցեն սերմանօղքն առաջին Բար-
դողովէոս և Թագէոս , և վերջին
հնձողքն և շտեմարանողքն՝ Գրիգո-
րիոս և որդիքն իւր քաջագօտիք :

Եւ արդ ահա խորհուրդ երկուց
գաւազանացն յայտնեցան , և առ

մեզ արմատացան . որք 'ի քաղցրա-
բեր արմատոց , և 'ի դառնաբեր ու-
տոց էին : Քանզի շառաւիղեակն
յԱբրահամու օտարացան , և օտար
անուամբ կոչեցան՝ Սոգոմայ և Գո-
մորայ իշխանք և Ժողովուրդք ,
տունկք և ուռք փշաբերք և տատաւ-
կածնունդք : Եւ այժմ գարձեալ
վերնսկան գլխութեամբ հաստա-
տեցան 'ի բուն իւրեանց և 'ի սկիզբն
արմատոյն յաբրահամեան հաւատն ,
որով ամենեքեան ապրեցաք :

Առցես , ասէ տէր ցԶաքարիա ,
երկուս գաւազանս , և զմին կոչեա-
ցես վիճակս , և զմիւսն գեղեցիկ . և
նոքօք գարձուսցես սու իս զիշխանս
իմ : Որ և աստ կատարեցաւ 'ի
Տրդատէս . որ գեղեցկացաւն՝ ըզ-
Քրիստոս զգենլովն , 'ի բաց եգեալ
զխոզենին . և 'ի սուրբն Գրիգորիոս ,
որ վիճակք ելին նմա ընդ ընտիրս՝
ընդ առաքեալսն մեր . և վիճակեցան
նմա վեցհարիւր և քսան գաւառք , և
Ժառանգութիւն նմա հաճոյ եղեւ՝
անհաճոյն յառաջագոյն : Արդ՝
նախ 'ի ձեռացն Քրիստոսի ընկե-

ցաւ գաւազան վիճակ Գրիգոր 'ի
 չարչարանս տուեալ . և ապա գե-
 ղեցկացեալն Տրգատ 'ի նոյն ձեռաց
 հզօրին Յիսուսի՝ հովուին քաջի . որ
 'ի փախչելն սրանան առաջի խնա-
 մողացն . որպէս հովիւ զգաւազանն
 ձգելով զկնի փախուցեալ ոչխարին՝
 դարձուցանէ առ ընկերսն , զի մի
 դայլոց և գազանաց լիցի : Նոյնպէս
 արասցէ , թէ բովանդակ հօտն 'ի
 փարախէն և կամ 'ի խոտաւէտ տե-
 ղեաց հեռանայցեն : Դարձեալ ա-
 սէր Ագոնայ տէր ցեղեկիէլ . Առ-
 երկուս գաւազանս , և միաւորեա
 ընդ միմեանս , և եղիցի մի . և կալ
 'ի ձեռին քում : Որ նշանակէր ըզ-
 միաւորիլ երկու իշխանութեան՝
 Թագաւորութեանն տանն Յուդայ
 և Եփրեմի , և Ջօրաբաբելի Թագա-
 ւորի , և քահանայապետին Յե-
 սուայ : Որ և մերոյս առաւել խոր-
 հըրդածի՝ կարի հեռացելոցս 'ի մի-
 մեանց . որ և միաւորեալ հաւատով
 և կամաւք և իշխանութեամբ՝ եղեւ
 'ի ձեռին Քրիստոսի , որում նուի-
 րեցանն : Դարձեալ զգաւազանն

ընկուզի , զոր տեսանէր մանուկն
 Երեմիա . որ և զմեր խրատս առա-
 կաբանէր . զի հարկանէր հայր զորդի
 գաւազանաւ խրատու , որոյ գառն
 է արմատն , և քաղցր պտուղն . որ-
 պէս ընկուզի , որոյ գառն է բոլոր
 տունկն , այլ պատուական է վասն
 պարարտութեան ընկուզին : Այլ և
 օձացեալ գաւազանն , և հաստա-
 տեալն յիւրում՝ բնութեանն առ
 Մովսիսիւ՝ զթագաւորն մեր նշա-
 նակէր՝ կերպափոխեալ ՚ի փախչելի
 տեսակ . և ՚ի բուռն հարկանելն
 զնմանէ մերոյն Մովսէսի՝ առնոյր
 զբնիկն իւր , և կայր մնայր նեցուկ
 հեղութեան ՚ի ձեռին նորա : Իմաս-
 տունն մեր և քաջ հովիւն Գրիգորիոս ,
 զոր խոստացաւ տէրն կան-
 խագոյն ՚ի ձեռն մարգարէիցն . Յա-
 րուցից ձեզ հովիւ իմաստուն , որ
 երկուս ունիցի գաւազանս . զմին
 բարակ որով զխաշինս արածէ , և
 զմիւսն հաստագոյն՝ որով ընդ
 գայլսն և ընդ գողսն կռուի : Որ և
 ճշմարտապէս մեր կայ հանճարեղն
 և իմաստուն հովիւն Գրիգորիոս՝

ունեւորվ զերկոսեանն , գաւազան
 կակղագոյն և բարակ՝ զբանն հեզա-
 համբոյր՝ դարձուցիչ և տածիչ և ա-
 ծօղ բանաւոր հօտի . իսկ գաւազան
 թագաւորութեն հաստահարուստ ,
 հսկայազօր , անվանելի և քաջամար-
 տիկն ունէր 'ի պատրաստի զՏրդա-
 տիոս , որով հարկանէր զդիմա-
 դարձսն 'ի փորձութեանն իւրեանց .
 որպէս զԴեմետրեանսն և զԴիսա-
 նեանսն և զգողս և զգազանս օտա-
 րոտիս սատակէր . որպէս զանարի
 հսկայն զթագաւորն հիսիւսոյ ըզ-
 Գեդուեհոն . զոր աղօթիւք 'ի
 ձեռն նորա շեշտակի ճեղքէր ընդ
 մէջ երիվարաւն հանդերձ մինչեւ
 ցգեաինն յեսուաբար , մերոյ Մով-
 սիսի տարածեալ զբազուկսն ընդ-
 գէմ Ամաղեկայ : Եւ ոչ միայն այս ,
 այլ և զչնորհս լերին Սինայ և Քորե-
 բայ՝ 'ի լերինս և 'ի գաշտս Այրարա-
 տու ածեալ փառազարդէր : Սիւն
 ամպեղէն և հրեղէն 'ի վայր իջեալ
 արկանէր խորան լուսեղէն՝ ծիրա-
 նափառ կազմեալ նշանակօք , կամա-
 րազարդ պսակեալ հրաշիւք՝ երկնա-

Կառոյց շաւղով 'ի ձեւ տանգը-
 ղոյ երեւեալ՝ որք իջեալ բազմա-
 Թիւնք հրաբուն զօրացն՝ լնուին
 զստորին աշխարհս, նոր երկին զսա
 հրաշագործեալ: Նախնին մեր և հո-
 վին Գրիգորիոս՝ նորն Յակոբ, որ
 տեսչեամբ իջեալ միածնին 'ի բար-
 ձանց՝ յարափոխեալ կոչեցաւ Ի-
 րայէլ, յոր և 'ի մէջս և 'ի գլուխս
 երկուց գետոց Տիգրիս և Եւփրա-
 տէս եկեալ խօսէր հարսն ոչ ին-
 քեան, այլ սերորէիցն արքայի: Եւ
 երիս գաւազանօք ընկուղի և սօսի
 և շշի անուամբ հօր և Որգւոյ
 և հոգւոյն սրբոյ՝ երից անձանց և
 միայ իշխանութեանն՝ Ծնանէր 'ի
 ջուրս աւազանին նկարէնս և խայ-
 տախարի գառինս և գաշտապիտակ
 մաքիս: Եւ 'ի սեւագէմ և 'ի գայ-
 լակերպ գազանաձեւ ազգաց, որք
 անցեալ ընդ գետս կենդանիո,
 սպիտակափայլ, ոսկիակիղն, նշու-
 լազարդ, գեղապաճոյճս փայլէին.
 որ 'ի միում տւուր հնգն'առսան
 բերս յարքունական զօրացն քրիս-
 տոսազգեստէր՝ նորն մեր Յեսու

Յովսեփեկեան՝ քահանայն մեծ Գրիգորիոս . որ զգեցաւ զպատմութեան պճղնաւոր 'ի փառս և 'ի պատիւ պսակեալ 'ի թերթն ոսկի և 'ի խոյրն սուրբ՝ առաջնորդէր Ջօրաբարելի նորոյ բարեփառն Տրդատայ , և գերեզարձ ժողովրդեանն , որով աւերէր Բաբելոն՝ խառնակութեան վարք , կործանէր Բէլ , խորտակէր Դագոն , մեռանէր Ջեւս 'ի կղզիս արգելեալ . շանթակէզ լինէր Ասկղեպիագէս . Արամազդ և Արէս առեալ զփառս իւրեանց՝ դիմէին յանգունդս . Աստղիկ զբողութի առեալ՝ փախչէր առ հոմանիսն իւր : Տունն Թորգոմայ թարգմանիչ մեծի խորհրդոյն լինէր . տունն հայկայ տուն Աստուծոյ բարձրանայր . գեղեցկանայր ազգն Գեղամայ . կողմն Սիսակայ սիրելի Քրիստոսի լինէր . ազն Արամայ զարմանալի փառաց հասանէր , ազգն ազքանազեան և այրարատեան թագաւորութիւն բարձրացեալ քան զազգս բազումս՝ զերկինս և զարքայութիւն երկնից ժառանգէր : Վա՛շ բազկին բարձրելոյ ,

փառք ձեռինն կարկառելոյ . գո-
 լութիւն տուողն արժանացելոյ .
 գահութիւն միջնորդին պատրաս-
 տելոյ . օրհնութի ռեզանոյն սրբե-
 ցելոյ . շնորհք պարգեւողն մեծա-
 ցելոյ . բարեբանութիւն կամացն
 քաղցրացելոյ . երկրպագութիւն
 երկրամերձ գիմք անյիշաչար ողոր-
 մութեանն հաշտեցելոյ , և անմո-
 ռաց պահողն զյիշատակս իւրոյ
 վաստակաւորին : Քանզի որպէս ա-
 ռաւել վաստակեցաւ հայրն մեր և
 տառուածանման ծնողն Գրիգորիոս
 քան զամենայն մանգի՝ տարեալ
 լըջմտութի զոսկալի և զքսամեն-
 լի կիրս չարչարանաց , նոյնքանեաց
 փառաց և շնորհաց եղեւ արժանա-
 ւոր , և երկնեաց հոգեպէս և մար-
 մնաչարչար զամս բազումն . և ապա
 'ի վայրկենի միում ծնաւ ազգ մի
 ողջոյն միանգամայն՝ զբիւրաւոր
 բանակս հայկազնեայ զարմից , պը-
 տուղս հիահրաշս իւրոցն տաժա-
 նաշատ կրիցն անհանդուրժակա-
 նացն : Որ յայնժամ հիացոյց զտե-
 սոզան , ոչ միայն զերկրաւորո՝ այլ և

զերկնայինսն և զերկնաւորսն ամե-
 նայն . և այժմ քստմնեցուցեալ դո-
 ղացուցանէ լուրն զխորհուրդս և
 զմարմին լսողաց . զի տեսիլ եղեւ
 աշխարհի և հրեշտակաց՝ արժանա-
 ւոր զարմացման բոլոր սեռից և տե-
 սակաց . զի հանդէս մեծ գործեաց
 բանսարկուն հանգերձ ամենայն գի-
 ւօք իւրովք , և թափեաց 'ի նա զա-
 մենայն հնարս իւր . և սպառեաց 'ի
 մի յանձն յայն աստուածամուկս
 զամենայն նետս իւր , և ջարդեաց
 'ի վերայ նորա զամենայն հնարից
 իւրոց մեքենայս 'ի ձեռն տիեզերա-
 սաստ և բուռն թագաւորութեանն
 Արշակունեաց : Քանի՜ տեսակս
 բազմակտուտ չարչարանաց իցէ ,
 զոր ոչ կրեաց յինքեան : Առաջին ,
 բեւեռս զոր թափանցանցս ընկալաւ
 երկնագնաց թաթփ ոտից նորա . եր-
 կրորդ 'ի կոճեղս և յոլորանս ե-
 դեալ քամեցաւ յարենէ՝ երկիւ-
 դիւ տեառն մաշեալ սրունք ոլոքաց
 նորա . երրորդ կապիճս երկա-
 թիս և դառնակսկիծս ընկալաւ՝ կա-
 խաղանօք կարկամեալ , և գետնա-

մածեալ'ի ծնրագրութենէ ծռնէք
 նորա երկս աւուրս . չորրորդ բրա-
 ծեծ և զեալ աստուածակիր բարձք
 անգամոց նորա . հինգերորդ՝ ջրա-
 չարչար պարպատմամբ և ուռուց-
 մամբ ասորագլուխ անարգանք
 վտանգեցաւ ողջախոհ, պարկեշտ և
 ուրբ որովայն նորա . վեցերորդ
 շառաշիզս աղի վերամբարձ յորմն
 վարսեալ ընկալաւ զեւթն օր՝ Առ-
 տուծոյ աւրինացն բեռնաբարձ ողն
 նորա , հանգերձ գելարանք ճար-
 ճատմանց կրծից նորա , առասանք
 չարահնար պնդեալ անրք և խեղ-
 գանք՝ կեղեքեցաւ լծարարձ օրի-
 նացն Քրիստոսի պարանոց նորա .
 դայլս ձգիչս և պատառիչս ընկա-
 լաւ աստուածաբան բերան նորա և
 գանգանաւանգս քրիստոսակիր կը-
 ղակ նորա . եօթներորդ՝ զեւթն
 օր գլխիվայր կախեալ 'ի միոյ ասա-
 նէն , և հոտս աղբոյ ընկալաւ ա-
 նուշաբուրիչ հոգւոյն արժանաւոր
 սրնգունք նորա . ութերորդ ըզ-
 վեցօր մոխրաշուռն եզեւ անխառն
 օգոյ , զոր պարկն արգելոյր 'ի

փողոսն կապեալ . իններորդ բորակ և
 բարկ քացախ ընկալաւ նոյն հոգե-
 շունչ քիթ նորա . տասներորդ՝ կը-
 ռուփն զոր կռփահարեցաւ չարչա-
 րակիր անձն նորա . մետասաներորդ՝
 մամուլս էառ աստուածապսակ
 գլուխ նորա : Եւ այսոքիկ նկարա-
 գրութի անդամոցն զուտ և զուար-
 թուն պատկերին՝ Քրիստոսի , յո-
 տից սկսեալ և ՚ի գլուխն աւար-
 տեալ , որպէս ասեն առնել զքաջ
 պատկերագործն Դեդեղայ՝ յոտիցն
 ձեռնարկեալ , յորում շարժիլ թը-
 ւէր անշունչ տեսողաց : Ի վերայ
 այսր ամենայնի որպէս զոսկիճա-
 մուկ ծիրանի երեքլարեան մարգար-
 տով հիւսեալ՝ արկցուք զբովանդակ
 արքունական պատկերաւն , մանա-
 ւանդ թէ ինքն արկաւ զիւրեաւ ու-
 տայնանկն աստուածիմաստ . երկո-
 սասաներորդ զտատասկն , որով
 ամենայն մարմինն ծակոտեալ , և խը-
 ծուծ լիեալ՝ արիւնաքամ եղեալ .
 երեքտասաներորդ զքերանս յո-
 տից մինչեւ ցգլուխս , որովք մերկա-
 ցան նշխարք սուրբ ոսկերաց նորա .

չորեքտասաներորդ՝ զփապարն հա-
լեալ և քաջեռաց, որով խորովե-
ցան խզեցան ջիւքն, և խանձողեցան
ոսկերք նորա:

Եւ արդ միթէ փոքր էր նահա-
տակին հանգէս. ուր արարիչն ե-
կեալ հրեզինաց գասուք՝ տեսանէր
զարժանաւորն տեսիլ նոր և ան-
ծանօթ գարուց և ժամանակաց,
յորմէ հետէ եղեւ մարդ ՚ի վերայ
երկրի: Միթէ փոքր էր պատա-
րագն, յորոյ հոտոյ լցան երկինք և
երկիր, և կենդանացան զարմք և
զաւակք տանս հայկազեանց՝ ար-
շակունեաց և պալհաւկաց: Միթէ
փոքր էր պարծանք որգւոց առ այն-
պիսի հայր, եթէ զչաւիղս նորա
գնայցեն. միթէ թոյլ եա այլում
հօր վեհագոյն գտանել քան զինքն.
միթէ սակաւ և գուզնաքեայ չար-
չարանօքն եղեւ հայր, և բազմու-
թիւն որգւոց էած ՚ի փառս. մի-
թէ վայրապար զարհուրեալ գո-
ղային երիկամունք թշնամեացն, և
լուծանէին ջիւք բազկաց նոցա, և
ընկեցեալ լինէին զազեղունս, գը-
ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍՅԻՈՐԻԶ. Բ. Ծ

նային բացէ 'ի բաց փախստա-
կանք :

Որո՞ց հրաշից նման էին և վիրա-
պին սքանչելիք , բայց եթէ իջանե-
լոյ որդւոյն Աստուծոյ 'ի ստորին
վայրս մահու և 'ի դժոխս ներքինս ,
ուր յազթահարեալ կործանեցաւ
մահ և ապականութի : Որպէս և փո-
խանին Յիսուսի իջանելովն 'ի դա-
րանս զգալի և իմանալի վիշապաց՝
շիջանէին խայթոցք մահաբերին ,
ջախջախեալ լինէր գլուխ ապրս-
տամբ վիշապին , աւերէր տուն բնա-
կութեան խաւարասէր իշխանին ,
ածեալ լինէր կիտոսն կարծիւ և
շրուշակաւ խաչին նշանի . սան-
ձէր նովիմբ ահաւոր կնքոյն և զբե-
րան երեւելի օձիցն , որպէս Դա-
նիէլ զցոռակ առիւծուցն , և կայր
մնայր 'ի մէջ նոցա , ոչ զերիս ա-
ւուրս միայն՝ որպէս Յունան 'ի փոր
ձկանն , այլ զամս հնգետասան՝ ալ-
հելով զնա վերին խնամոցն իբրեւ
զփեսայ յառաքաասի , և որպէս
քահանայ 'ի խորանի սարկաւա-
գեալ 'ի խարամանեաց օձիցն , այլ

արժանապէս սպասաւորեալ 'ի հը-
րեշտակաց սրբոց , որպէս և ինքն
պատմէ :

Քանզի և երկինք լինէր խորու-
թիւն խորխորատին , բնակութիւն
զուարթնոց՝ որջն գիւաց , կենաց
գործարան՝ տեղին մահապարտաց :
Քանզի հովանի լինէր հօրն մերում
աջն հայրենի , բառնայր զնա բար-
ձրեալ բազուկն Յիսուսի , ողջա-
գուրէր զնա մխիթարիչն Հոգի : Զի
թէ ոչ լինէր այս , զիմրդ մնայր
կենդանի յայնպիսի տեղուջ . որ 'ի
բարձրութենէ անկումն 'ի խոնարհ ,
և հոան մահարեր , և կամ ահագին
տեսիլն վիշապաց՝ բաւական էր վաղ
վաղակի քաղել զշունչ նորա : Այլ
այն՝ որ ասէր ցնահապետն Յակոբ ,
Մի երկնչիւր իջանել յԵգիպտոս ,
զի ես իջից ընդ քեզ , և ես հանից
զքեզ անտի , զնոյն բարբառ աւե-
տեաց կրկնէր մերում նախահօրն
Գրիգորի . և առեալ զձեռանէ նո-
րա՝ իջանէր ընդ նմա , և ասէր . Ես
եմ տէր Աստուած քո՝ բաւա-
կանն . և դարմանէր զնա՝ շտեմարա-

նեալ զգանձն կենաց , և զբազմա-
 լոյս արեգակն մեր՝ զայնքան ժամա-
 նակս 'ի խորս անդնդոց . և յիւրում
 ժամանակի վերաբերեալ՝ քաղց-
 րագոյն արեւով և պայծառ լու-
 սով ցուցանէր աշխարհի , որոց 'ի
 խաւարի և 'ի ստուերս մահու նըս-
 տեալ ննջէին : Յորմէ լուսոյ զար-
 հուրեալ գողք և աւազակք , շնա-
 ցողք և սպանողք , որք չըջէին և
 գործէին խոր գիշերոյ , չքոտեալ
 ջնջէին 'ի միջոյ . գազանք վայրե-
 նիք յորջա իւրեանց մօտանէին . ե-
 լանէր մարդ և որդի մարդոյ 'ի
 գործս իւր և 'ի վաստակս ձեռաց :
 Վարէին արտա , տնկէին այգիս , և
 առնէին պտուղս արմտեաց՝ յան-
 դաստանսն սրբեալ և պարարտա-
 ցեալ . Եւնոյն քրտամբք և արեամբ
 սրբոց Հռիփսիմեանց ոռոգեալ՝
 կուսիցն իմաստնոց օրիորդացն սըր-
 բոց . որք իբրեւ զաստեղակուռ բա-
 նակս արփիախաղաց Ճառագայ-
 թիւք յարեւմտից յարեւելս դի-
 մեալք , զի ծագեսցին մեզ ընդ մե-
 լոյն արեգական , և զարդարեսցեն

նոր աստեղքն զնոր երկինքն որ ե-
ղեւ հայաստան աշխարհիս . այս-
ինքն է զբարձրութիւն պարծանաց
հաւատոյս , և զխորհուրդ հարստ-
նեաց եկեղեցւոյ սրբոյ . հարստնքն
Քրիստոսի պճնագեղեակք 'ի հան-
դերձս ոսկեհուռս՝ վերջաւորս և
քղանցաւորս կազմեակք , և թագ 'ի
գլուխ պսակեակք , յոգնականու-
թիւն ածեակք 'ի տեառնէ փեսա-
ւերին մերոյ , զի խօսեսցին զբարե-
տոհմիկ ծնունդն Թորգոմայ եր-
կնաւոր փեսային . և լինիցին կու-
սութեամբ մայր ազգաց և ազանց
նորածնաց . և կուսական կաթամբ
մնուցեալ՝ հասուսցեն յայր կատա-
րեալ 'ի չափ հասակի կատարմանն
Քրիստոսի :

Որք և զայս արարեալ , և 'ի
գլուխ տարեալ , առաքեն ալօթիւք
և ազգմամբ վերին շնորհացն զա-
րեւելեան արեգակն 'ի մուտս ա-
րեւու , ուստի էին ինքեանք .
զի անդրէն տարեալ զփոխարէնն
ձեռնտուութիւն՝ հասուսցէ քա-
ղաքի նոցա Հռոմայ , և աշխարհին

խաւաքուոց , և ամենայն Եւրոպիայ , ծագելով նոցա լոյս . և ջերմն ճառագայթիւք արասցէ նոցա գարուն հոգեւոր և պտղածին . և ցուցցէ միմեանց զնորոգեալ նորընծայ քրիստոսապսակ թագաւորսն՝ այն ինչ արմատ արձակեալ 'ի խոնարհ , և նորաբողբոջ բուսովք և , ծաղկօք 'ի վեր փթթեալ , ոստս և շառաւեղս արձակեալ ընդ լայնութիւն և ընդ երկայնութիւն աշխարհի , ածելով 'ի հաւատս զամենայն հնազանդեալս իւրեանց . Տըրդատ և Կոստանդիանոս , Սեղբեւորոս և Գրիգորիոս , ցանկալի և արժանատենչ տեսութեանն Աստուծոյ և աստուածասիրաց : Եւ ոչ երկինք իւրով վայելչական զարգուքն այնպէս գեղեցիկ է , որպէս յայնժամ եկեղեցի այնպիսի հայրապետօք և թագաւորօք չքեղացեալ վայելչանայր :

Ո՛ր բարերար և ամենաբախտ ժամանակին , և պսակեալ տարւոյն , և ամսոյն 'ի տարւոջն , և շաբաթուն յամիսն , և շնորհաւոր և օրհնեալ

աւուրն , յորժամ տեսին նոքա ըզմիմեանս , և փարէին զիրերօք՝ չորք սիւնքն չորեքանկիւն տիեզերաց . դրախտաբուռն գետքն , և աւետարանչացն պատկերքն : Ո՛րայր մեզ զտեսութիւնն զայն ցանկալի , և զերծ յայժմու թշուառութենէս և 'ի վատաբախտութեանցս :

Յնծացաւ երկիր , զուարճացաւ ծով լրիւ իւրով , տիեզերք և ամենայն բնակիչք : Ուրախութիւն եղեւ և յերկինս առաջի հրեշտակաց Աստուծոյ . որպէս ասաց մեծն Կոստանդիանոս ընդ մեծափառն Գրիգորիոս . Հայր սուրբ , ո՞րքան ուրախութիւն է յերկինս վասն այսքանեաց ազգաց փրկութեան , և ընդ դաշուսո ձեր խոնարհութեամբ առ մեզ : Եւ նա ասէ . Անպատմելի և անճառելի ցնծութիւն : Եւ թագաւորին պատասխանի տուեալ՝ ասաց , թէ՛ նոքա յերկինս ուրախ են ընդ մեր փրկութիւնս , ապա մեք փրկեալքս մի՛ վերջասցուք 'ի խընդութենէ : Եւ հրաման հանեալ ընդ ամենայն խաչիս՝ առնել տօն

ցնծութեան և ուրախութեան մեծ ,
զենլեօք անբան կենդանեաց , և բա-
նական պատարագօք , սաղմոսիւք և
օրհնութեամբք և երգովք հոգեւո-
րօք , զոր ոչ ոք կարէ իմանալ կամ
պատմել : Ամսօրեայ մի ժամանակ
գրգէին գգուէին զմիմեանս , զար-
մանային ընդ տնտեսութիւնն Լա-
տուծոյ , զոր ինչ արար նոցա :

Ուսանէր ապա մեծն Կոստան-
դիանոս ոճով զհաւատս և զխոստո-
վանութիւն ուղղափառ 'ի հօրէն
մերմէ մեծաւ երկիւղիւ և պատկա-
ռանօք , որպէս 'ի նոյն ինքն 'ի հո-
գւոյն սրբոյ : Պատարագէին , ուխտո-
կատարէին , հաղորդէին 'ի միմեանց ,
դաշինս գնէին , կտակս գրէին , երգ-
մունս անլուծանելի երգնուին 'ի
վերայ միմեանց 'ի կեալ և 'ի մեռա-
նել՝ ազգէ յազգ մինչեւ յաւի-
տեան : Եւ այսպէս սիրական պար-
գեւօք , և առաքելական նշխարօք
սուրբ ոսկերաց դառնային գային
մերքն յաշխարհ՝ լի հոգեւոր բեր-
կրանօք , և առողջութեամբ մար-
մնոյ , և պէսպէս հրաշագործու-

Թեամբ 'ի ծովու և 'ի ցամաքի՝ 'ի փառս և 'ի գովեստ մեծի և երկնա-
ւոր զօրութեանցն :

Եւ յիւրականն հասեալ վիճակ ,
սկիզբն առնէր սովորական վարդա-
պետութեն՝ 'ի Սատաղացոց քա-
ղաքէն մինչեւ յաշխարհն խաղտեաց ,
և ցկղարջս և ցՄապքութս , և մին-
չեւ 'ի գրունս Ալանաց , և ցաահ
մանս Կասբից , և ցՓայտակարան
քաղաք հայոց . և յԱդամացոց *
քաղաքէն մինչեւ ցՄեին առ Նշի-
րական աշխարհաւն , և 'ի Կորդուաց
մինչեւ ցամուր աշխարհն Մա-
րաց , և առ տամբն Մաքրտաց աշ-
խարհին , և առ Ատրպատականաւ .
և առաւել ևս քան զայս ընոյր աւե-
տարանաւն Քրիստոսի ծայրէ 'ի
ծայր զամենայնն առ հասարակ . զոր
գնեաց չարչարանօք , առողջացու-
ցեալ զնոսին աստուածաբան լե-
զուաւն՝ բարիոքապէս զարդարէր :
Քանզի ոչ եթէ առանց մեծի

* ՅԱդամացեղ . յԱդադ-ոյ . . .
Նորշիրական :

Խորհրդոյ էին իրք զշտակիր նեղու-
 թեանց նորա , այլ զոր ինչ կրեաց
 հայրն մեր պարծանաց , ազգամարք
 և արդեամբք ընկալաք մեք 'ի պար-
 գեւացն Աստուծոյ : Բեռն աղին՝
 զոր եբարձ թիկունք նորա համբե-
 րող , եբարձ 'ի թիկանց մերոց զբե-
 ռինս մեղաց , և համեմեաց զանհա-
 մութիւնս մեր աղիւն ճշմարտու-
 թեան . գլուխ 'ի վայր կախիլն նո-
 րա ուղղեաց զգնացս մեր 'ի բար-
 ձունս . ջուրն լուաց զաղա հնու-
 թեան մերոյ . մոխիրն եբեր մեզ
 օծումն ուրախութեան . քացախն
 եբարձ զկիրս մերոյ տկարութեան .
 տառասկն զփուշ մերոյ խղճմտա-
 նացն . քերանքն զմարմինն ապակա-
 նագործ . կապարն զծանրութիւն
 պարտեացն . դանդառնաւանդն զա-
 նասնական հնազանդութիւնն . թիւ
 չորեքտասան չարչարանացն եխից
 զաղբերս ախտիցն , որ յայնմ հա-
 սակի սկսանին . և արարին զկեանս
 մեր ամենաճառագայթ՝ որպէս լու-
 սին զչորեքտասան գիշերն իւր : Այ-
 րապին իրք զվերաւորեալքս և զհո-

սեալքս՝ յերկնից՝ ի խորս անդնդոց՝
 ՚ի վեր ածեալ զմեզ՝ ի յերկինս
 եհան . որպէս տէրն զհոգիսն ՚ի
 դժոխոց : Թիւքն հնգետասան օրհ-
 նեաց զարձակումն և զսկիզբն ծը-
 նընդեանն մերոյ , զի անտի սկսա-
 նիմք : Եւ զի երեք հինգ՝ է հնգե-
 տասան , զզգայութիս մեր անխեթ-
 կելի և առանց թունից թշնամ-
 ւոյն պարսպեաց : Բազմաբան վար-
 դապետութեամբն ծնաւ ազգս բա-
 զումս աւաղանաւն դրոշմեալ . մինչ
 զի եւթն աւուրս մկրտէր իւրովք
 ձեռքն չորեքհարիւր բիւր անձինս :
 Եպիսկոպոսս կացուցանէր իւրով
 լուսաբաշխ աջովն չորեք հարիւր
 ոգիս , և քահանայս և սարկաւա-
 գունս և դպիրս , որոց ոչ գոյ թիւ :
 Վանորայս շինէր , անապատս բնա-
 կեցուցանէր , աղքատանոցս և հիւ-
 րանոցս պատրաստէր , ըստ աշխար-
 հաց , գաւառաց , գիւղից և ագարա-
 կաց : Եկեղեցիս հաստատէր ապա-
 րանօք պիտոյից՝ չորս հողս եկեղեց-
 ւոյ ագարակին , և եօթն մեծացն
 գիւղից և աւանից : Դպրոցս յօրի-

ներ, մանկունս հաւաքէր, վարդապետս՝ յոյն և ասորի գրոյ և լեզուի գիտակս կացուցանէր, ռոճիկս կարգէր յարքունուստ: Զուարճացոյց զթագաւորն քրիստոսասէր յայսոսիկ. քանզի խայտայր, զուարճանայր, ցնծայր առաջի զարդու եկեղեցւոյ, որպէս Դաւիթ արքայ առաջի տապանակին Աստուծոյ:

Յետ այսորիկ առանձնանայր, 'ի լուութեան կայր թաքստեամբ յանապատս և 'ի զերծ տեղիս. զի յամենայն աշտիճանս աստուածային շնորհացն փառաւորեսցի: Առաջին՝ որդեգրութեանն շնորհի արժանի եղեւ աւազանաւն. երկրորդ՝ էառ զպսակն մարտիրոսաց. երրորդ՝ եւ 'ի գահ քահանայութեան. չորրորդ՝ 'ի քահանայապետութեան աթոռնստաւ. հինգերորդ՝ եհաս մարգարէական պատուոյ. վեցերորդ՝ բարձրացաւ յառաքելական պատիւ. եօթներորդ՝ վերացաւ ոսկիապատ թեւօք, և յառանձնական վարս յորդորեալ յԱնտոնէ և 'ի Կրօնիդեայ. զի այնպէս կացցէ, և անգիտելի

Բնաւից վախճանեսցի մովսիսաբար .
 զի մի պաշտեսցեն զոսկերս նորա
 դեռ ահաւատ նորածնունդ որդիք
 նորա հայաստանեայք : Զոր և ա-
 րարն իսկ . և բնակեցաւ 'ի լեառն
 Սեպուհ , որ և այժմ կոչի սուրբ
 Գրիգորի : Ուստի և ասեն կամեցաւ
 գնալ 'ի վերայ ծնկաց յԵրուսաղէմ .
 զի անդ կատարեսցի : Եւ այնպէս
 իջեալ 'ի լեռնէն , և անցեալ ընդ
 ձորակ մի , առաքէ տէրն նորա
 Քրիստոս երկու սերովքէս ընդ ա-
 ռաջ նորա , ասել ցնա , եթէ Պատ-
 կառեմ ես 'ի քո անտանելի ճգնու-
 թենէդ , և կաց 'ի վերայ ոտից քոց ,
 և ել 'ի լեառնդ ուստի իջերդ , և
 անդ վախճանեսցիս . և ոչ ոք գի-
 տասցէ զմահ քո առժամայն . և ոչ
 առնուն զքեզ 'ի պաշտօն՝ բարւոք
 խրատեալ 'ի քէն ժողովուրդն քո :
 Զոր և արարն իսկ . և 'ի տեղւոջն
 խաչս կանգնեաց , և Սերովքէս ա-
 նուանեաց . և այժմ գեղակ է տե-
 ղին , ուր խաչքն կան հրաշագործք ,
 և անուն գեղջն կոչի Սերովքէք մին-
 չեւ ցայսօր . ստուգապէս գիտակ

են այսմ աւանդութեանս՝ որ ասացաւ ։

Եւ ապա լեառնն իմանալի՝ ի լեառն զգալի՝ ըստ հրամանին տեառն՝ իւրովք պատգամաւոր սերով բէիւքն . և անդ իմաստասիրէր՝ որպէս Եղիա ՚ի Կարմեղոս . և կայր խաչեալ անդ զցայգ . և զցերեկ ։ Իսկ յորժամ լցաւ ՚ի նա ամենայն խորհուրդք , և ամենայն տուրք բարիք և պարգեւք կատարեալք ՚ի վերուստ ՚ի նա իջեալ , և եհաս ժամանակ ելից նորա ՚ի խաչաչարչար և ՚ի բազմատանջ մարմնոյն , և երթեալ առ տէրն իւր յանասելի փառսն՝ զոր ամբարեալէր , ՚ի ընուլ թուոյ երեսուն ամսոց քահանայապետութեանորա , զբարւոք պատերազմն պատերազմեալ , զհաւատսն պահեալ , զընթացսն կատարեալ , և յանթառամ պսակն հասեալ ։

Հանէր ապա հրամանն տեառն զնա ՚ի կատար լերինն Սեպուհ , և ցուցանէր նմա զերկիրն աւետեաց զվերինն Երուսաղէմ , զանդրանկացն եկեղեցի , որք սպասէին նմա .

զոր օրինակ մեծն Մովսէս զՊա-
 զեստին տեսանէր 'ի Նարաւ լեառ-
 նէ , և վախճանէր . այսպէս մերն
 Մովսէս յետ վերնային փառաց
 տեսլեանն՝ տեսանէր և զսահմանս
 վիճակին իւրոյ , զորս խաչակնքեալ
 օրհնէր , և յանձն առնէր Աստու-
 ծոյ հայրենի ազօթիւք . և յորդ-
 առատ արտասուօք : Եւ ապա տ-
 ւանդէր 'ի ձեռս Աստուծոյ զան-
 արատ հոգին՝ միայն ընդ միոյն Աս-
 տուծոյ գոլով . և նշխարօք մարմնոյն
 կարօտ և ծարաւի թողեալ զտիւրա-
 ւոր բանակս ուստերաց և գտտերաց
 իւրոց , և խանգակաթ և կաթոգին
 զմանկունս առաքաստի , և զտղայս
 հոգեւոր երկանց իւրոց . որք ոչ
 լուան զյետին խօսս խրատու նորա
 'ի մխիթարութիւն ինքեանց , և ոչ
 զարդարեցին զգի նորա , և ոչ լա-
 ցին զնա աւուրս երեսուն , որպէս
 տունն Իսրայելի զՄովսէս և զԱհա-
 րոն : Այլ փոխանակ նոցա սիւն հրե-
 ղէն , և բանակք հրեշտակաց շուրջ
 զաստուածընկալ մարմնով նորա . և
 անպատմելի ուրախութիւն 'ի միջ

գասուց երկնաւորացն շուրջ զմա-
քուր և զքրիստոսագեղ հոգւով նո-
րա : Իսկ զհովանաւորեալ երկնաւոր
փառօք զմարմին հովուին մեր զքա-
ջի՝ հովուաց բարեբախտաց գտեալ
Թաղեցին անգիտաբար , տեսեալ
զնա , ղի կայր կանգուն՝ յեցեալ ի
գաւազանն , սարածեալ ձեռօք .
սակայն իմացան ի փառաց լուսոյն ,
Թէ մեծ ծառայ Աստուծոյ է : Զոր
եգիտ ապա ճգնաւորն սուրբ Գառ-
նիկ , և տարաւ ի Թորգան : Եւ ան-
տի տարաւ Զենոն կայսր ի Կոս-
տանդինուպօլիս : Եւ յետոյ բերաւ
շնորհօքն Քրիստոսի ի Հայս ի
ձեռն Գրիգորի պատրկի . որոյ կէսն
եգաւ ի ներքոյ չորից սեանցն սուրբ
Գրիգորի առապարին . և այլն յե-
կեղեցիս և ի բազում տեղիս գան-
ձեցաւ : Եւ աջն լուսնկալ և շնոր-
հաբաշխ հանգերձ այլ նշխարօք , և
նորին պատարագամատոյց սեղա-
նովն , և գաւազանն կայ յաթոռա-
սրբութեան իւրոյ յաստուածա-
հաստատն գղեակ Հռոմկայն կո-
չեցեալ :

Ծնանի զաւակս , և ազբերացու
ցանէ զչնորհս հոգւոյն ընդ ամենայն
Հայաստանեայսս : Քանցի սիւն
հրեզէն խարսխաւոր՝ Թակազազ ու
նեղով ահաւոր՝ որ էր իբրեւ զէառն
մի . լուսեզէն խաչիւն Թագազար-
գեալ , զոր մեկնեաց հրեշտակն 'ի
տեպեանն , եթէ պատիւ քահա-
նայութենէ և այս , որ յոյժ բարձր
և ահաւոր է խորհրդով , այն՝ ոչ եր
բէք է մեկնեալ 'ի բարձր և յմծա-
կառոյց աթոռոյ նորա : Եւ վասն
այնորիկ հաստատեալ կայր անշար-
ժելի խարխիսն ոսկեաճոյլ . յազագո
որոյ անգ է Գրիգոր 'ի յաթոռ իւ-
րականն փառք , և տարածեալ է
անունն նր ք մի տիեզերոս տէրու-
թեն Այ . քանցի յամենայն եր-
կիր ել բարբառ նորա , և մինչեւ
'ի տիեզերոս հասին խօսք նորա , և
նշխարք սուրբ ոսկերաց նորա . և
լրմամբ շնորհի իւրոյ տարածեալ է
Գրիգորիոս ընդ ամենայն իւրաշէն
եկեղեցիս . և գրգի գգուանք տ-
նուն նորա 'ի չթունս ուղղափառ
զաւակաց իւրոյ և այլոց ազգաց ,

ԳՐԻԳ. ԼԱԻՍԱԻՈՐԻԶ. Բ. 6

լուսաւորիչ Հայոց կոչեցեալ Գրիգորիոս :

Գրիգորիոս լուսաւորիչ Հայոց . վասն զի այլոյ ուրուք ազգի առաջնորդի ոչ կայ անունն լուսաւորչի . թէպէտ էին ամենեքեան լուսընկալք և լուսատուք ազգացն , զորս հանին 'ի խաւարէ կռապաշտութե . այլ զի մերն Լուսաւորիչ՝ պարզաբան , յստակասօս , օգտեցուցիչ էր , և մեկնող Թապին և երկնաւոր խորհրդոյն , և լոյս ծագէր 'ի բանից նորա և տայր շնորհս լսողացն , Լուսաւորիչ կոչեցաւ . ունի սրբաբանն և պայծառախօսն Յովհանն՝ Ոսկիբերան ասացաւ : Ասեն դարձեալ , թէ երկու ինքնակալքն Կոստանդիանոս և Տրդատէս , և պապքն * երկոքին Գրիգորիոս և Սեղբեսարոս եկին 'ի Հռոմայ Երուսաղէմ . և վիճակաւ բաժանեցին զտնօրինական տեղիսն . և Հայոց անկաւ սնարքն և Գողգոթայն , և սուրբ Կարապետն , և սուրբ Յակոբն : Եւ սուրբն Գրիգոր կան-

* Իմա ուղէս Նախահարք երկուցունց ազգացն , և մի ըստ այլ համեմատութեան :

Թեղ կախեաց 'ի սնարան . և խըն-
դրեաց զիջումն լուսոյն յԱստուծոյ
'ի նշան յարութէ իւրոյ ամի ամի 'ի
փառս անուան իւրոյ , և 'ի յիշատակ
շնորհաց հօրն մերոյ սրբոյ , և յա-
ղազս այնորիկ կոչեցաւ լուսաւորիչ :
Էաք և մեք քան զաղգս բազումս .
խաւարատանջ , մառախղամած ,
յուսակորոյսք , և 'ի ձեռն նորա լու-
սաւոր վտրդապետութեանն՝ քան
զյոլովս մեծագոյն շնորհի արժա-
նացաք՝ իմաստութեամբ և ուղղա-
փառ հաւատով , աննենգ , անբիծ
և անարատ խոստովանութեամբ . զի
Ուր առաւել եղեն մեղքն , առաւել
եւս յաւելան շնորհքն . յաղազս
որոյ մեք լուսաւորեալք , և նա միշտ
լուսաւորիչ՝ անուանեցաք և անուա-
նիմք : Յայանապէս որպէս արե-
գակն 'ի մէջ երկնից՝ լոյսն անշիջա-
նելի հանապազ վառեալ 'ի նշխարս
ոսկերաց իւրոց , և կայ միշտ յա-
թոռ փառաց իւրոց . ուստի բաշխի
և բաժանի յաճախաբար պարգեւօք
'ի յուղղադաւան ժողովուրդս , և 'ի
վիճակն սահմանաց իւրոց էացեալ
և արմատացեալ մինչեւ յաւիտեան :

Գրիգորիոս արթուն կոչեցեալ
 Թարգմանութեամբ՝ յարակիր և
 ներգործական անուամբ . որ ոչ եր-
 բէք ետուր քուն աչաց , և ոչ ծան-
 րութիւն արտեւանաց , և ոչ հան-
 գիսա դժուարաբեռն մարմնոյդ .
 մինչեւ գտեր զտեղի յարկի տեառն
 Աստուծոյ Յակովբայ և տանս Թոր-
 գոմայ : Գրիգորիոս որդի մխիթա-
 րութեան ըստ այլում կոչման , ոչ
 մօր քո Ոգոհեայ , այլ բոլոր Հայաս-
 տանեայցս եկեղեցւոյ . ոչ որդի
 վշտաց , որպէս Բենիամին մօր իւրոյ
 Հռաքելի , և առիթ մահու . և կամ
 Վալբարովթն այն 'ի յառման տա-
 պանակին , այլ առիթ բերկրանաց ,
 և պատճառ կենդանութեան՝ սկըն-
 դուկ և ամուլ աշխարհիս արեւելից
 հիւսիւսոյ , ըստ Սահակայ և Իս-
 րայելի ազատածին և պարգեւական
 զաւակացն Սառայի և Ռեբեկայ .
 յորմէ օրհնեցան ոչ սակաւ ազգք և
 ազինք , և զանմահական առին վի-
 ճակ : Գրիգորիոս հիմն հաւատոյ ,
 սիւն եկեղեցւոյ , յարգարիչ աս-
 տուածատուր կրօնից , յարացոյց

անարատ քաղաքավարութեան ըստ
Քրիստոսի : Գրիգորիոս հաստա-
տութիւն երկրի , նաւաստի ծովու ,
բարձրութիւն երկնից , արեգակն 'ի
մէջ աղօտերեւակ լուսաւորաց :
Գրիգորիոս համասնունգ հրեշտա-
կաց , համապատիւ վեհիցն երջան-
կաց , անուանակիր պետութեանց ,
իշխանակից իշխանութեանց , զօրա-
կից զօրութեանց : Գրիգորիոս գա-
սակից սերովբէից , հաղորդակից
քերովբէից , հանգիստ և լսթոռ
սրբոյ Երրորդութեանն . զորոյ ըզ-
գութն ողորմութեամբ և միսթա-
րութեամբ դարձուցեն 'ի ժողո-
վուրդս քո , և 'ի վիճակ ժառան-
գութեան քո յազգս Հայաստա-
նեայց , որք աննենդ և անխարդախ
պահեն զառ 'ի քէն եգեալ հա-
ւատս չարչարանօք և ճգնութեամբ
'ի պարծանս քեզ յաւուրն Քրիս-
տոսի :

Թէպէտ 'ի բարեաց գործոց աղ-
քատ գտանիմք , և յոյժ ամաչե-
ցեալ , զոր քաւեսցեն մաքուր քա-
հանայապետդ մեր և աստուածայ-

ին ծնողք . և հայցեսցես ընդ զա-
 ւետեաց խոստումն , վերանալ ելա-
 նել յառաջին փառսն և 'ի պայծա-
 ռութիւն՝ Թագաւորութեամբ և
 քահանայապետութեամբ , և գոր-
 ծովք արդարութեամբ 'ի հաճոյսն
 Աստուծոյ . և զսակաւ ծաղիկս զայս
 հաւաքեալ 'ի խօսուն մարգարտաց ,
 ընկալ 'ի հիւսս պսակի ամենարժեայ
 գլխոյդ , և տուր տեղի 'ի խորա-
 նի քոյ աշտիճանաժառանգ որդւոյ
 քո խնդրողի բանիս , եւս և յուսով
 աշխատողիս 'ի սմա , որ ամենեւին
 եմ անարժան որդիութեան քո և
 աշակերտութեան : Բայց միայն 'ի
 ձեռն քոյդ մաղթանաց սպասեմ ո-
 զորմութեանն Աստուծոյ հասանել
 խորհրդով տնօրէնութեանն Քրիս-
 տոսի , և 'ի հեղումն արեան նորա .
 որ է օրհնեալ և գոհաբանեալ 'ի
 փառս հօր , և 'ի պատիւ ամենա-
 սուրբ Հոգւոյն , 'ի հրեղինաց և 'ի
 հողեղինաց , 'ի սուրբս իւր և յամե-
 նայն արարածս , այժմ և միշտ և
 յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Է Ս

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԵՐԶՆԿԱՑԻՈՅ

ԱՍԱՑՈՒԱԾ

ՆԵՐՔՈՂԱԿԱՆ ԳՈՎԵՍՏ

Ի ՍՈՒՐԲ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆ ՀԱՅՈՑ

ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ .

ԱՍԱՑԵԱԼ ՅՕՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՆՈՐԱ

ԶՈՐ ՏՕՆԵՆ ՄԵԾԱԺՈՂՈՎ ՀԱՆԴԻՍԻԻ

Ի ԼԵԱՌՆ ՍԵՊՈՒՀ

ՈՐ Է ՏԵՂԻ ՃԳՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԻՆ ԵՒ

ՀԱՆԳՍՏԱՐԱՆԻ

ՅՈՒՆԱՀԱՒԱԲ ՀԱՆԴԷՍ ԳԱՀԱՆԱՅԱ

ԿԱՆ ԴԱՍՈՒՑ ԵՒ ՎԱՐԴԱԳԵՏՔՑ

ՈՄԱՆՑ

ԵՒ ԺՈՂՈՎԲ ՀԱՒԱՏԱՑԵԼՈՑ ԲԱԶՄԱՑ

ԱՆԴՐ ԳՈՒՄԱՐԵԼՈՑ .

Յարազուարձ խնդութեամբ բեր-
կրեալ ցնծած եկեղեցի սուրբ , նո-
րահրաշ և պայծառ երկին , առ-
տուածակազմ լուսաւորօք զարգա-
րեալ քանզի 'ի քեզ ծագեալ իմա-
նալի արեգակն , զուարթարար լու-
սինն գիշերայնոյ մխիթարիչ , զօ-
րէնսն ստուերական լմամբ լիացոյց ,
և զգումարս խմբից հրաբորբօք և
հոգիահրաշ աստեղաց 'ի քոյդ բար-
ձրայարկ և գմբեթաձեւ խորանի
առկայացոյց կենդանաշարժ ընթա-
ցիւք : Որ են նահապետացն անձինք ,
մարգարէիցն հանդէսք , առաքելոցն
դասք , մարտիրոսացն ժողովք , հայ-
րապետացն հոյլք , ճգնաւորացն
խումբք , և ամենայն աստուածա-
զարդիցն լուսափայլութիւնք : Յո-
րում 'ի քոյդ գերակայ կայանս 'ի
վեր նկատեալ բարձրահայեաց բա-
նականացս , տեսանեմք 'ի մէջ բազ-

մահոյլ հրեղինակերպն դասուց
յոքնազան լուսով առլցեալ, զհան-
գիսահրաշև զմեծ նահատակն արե-
ւելեան, զլուսերանդ և զգուարթ-
արար աստղն աշխարհալոյս զԳրի-
գորիոս գերազանց փառօք փայլեալ
յաւէտ քան զքնաւս. զորոյ քաղ-
ցրահայեաց լուսով շուրջ փարիմք
յօր յիշատակի սրբոյն :

Ուրախ լեր դրախտ աստուածա-
տունկ, բազմախիտ տնկովք տեն-
չացեալ, և մշտափթիթ ծաղկօք
ուռճացեալ. երկիր լուսոյ և վայր
փափկութեան, եդեմական աղբերն
բղխիչ լայնածաւալ ընթացիւք .
քանզի 'ի քեզ ծառն կենաց տըն-
կեալ-բարձող անմահական պտղոյն,
և որթն ճշմարիտ աճեցեալ քաջա-
բեր ուռոցն բազմութեամբ՝ յինքն
ցուցեալ զգեղեցկատես և զվայե-
լուչ ողկոյզան, ուրախարար բաժա-
կին բաշխիչ, Յորում և 'ի քոյդ
բարեւ թուրաստանի հայեցեալ տե-
սանեմք զերեւելի և զհամապայծառ
ծաղիկն զքաջազուարճ և զսաղար-
թալի տունկն պտղաւետ. յաղբերէն

կենաց զյորդառատ վտակն , զճըշմարիտ որթոյն քաղցրաճաշակ ոգկայլն , զԳրիգորիոս լուսաւորիչն Հայոց , զհեղինակն հոգւոց . որոյ յիշատակաւն զուարճացեալ բերկրիմք յուրախութիւն հոգեւոր :

Համագումար բազմութեամբ հանուր հաւատոյ մանկունք , ազատածին ծնունդք ազատ մօրն վերնայն Սիոնի , սիրասնսւնդ զաւակք մաքուր ծննդեամբ յարգանդ հագեւոր , ազն ազնուական ընտրեալ յառաջահրաւեր կոչմամբ , գերագոյն անուան ժառանգորդ . օրհնութիւն նոր նուագեցէք նորոգողն զձեզ , և նորահրաշ բարեաց պարգեւողն . զի այսօր մայր ձեր եկեղեցի իմաստութեամբն հօր շինեալ , և հանձարով հոգւոյն կանգնեալ զխորհրդաբար ցեալ շտեմարանս իւր բանայ , և զմիտրոս հոգեւոր գանձուց իւրոց ցուցանէ բարեսէր որդւոցդ . զի տեսանելով զքեզեցկութիւն գանձուցն անկազոպաւելի , անդ և սիրտք ձեր եղիցին անբաժանելի : Յորում տեսանեմք

զհրագունակ և ղմաքուր ոսկին ըզհաւատն ուղղափառութե՛ն , զընարեալ և փորձեալ արծաթն զպայծառ բանս տէրունական . զերեւելի և զպայծառ ակունսն , զսրբափայլ և զառաքինազարդ անձինս սրբոցն , զծովածին մարգարիտն և զամենայն յօրինուածս գեղեցկութե՛ն իւրոյ : Յորում տեսանեմք և յայսմ ամենունակ գանձարանի զոսկիափայլ անձն զհաւատով պայծառաւացեալն , զսուրբ և զզուտ արծաթն , զյստակ բանին ճշմարիտ քարոզն , զբազմագունի ակն , զգերազանց առաքինութեամբ շքեղացեալն , զԳրիգորիոս հայրն հաւատոյ , և զվայելուչ պսակն հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ . որոյ տօնախմբութեամբ զարդարին անձինք հոգեւոր որդւոց , և զբազմադիմի պէտս իւրեանց լցուցանեն հայրենի գանձիւքն :

Աստանօր բացէք զգանձարանս մտաց ձերոց յընդունակութիւն աւտուածային գանձուցն . մաքրեցէք զտախտակս սրտից կենդանադրել 'ի

ձեզ զտիպ պատուելի պատկերին ,
 նկարել յոգին ձեր զքեզեցկապէս
 հասանն գովելի , զհաւատոյ հեղի-
 նան , զյուսոյ յարածամ և ան-
 շարժապէս դիտողն . զտիրոյ սրբա-
 պէս և զհաւատարիմ պաշտօնեայն .
 զկատարեալ բարեացն գործօ-
 նեայն . զճշմարիտ աստուածպաշ-
 տուիւեան յարացոյցն , զբարիոք
 հնազանդութեան օրինակն . զժրա-
 պէս ժուժկալութեան ժողովեալն .
 զսղափոհութեան և զպարկեշտու-
 թեան ապացոյցն . զհրաշագործ և
 զզարմանալի սքանչելեաց ներդար-
 ծողն . զարիարար և զանվանելի զօ-
 րավարն . զքաջազօր և զյառաջա-
 գէմ զինուորն . զԳրիգորիոս զամե-
 նայն առաքինութեաց պարսմանակն .
 զսրբութեամբ անեալն , զառաքի-
 նութեամբ քաղաքավարեալն , զար-
 գարութեամբ փալեալն . որոյ այ-
 սօր յիշատակաւն զուարճանամք և
 յասպարէզ նահատակութեանցն
 ճեպիմք , և հայրենի բարեաւն բար-
 դաւաճիմք , և քաջք և ամբօրժելի
 անուամբն զընթացս բանին ուղ-
 զեմք ասելով .

Նահատակ բարի Գշիգորիոս ,
 քանզի փութամբ ելանել 'ի հանդէս
 քոյոյ մեծապեանչ ճգնութեանդ ,
 ճեմեալ 'ի բուրաստանս բանաւոր
 և խօսուն քո ծաղկանց , գունա-
 գեղ և գովելի վարուցդ , մտանել
 յայդի բազմածաւալ և նորա-
 զուարճ ողկուղիցդ , գիմել 'ի դը-
 րախտս սլայծառազարդ և պարար-
 տաբեր պտղոցդ . զոր արդեօք ժո-
 ղովեցից անծորելի ծաղկս 'ի ծոցս
 բանիս թաքուցանելով . կամ զոր
 ողկոյզ ուրախարար կ'ընեցից 'ի զմայ-
 լեցուցանել զայսքան բազմութեւս
 անձինս . որով պտղով պարծի բա-
 նիս շարժումն , կամ յորս պշու-
 ցեալ նայի անձեռնարկելի բարձ-
 րութեամբ : Ձորս պատմեցից որ 'ի
 քեզ գեղեցիկ գովասանութեանցն
 արժանի . զյղութեանն ամենա-
 սքանչ իրագործութիւնն , եթէ ըզ-
 ծննդեանն պարգեւական շնորհս .
 զաննդեանն մաքուր սրբութիւնն ,
 եթէ զուսմանցն շնորհալի մտավար-
 ժութիւնն . զերկնանման առաքի-
 նութեանցն ընթացս , եթէ զխա-

չեցելոյն յազագոյն մեր զհետեւումն .
 զանտանելի չարչարանացն զհան-
 դէս, եթէ զխորութեան վիրապին
 խորհրդական ժուժկալութիւնն .
 զառառուածային տեսչութեամբ զե-
 րարերմունքն, եթէ զսոսկալի տես-
 լեանն զարմացուցիչ հանգամանսն :

Եւսկան բարւոյն վերագիտող
 Գրիգորիոս, բազմագունի բարեացն
 որ 'ի քէն մեզ ընձեռեցաւ, զո՞րպի-
 տի ընծայս՝ որո՞ւմ մեծամեծ և ան-
 զուգական իրի նուիրեսցուք . բազ-
 մաբան վարդապետութեամբ լու-
 սաւորեալքս, քահանայապետա-
 կան հայցուածոց նուիրեալքս, ա-
 թիական հսկողութիւն հովուեալքս,
 ճգնաւորական ազօթիւք պարըս-
 պեալքս, հանգստեան քո անդւոյ
 և գերեզմանիդ գովելոյ միութե-
 րեալքս : Եւ այժմ ծանրաբեռն
 անձամբ առ հայրդ հանգստարար
 հաւաքեալ, յորս և ես անչափելի
 պարգեւացն որ 'ի քէն պարտա-
 կանս, և անհամեմատ բարեացն
 բաշխման բաժանորդս՝ գուզնա-
 քեայ բանիւ՝ ձեռնարկեմ, փոխա-

րինեւ զքաղցր պարտուցն համարս՝
որ եղեր յոչէից լինելու թեանն ըստ
յուսոյ ծնողացն միջնորդ , և պըտ-
ղոյս անպիտականի բարիոք գոլոյն
պատճառ . բանական մասինն շարժ-
ման առիթ , և ՚ի նոյնն յարամնա-
լոյ յորդորիչ , և այժմ՝ ընկալ զքա-
նիս պարտս ձեռնտուութեամբդ որ
՚ի քէն :

Սրբագունի անձինդ պատուեալ
պատկերի լինել նկարիչ , վեհագու-
նիդ բնաւից բարուց ընտրութեան
բանիւ քանդակիչ . գերագոյն գե-
ղոյդ գերազանց փառաց՝ գրով
գրոշմիչ . երջանիկ գործոյ երկնա-
ճեմ ոգւով եղեալ յօրինիչ . քա-
ւիչ քարոզիդ քաղցրուսոյց բանիւ
քոյին հոգեւոր որդւոցս պատմիչ .
բայց որովք երանգօք ՚ի դէմս բերից
զփառազարդ քո տիպ տիրական .
որ բան բաւէ զընտիր բարուց քոց
յօրինուածս բարի ՚ի կիր արկանել .
զվեհագոյն վարս , զգարմանալի
գործս , զսոսկալի և զսրովբէանման
մաքրութիւնս . յորմէ յաղթի աը-
կար բանիս զօրութիւն , և փափաքէ

նուապտ ոգւոյս ցանկութիւն . յառ-
 թիլն յանյուսուութիւն արկանէ , և
 փափաքն համարձակագոյնս գոր-
 ծէ . անյուսուութիւնն անկարելիս
 ցուցանէ՝ զյօգուածս անգամոց բա-
 րեացն մասանց 'ի կիր արկանել . և
 համարձակութիւնն իմաստից կարօ-
 տի կատարեալ վարժից հիւսուածոց
 բանից . և ցանկամ լինել ինձ միտս
 մաքուրս և բանս արագաշարժս և
 բազմաբուխս՝ ըստ ծիծռանցն ճար-
 տարութեանց . ձեռն անաշխատ 'ի
 գործ , և զբազմութեան ջուրց նիւթ
 առ 'ի գրել զչնորհաշուք պատկեր
 զարմանահրաշ գործոյ սուրբ Լու-
 սաւորչին մերոյ 'ի յոգիս և 'ի միտս
 բազմութեան հաւատացելոցս : Եւ
 արդ զի կատարեալ ցանկայ ոիրտիմ
 մեծափափաք բաղձանօք՝ նկարել
 զարփիագեղ պատկեր աստուա-
 զարդ հօրն մերոյ սրբոյ Լուսաւոր-
 չին Գրիգորի 'ի կենդանի տախտակս
 սրտից որդիացեալ ժողովրդեան նո-
 րա . ոչ 'ի գոյնս փայլունս նիւթա-
 կանս , այլ զանմարմին նահատակու-
 թեանցն զհանդէս , և զսոսկալի չար-

ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ . Բ . 7

չարանան , որով գեղեցկացաւ թա-
գաւորական պատկեր մաքրափայլ
ոգւոյ նորա . Հայր երկնաւոր , ներ-
կեա զերանգս իմաստից բանեղէն
գեղոց յառատաբուխ շնորհացդ աղ-
բերէ , կազմել գեղեցկայարմար յօ-
րինուածօք զայս պատկեր ցանկալի՝
ախորժական գեղոյ պբանչելի : Եւ
զի յօժարիմ սիրով յօրինել պսակ
պանծալի մօրս մեր սուրբ եկեղե-
ցւոյ՝ ոչ 'ի նիւթական ականց և 'ի
ծովածին մարգարտաց , այլ յամե-
նապայծառ առաքինութեց և յան-
մարմնական վարուց նահատակին
Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի : Գլուխ
եկեղեցւոյ որդի և բան Աստուծոյ
Յիսուս , տուր ինձ հմտութիւն ա-
րուեստի և մտաց տեսողական դի-
տաւորութիւն , յաջողակի ձեռին
շարժութեամբ շարայարել զհիւ-
սուածս վարուց լուսափայլ ականց
խօսուն մարգարտաց 'ի զարդ գլխոյ
սուրբ եկեղեցւոյ :

Եւ զի հանդերձեալ եմք շինել
տաճար տենչալի ոչ 'ի փայտից յըզ-
կելոց և 'ի քարանց քանդելոց , այլ

'ի կենդանի անկոց աճեցելոց 'ի
 ջուր ոտւրք աւազանին , և ոնելոց
 ուղղափառ գաւանութեամբ հո
 գեշնորհ և աստուածագութ հօրն
 մերոյ սրբոյն Գրիգորի . և 'ի բանա-
 կան քարանց ոլք իբրեւ զլէմս կեն-
 դանիս շինեալ էք տաճար հոգեւոր
 'ի գլուխ անկեանն հաստատեալք .
 և այժմ շինիք մաքրութեամբ յըն-
 գունակութիւն քահանայապետին
 մերոյ մանաւանդ Հոգւոյն սրբոյ՝ ո-
 րում նա եղեւ տաճար ցանկալի .
 ամենիմանա ճարտարապետ հանձա-
 րոյ Հոգիդ սուրբ Աստուծոյ , սուր
 շնորհ այսմ շինուածոյ նորասնունդ
 որդւոց Սիովնի , զորս ծնար սուրբ
 աւազանաւն և միշտ նորոգեո 'ի
 հնութեց մեղաց , անխախուտ մնալ
 ամրութեամբ , և յընգունելութիւն
 քեզ տաճարանալ և յուրախական
 անի 'ի քէն զարգարեալ հօրս
 զուարճանալ :

Եւ արդ զի մեծագոյն է առա-
 ջիկայ այս իրողութիւն , պարտ
 է մեզ նկատել հոգւոյ աչք 'ի յոյսն
 ղերին սիրով Գրիստոսի սուրբ նա-

հատակին , և զմարմնոյ աչս մաքրել
յստակ հայեցուածովք և յարտա-
սուս ցնդել . շարժումն ձեռաց յա-
ղթս և ականջաց յունկնդրութի ,
և խնդրել իմաստութիւն հանճա-
րոյ 'ի հոգւոյն սրբոյ , կարող լինել
սպասուորել ահիւ և դողութեամբ
յաւուր յիշատակի խոստովանողին
Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի , և գրել
'ի սիրտս մեծահանգէս այսմ ժողո-
վոյս զյիշատակ անմարմնական վա-
րուց նորա : Եւ դուք պատրաստե-
ցէք զձեզ 'ի ժամուս յայսմիկ հա-
ղորդ լինել մաքրութեամբ երկնայ-
ին վարուցն 'ի շնորհաբաշխ աւուր
տօնիս : Եւ արդ չորքս այս եղիցին
մեզ գլուխ բանի արժանի զարմաց-
ման և յիշատակի . ժամանակս այս
և օրս բերկրալի տօնի , և տեղւոյ
հանգստեան սրբոյն Գրիգորի , և
գէմքն ամենագով և ներբողելի , և
իրքն որ 'ի տեղւոջ և 'ի ժամանակի
գործի :

Ս . Ժամանակս յորում հաւա-
քեալ եմք որդիք Սիովնի 'ի դրունս

մօր մերոյ եկեղեցւոյ, և ծնունդքս
բանի քարոզութեան սրբոյն Գրի-
գորի առ հայրս մեր հոգեւոր, որ
և հոգեւորս այս գարուն ընդ գար-
նանային զուարճութեանցն համե-
մատի. յորում երկնայինս այս խո-
րան պայծառանայ և խմանալի արե-
գակն զքաղցր լուսոյն ծագէ 'ի ամա-
ռառաքայլմս. օրէնքն լուսատու
համագաղափար լուսնին քարոզու-
թեամբ փայլէ. և պարբ աստեղա-
յեալ սրբոցն 'ի նորումս երկնի մաք-
րապէս ծագեն. աղբիւրք վարդա-
պետութեան յասակագոյնս բոցեն.
և գեաօրէն մեկնութեամբ յամենե-
ցունց լսելիս հոսին :

Բ. Եւ տեղիք ժողովոյս՝ տա-
տուածարնակ լեառն հանգստեան
Լուսաւորչին մերոյ սրբոյ, որ և
լուսափայլ ճառաքայլիւք ազօթից
նորա պայծառանայ, և 'ի հոգւոյ
շնորհաց նորա հովանանայ : Եւ
այժմ՝ զօրութեամբ սիրոյ նորա բա-
նական ծագկոք լեառնս զարդա-
րեալ գեղեցիկ յարմարեալ յու-

սոյն արձակեալ և զգանազան ծաղիկս առաքինութեանն տարածեալ, և զկատարեալ բարեացն պտուղ Աստուծոյ նուիրեալ. և զայսոսիկ միջնորդութեամբ սուրբ Լուսաւոր չին մերոյ՝ հայցել բաղմութեամբն՝ ի միասին եղեալ՝ ըստ ծաղկի ունեմն բնութեան՝ դէմք ի դիմաց սլայծառացեալ, և ամենեցուն յարեգակն կոյս ուղղել:

Գ. Իսկ դէմք ամենագով և ներբողելի, երեւելի և պայծառացեալ արեգակն Հայոց Գրիգորիոս, որ զխաւար կռապաշտութեանն փարատեաց, և զսառուցեալքս մեզօք ջերմն ճառագայթիւք աղօթիցն պտղաբերս գործեաց. ճշմարիտ որթոյն բարեբեր բարունակն, որ ուրախարար բաժակաւն զուարճացոյց զմեզ: Գեղեցիկ և զուարթարար գարունն հոգւոց, որ յորդահոս վարդապետութեամբն հնչեաց ի մեզ զչնորհս հոգւոյն. հովանաւոր գրախտն ի տօթոյ և ի կիզող ժամանակի: Երեւելի աստուծոյ որ մո-

լորենլոցս 'ի ծովու կենցաղոյս՝ առաջնորդեաց լուսափայլ երեւմամբն . ընտիրն կերպիւ , լուսաւորեալ դիմօք ըստ նմանութեան փառացն Մովսէսի . գովելի հասակն , որ իննթղեան բարձրութեամբ իննգասուց վերնոցն ցա՛կալի եղեւ . լուսերանգ շաւիղն՝ որով ճշմարիտ լուսոյն ճանապարհ ծանուցեալ եղեւ . շող կենդանի մեզ 'ի բարձանց իջեալ . քաղցր և բժշկարար դեղն որ զցաւս և զխայթուածս թունից վիշապին բժշկեաց . սոսկալի տեսիլն և ցանկալի , որ և սրովբէական փառացն տեսող եղեւ . կարմրորակ և անուշահոտ վարդն որ 'ի փշաքեր արմատոյ ծաղկեալ եղեւ . և անուշահոտ բուրմամբն ելից զհայաստանեայց աշխարհս . տենչալի տունկն գրախտի եկեղեցւոյ , որ քաղցր և ախորժ պտղովն իւրով զուարճացոյց զմեզ . ցօղն զուարթարար որ շնորհօք հոգւոյն ցօղեալ՝ զխամրեալս և զթառամեալս 'ի բուսոյ բարեաց զուարթացոյց . այսոքիկ դէմք են յաղագս որոյ անկարանայ բան յարժանաւորն խօսելոյ :

Դ. Իսկ իրք որ 'ի ժամուս յայս միկ գործի, զի հովիւքս բանաւոր հօտին Քրիստոսի ընդ հանգստաւէտ հովանեաւ մօրս ձեր սուրբ եկեղեցւոյն ժողովեալ՝ հովուէն ըզձեզ 'ի վայրի գալարւոջ և 'ի ջուր հանգստեան կենդանի վարդապետութեանն անուցանեն. մշակքս երկրագործ իբրեւ եղինս հեզ և հանգարտ ընդ քաղցր լծովն Քրիստոսի լծեն զձեզ, և զբանական անդատանս հոգւոց և մտաց հերկեն, ըզբանն կենաց սերմանելով 'ի ձեզ, և յուսով բարեացն պտղոյ սպասեն ուրախութեամբ: Ձկնորսքս հոգեւոր օրսան զձեզ կարծիւ բանին 'ի հոսանուտ կենացս 'ի յաւիտենականն. 'ի տղմասէր վարուցս 'ի յերկնային քաղաքավարութիւնն. պահապանքս գրախտին կենաց ցուցանեն ձեզ զԺաղկոցսն աստուածային զվարս աստուածայնոց արանց, և բուրեն 'ի ձեզ զհոռ գիտութեան անմահական փայտին. և գուք ժրացեալք իբրեւ զմեղուս

աստուածային հաւաքել՝ ժողովել-
ցէք 'ի բջիջս մտաց ձերոց :

Եւ զինչ պատճառ ժողովոյս բազ-
մութեան . խնդութիւն և սէր առ-
նիո . որ և ուրախութիւն յիշատա-
կաւ արթուն և զուարթուն ա-
նուանն . քանզի տան է հայրապե-
տին մերոյ սրբոյն Գրիգորի , և ա-
ռաքելաշնորհ և մարգարէապատիւ
Լուսաւորչին մերոյ , որ զարգարեալ
'ի Հօրէ 'ի մարգարէական պատիւ
մեծարեալ եղեւ . և որդիական սի-
րով առաքեալ յՈրդւոյ և առաքե-
լական շնորհիւն լցեալ եղեւ . և 'ի
Հոգւոյն սրբոյ ընտրեալ՝ 'ի հայրա-
պետական աթոռ բարձրացեալ ե-
ղեւ . զերից ժամանակաց՝ զառաջնոյ
և զմիջնոյն և զվերջնոյ պարգեւս
Երրորդութենն յինքն պարագրեաց .
ըստ որում և մարգարէիցն է հա-
մապատիւ և առաքելոցն զուգահա-
ւասար և աստուածազգեաց հարցն
սրբոց համանման : Վասն որոյ հայր
կոչեմք , զի Ծնաւ զմեզ բանիւն Ճրշ-
մարտութեան . և անոյց անհամե-
մատ գթութեամբ առատութեան

իւրոյ , և աճեցոյց ուղղափառ հաւատոյն դաւանութեամբ . վարդապետ անուանեմք , զի ուսոյց զերկնաւոր բարեացն հանգամանսն . հովիւ՝ զի ժողովեաց 'ի հօտ ճշմարիտ հովուին զհաւատացեալս սրբոյ Երրորդութեանն . մշակ զի բազմավաստակ քրտամբք քակտեաց ըզկորդացեալ անգաստանս մտաց մերոց , և սերմանեաց զսերմն աստուածպաշտութե . մարտիրոս զի մարտեաւ ընդ երեւելի և աներեւոյթ թշնամւոյն . վկայ զի վկայեաց բազում չարչարանօք միութեան Երրորդութեանն և ճշմարիտ աստուածութեանն . նահատակ զի ողջակիզեալ եղեւ կենդանի մարմնով . յաղթող զի ոչ կասեցաւ 'ի բազմահնար տանջանացն . ճգնաւոր զի 'ի վերայ ամենայն հանգիսիցն զվարս ճգնութեան յանձն էառ , որով առաւել բարձրանայ ազգն հայոց . զի որպէս մի է հայրն մեր և զամենայն բարիս յանձն իւր տպաւորեաց . այսպէս մի է և միակրօն ազգն հայոց , և ամենայն գերազանց

պարգեւօք մեծարեալ եղեն . վասն
որոյ և մեք 'ի պատիւ բազմաթիւ
հօրն մերոյ բանս ներբողականս
յարմարեացուք :

Գրիգորիոս արքիեպիսկոս գեղ , ա-
րեգականապալ ջահ , անշիջանելի
լուսոյն լցեալ . Գրիգորիոս բարու-
նակ բարի , բուրաստան ծաղկեալ ,
բուրվառ ոսկեղեն հաշտարար խըն-
կօք . Գրիգորիոս գարուն ծաղկա-
ւետ , գետ յորգահոս , գեղեցկա-
ծաւալ բոցմամբ ընթացեալ . Գրի-
գորիոս գրախա աստուածազարդ ,
գիւրայարմար քնար , գայեակ ման-
կութեան և գաստիարակ . Գրիգո-
րիոս երկնաքաղաքացի այր , երեւելի
աստղ , երկնաչու ընթացիւք լու-
սատու : Գրիգորիոս զօրութեամբ
Էին զարգարեալ զքեզ զանազան
ծաղիօք անուշիւք . Գրիգորիոս էա-
կան բարւոյն էապէս պատկեր ,
Էին ճշմարտի ճոխացեալ շնորհիւ :
Գրիգորիոս ընտիր կերպիւ ընդ ար-
փին սլացեալ ընդ հանգէս յոգունց
երեւեալ . Գրիգորիոս թաւախիտ

անգաստան , Թագազարգեալ փա-
ռօք , Թեւածեալ յեթերայինն
բարձրխորան . Գրիգորիոս ժրաբայս
ծաղիկ , Ժիր մշակ երկոց , Ժողովա-
րան յոգունց բարուԹեանց : Գրի-
գորիոս իմաստիւք վերին իսկապէս
լցեալ , 'ի ծովածփանս խաղաղ նա-
ւահանգիստ . Գրիգորիոս լուսե-
րանգ շաւիղ լրամբ լիացեալ , լու-
սաւորիչ հայաստանեայց զարմիս .
Գրիգորիոս խոհական հանճար ,
խորհրդեամբ մաքրեալ , խորհրդա-
կից վեհին հանճարոյ . Գրիգորիոս
ծով ծիծաղական , ծուղակ դժրո-
ղին , Ծառ բարձրուղէշ և պողաւէ-
տեալ . Գրիգորիոս կտակագիր բար-
ւոյ , կերպարան փառաց , կենդան-
ւոյն յաւէտ յարածամ . Գրիգորիոս
հեղինակ բարի , հերքիչ ցանկուԹե ,
հանճարով հոգւոյն զօրացեալ .
Գրիգորիոս ձայն ազգարար , ձայն
նեալ 'ի բարձանց , ձեւեալ հասակ
անձինդ գովելի . Գրիգորիոս զամ-
բար ջահացեալ , ղեկօք հաւատոյ
ղեկավարեալ 'ի ծով կենցաղոյս :
Գրիգորիոս ճշմարիտ հովիւ , Ճա-

և ազայթ փառաց, ճանապարհ 'ի
 կեանս անմահիցն . Գրիգորիոս
 մայր եկեղեցւոյ, մաքուր սրբու-
 թեամբ մաքջ պաշեալ 'ի գասս աշ-
 րովբէից . Գրիգորիոս յոգնազան
 պարգեւք յարփիագեղ լուսոյն
 յազգս երկրածնաց . Գրիգորիոս
 նուիրեալ վեհին նորազուարճ փա-
 ռօք, նահատակ բազմաչարչար .
 Գրիգորիոս շողէջ կենդանի, շար
 ոսկեման՝ ընդելուզեալ մարգար-
 տով, շնորհազարդ պսակ սուրբ ե-
 կեղեցւոյ . Գրիգորիոս ոսկեճեմ
 աղբւր, ուզղեալ գեղեցկազարդ,
 ուզղութեանց առաջնորդ . Գրի-
 գորիոս շնաշխարհիկ պարծանք,
 չարչարիչ չարին, չարչարանօք մար-
 մնոյգ . Գրիգորիոս պտղագործ
 երկիր, պարարտաբեր բուսովք,
 պարգեւօք հոգւոյն պատուեալ .
 Գրիգորիոս ջերմնաւանդն ազօթիւք
 ջնջիչ յանցանաց, ջրովն կենդանի
 և աստուածունակ . Գրիգորիոս ևե-
 րին քաղցրութեան, ևահ լուսա-
 ճեմ, ևահ գործեալ 'ի կեանս վե-
 րին անմահից . Գրիգորիոս սոս-

կալի տեսիլ, որովքէական փառօք, սլացեալ յաստեացս առ երկին . Գրիգորիոս վարդ կարմրորակ վառեալ հաւատով, վիմարդեան մտօք հաստատուն . Գրիգորիոս առնկ տենչալի տէրունեան գրախտին, տարփալի վերնական վեհիցն . Գրիգորիոս ըաբունի բարի, ըաբունեաց պարծանք, բենական լուսով ցնծալի . Գրիգորիոս ցանկ հաւատոյ, ցնծութիւն ազանց, ցօղ զլարթարար բանական բուսոց . Գրիգորիոս լիւծելոյս ոգւով, լիւսողի ճառիս, հիւթ բժշկարար ցաւոց . Գրիգորիոս փաղփիւնափայլ ծաղիկ, փունջ մանուշակաց, փառազարդ լաստեր լուսընկալ . Գրիգորիոս քահանայ անբիծ, քարոզ ճշմարիտ, քնար աստուածախօս և քաղցրանուագ :

Գրիգորիոս բազմերանեան վկայն, յերեւելի արարածոցս գերաշխարհիկն, վերնոյն Երուսաղեմի գաւառականն, անմարմնոց դասուցն ազգայինն մաքրութեամբ : Արդ եթէ ախորժելի թուեսցի ումէք ընդ

Ներբողական գովեստի գլխոցն յազգէ և 'ի գաւառէ պատմաբանել, ապա ուստի արժան է 'ի վերուստանտի պարտիմք ցուցանել:

ՅԱՐԲԱՀԱՄԷ մեծէ և Աստուծոյ սիրելւոյ սա սկզբնաւորեալ, 'ի նահապետէ հնոյն՝ նահապետ նորոյս նուիրեալ. յարգարոցն հօրէ արգարութեան ծնող ծանուցեալ, յընտրեալ հնչմանն մտաց մաքրամիա իմաստիւք փայլեալ. 'ի կենտուրական ծնունդան բուրումն անուշից խնկոց ծածկեալ, ընդ աւազածին որդիոն 'ի զարգ փայլման ոսկի միացեալ. ընդ վեցեսին որդիան որ 'ի կենտուրայ, երկնաւոր խոտաումն յարեւելեան և 'ի հիւսիսանկտն ազգան ժամանեալ. լոյս հոգւոց 'ի լուսոյ կողմանն աշխարհի ծագեալ: Վասն զի շնորհ օրհնութեանց որդւոցն լուսոյ յաստեղածին հօրէն ծածկեալ գայր ընդ նոսին. և իբր զազինարուխ զգեան Եփրատէս 'ի ծործորս ծոցոյ երկրի և ընդ երակս խորոց 'ի սահմանս հայաստան աշխարհի ազբիւրացեալ բոցներ: Այս-

ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԻԶ

Բ.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Ս Ա Ր Կ Ա Ի Ա Գ Ա Յ

ՎԱՐԴԱՆԱՅ ԲԱՐՁՐԲԵՐԴՅԻՈՅ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԵՐԶՆԿԱՑԻՈՅ

Ն Ե Ր Բ Ո Ղ Ե Ա Ն Ք

Ի Ս . ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻԶ

Ի Վ Ե Ն Ե Տ Ի Կ

Ի Տպարանի Մխիթարեանց

1 8 5 3

ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶՆ ՀԱՅՈՑ

Digitized by Google

նորոգք . և քան զՓենէնէսի բուրումն՝
 պատուականագոյնք , և սատակցին
 պատկառելիք : Իսկ 'ի չարութեանն
 և յանպտղութեան արիակտնա-
 գոյնք քան զԵղիայի բանն . և այլ
 առաւել վսեմք և ազբերագոյնք . և
 որ այլ այսպիսիք հոգւոյն բանից
 պատգամաւորք սոցա՝ իրի և բանի 'ի
 ծանօթութիւն ձեզ հասեալք , իբր
 ընտանեաց Աստուծոյ և մերձաւո-
 րաց հնոց և նորոց կտակարանաց ա-
 սացելոց : Արք հզօրք՝ խաղացեալք
 ընդ հրոյ և ընդ սրոյ , ընդ երկրի ,
 ընդ ջրոյ և ընդ օգոյ , և ընդ ամե-
 նայն աշխարհիս մասանց , և բռնու-
 թեանց աշխարհականաց և պատրա-
 նաց . ի միանգամայն կոխելով
 զ"ղոբականս և զբռնութիւնս , ա-
 մենայնիւ որ ինչ հակառակ հոգւոյն
 տեսութեան , և վերամբարձման
 խափանօղ ! 'ի վայր հայեցուցանողք՝
 յաղթողք : Որովք հանապաղ եկե-
 ղեցի զարդարեալ պսակի . երբեմն
 համանգամայնից յիշատակօք , և եր-
 բեմն իւրաքանչիւրովքն յաւուրս
 տօնախմբութեան . յորս նախաձայ-

նութիւն քարոզեն և 'ի զգուշու-
թիւն պարկեշտութեան զմեզ յոր-
դորեն . և արթնութեամբ զքունն
սակաւացուցանելոյ , և զցանկու-
թիւնն հալածելոյ . զի այս զոգի և
զմարմին յորոց եմքս՝ մաքրելով՝ ան-
ախտ զարբոց պատահիցեմք տօնել
զտօնս , և զ'ի նոցայն վերուստ փայ-
լեալ լուսոյ ծաւալումն՝ հոգւոյս
մեր աչօք ոչ միայն յստակ տեսանել
արժանաւորիցիմք , այլ և 'ի մեզ ին-
քեանս զպսպիսի լուսոյ ընդունել
բաւիցեմք զճառագայթից զօրու-
թիւն . և նահատակ 'ի մէջ նահա-
տակաց երեւիցիմք մաքրութեամբն
և տօնասիրութեամբն :

Որպէս և այրս երեւելի 'ի մէջ
սրբոց , և մեր ըստ աւետարանին
ծնող , Գրիգորիոս աստուածայինն .
արդարեւ տրմաւենի տնկեալ 'ի տան
տեառն , և 'ի գաւթիմս Աստուծոյ
մերոյ ծաղկեալ , և այսպիսեօք և
այսքանեօք ժողովրդովք բազմա-
ցեալ 'ի ծերութիւնն , 'ի պարար-
տութիւնն հոգեւոր զմեզ ժողովեաց
'ի փառս և 'ի գովեստ Աստուծոյ .

որոյ յիշատական զուարճանամբ
քան զբազումս . համարձակիմ ա-
ռել թէ և քան զամենեսեան , և ա-
ռաքինեացն ճշմարտապէս ազօթեմ,
թեթեւ փոքր ինչ հետեւող լինել,
և հաւատոյն հաւաստի ձայնակցեմ
որ ինչ նորայն ճշմարտութեամբ , և
որոց և օտարաձայնից մտելոց 'ի նո-
րայն ճշմարիտ ձայնս՝ ըզձամ հան-
դիսիւ պատահել հոգեւոր բանիւ ,
և աւանդութեան սրբոց հարցն :
Այլ այս՝ երբ և կամեսցիս : Բայց
այժմ մեք՝ որ ինչ մեծի և սրբոյ
հօրս արժան է , յառաջ կոչեսցուք
զբանս :

Սա , որպէս ամենեցուն յայտնի
է , գաւառաւ Պարթեւ , 'ի ցեղէ
Թագաւորեալ , զատուցեալ արշա-
կունի , 'ի հօրէ Անակ կոչեցելոյ , և
յարեւելից կողմանց աշխարհի՝ ա-
րեւելք մեղ ծագեցաւ , և իմանալի
արեգականն հոգեւոր ճառագայթ,
'ի խորին չարութենէ ամբարշտու-
թեանն՝ ճշմարիտ բարի և այսահա-
լած . 'ի աղայական հասակին փա-
խուցեալ 'ի Յունաց աշխարհն ըստ

գիպուածոյն , որում ամենեքեան
 փորձ էք : Այլ այսոքիկ ոչ գի-
 պուած առաւել՝ քան թէ նախախ
 նամուծիւն Աստուծոյ , և մերոյ
 փրկութեան տեսչութիւն՝ բարիս
 այս և երանելի գիպուած . որպէս
 և այն ինչ թագաւորին հէնս մահու
 'ի վերայ աշխարհի մերոյ հասուցա-
 նէր , սակս 'ի վերջին երանութեւ և
 շինութեւ հոգեւորի առիթ : Այլ
 աստանօր անվայելուչ է առանց լը-
 ծակցի մօտաւորութեան զքանս յա-
 ռաջ մատուցանել . զի 'ի ձեռն հա-
 մեմատութեան երկոցունց բանի ,
 որ ինչ յառաջինսն միայն զօրու-
 թիւն՝ երեւեցուցէ զընկերին ամե-
 նակատար լաւութիւն :

Արդ երկուս զսոսա ազգակիցս
 հարազատս , աստուածային խնամ
 անուցանէր 'ի Յունաց աշխարհին .
 ոմն , որպէս պարտ է ասել ճշմոք-
 տութեամբ , զառաքելութեան վի-
 ճակ մերոյ աշխարհիս և զքահա-
 նայապետութեան՝ հանգերձ մար-
 տիրոսութեամբ վարժելով . իսկ ոմն
 թագաւորական ժանելով տխր-

Ժախս , և ձիաւորեալ և զէնո յաջո-
 զակարար շարժելով . և երկոքեան՝
 փոքր ինչ մնալ 'ի չարութեանն , ոչ
 իբրեւ անտես առնելով՝ որ զամենե-
 ցուն առձեռն պատրաստ ունի ըզ-
 փրկութիւն , և որ ընտրէ զսուրբս
 յորովայնէ , և կամ զեւս հաւաս-
 արն ասել՝ յառաջ քան զլինելն աչ-
 խարհի՝ լինել սուրբս և անարատս
 առաջի նորա սիրով . այլ որպէս վե-
 րագոյն ասացաք , զփորձ ցուցանել
 կատարելութեան միւսոյն առժա-
 մանակէիւն , նորին չարութեամբ և
 զգարձ նորին յամենայնի ցուցանել
 հրաշտփառագոյն՝ 'ի բարին փո-
 փոխամբ 'ի չարութենէն . օրինակ
 իմն , օձի 'ի բաց եգեալ զխածանելն ,
 և առեւծ զյափշտակելն : Կամ զոր
 աստուածային բանն առ Հեբրայե-
 ցւովքն անհնարին համարեալ լինել
 չարութեանն փոփոխումն , աստ
 դիւրաւ պատահեալ . ինծ զնայ-
 տուցս՝ իբրեւ եգիպտացի կամ հըն-
 գիկ զսեւութիւնն 'ի բաց մերկա-
 ցեալք , թէպէտեւ . բռնութեամբ
 պատժոց : Եւ մինն զարգանայր 'ի

Կեսարիա կապագովկացւոց 'ի հրահանգս հոգեւորս . իսկ միւսն առ սաստկագունի և աննուաստագունի կոմսի՝ Լիկիանէս կոչեցեալ անուն . որ ինչ հակառակ հոգւոյն և զըստ մարմնականսն հռչակեցուցանէ , խաղմ և ժամանակ գումարութեան զինուց և հեծելոց՝ որ 'ի բարբարոսաց՝ զյունականաւն զեղոյր զաշխարհաւ : Քանզի 'ի կուտել զօրաց բազմաց կողմանցն երկոցունց , բան հանդիսի զօրանայր 'ի խուժական կողմանէն , իբր մարդասիրելի բազմութեանն . և 'ի ձեռն մենամարտութե թագաւորացն երկոցունց՝ զիրին վճարել զկատարումն . և զյաղթութիւնն որ ոք և առցէ՝ հնազանդել միմեանց , եղիցին վճարմամբ այսպիսի իրի՝ կողմանքն երկոքին :

Բանն սաստկանայր , և ինքնակալն վարանեալ տարակուսէր , ոչ տանելով զայսպիսի լուր բարբառոյ , և ոչ պատահել մենամարտութեամբ ահագին վիրագին՝ կանացի ուժ և սիրտ : Զայսոսիկ վարանա տարակուսանաց լուծանէր ծանօթ

և ընդել հաստատութեան սրտի և
 ուժոյ պարթեւին՝ կոմսութեան
 հասելոյ պատուոյ Լիկիանէսն .
 կանգնէ զանյուսութիւնն, և զեր-
 կեզ մահունն՝ ի բաց փարատէ . ուրա-
 խասցի ինքնակալդ ասելով, քանզի
 բազում արս քաջս և անուանիս
 տածեալ փայփայէ քո հզօր զօրու-
 թիւնդ . որ իրս այսպիսի ըստ իւրա-
 քանչիւր դիպուածոյ վճարեսցին .
 և ինքնակալութիւնդ ձեր յուրա-
 խութեան խաղաղութեամբ մնաս-
 ցէ . այլ որ այժմ աստ հասեալ է՝
 այր հզօր ի զաւակէ թագաւորացն
 հայոց, որով կարծեմ զայսպիսի
 իրս դիւրաւ վճարել նովաւ : Եւ
 յինքն գործեալ անարին, հրամայ-
 եաց ածել զքաջն . և ընդ տես-
 լեանն՝ իմանայ իմն գողցես որ ի
 նմա արիութիւնն, միանգամայն և
 ի պատերազմողացն : Եւ վստահա-
 ցեալ յայսպիսի տասակութի մար-
 մնոյ և ուժոյ, գործուածս պատաս-
 խանւոյ առաքէր խուժացն, զյոր
 դորեալ բանն ի նոցանէ արդիւնա-
 գործել ինքեամբք : Իսկ զծածուկ
 ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ . Բ. 2

նենգութիւնն 'ի ձեռն առեալ, զայն
որ 'ի Պահլաւաց քաջն՝ հանգերձէ .
ձեւ և շուք թագաւորական զնովաւ
արկեալ՝ համբաւէր ինքնակալ կայ-
սրր :

Այլ քանզի տօնախմբութեան ,
և ոչ պատմութեան է ժամանակս ,
կարճառօտիւ զայսոսիկ հարցուք ,
փութալով յոր ինչ աւուրս բան :
Պատահեն միմեանց Գութն և Պար-
թեւն . յաղթահարէ Պարթեւն ,
ձերբակալարարեալ զԽուժն . 'ի թա-
գաւորութիւնն հայրենի զՏրդատ՝
այսպիսիս ածէր դիպուած : Այլ
զայս ամենայն գործէ յառաջատե-
սութիւնն Աստուծոյ , որպէս կամք
են ասել իմոյ բանիս , յազագս որ
'ի մեզ փրկութեանն ճանապարհ :
Արդ պսակաւ և ծիրանեօք զհասակ
և զգագաթն զարդարեալ Տրդա-
տիոս , 'ի հայրական իւր հասանէր
աշխարհ : Զհետսորա մտեալ իմաս-
տունն այն և հոգեւոր օրսորդ , զի
զըստ մարմնոյ ազգակիցն բագորդ
կացուսցէ հոգեւոր հարազատու-
թեանն նախանձ . իբրեւ կարթիւ

զառ 'ի Քրիստոս հաւատոցն, բա-
նիւ պատմելով զհամբերութիւնն
իւր և զժուժկալութիւն, և լար կա-
պելով 'ի նմա զերկայնութիւն յու-
սոյն, ընդ որս և զտանջանացն եւս
ընդ փորձութեանն եղեւ:

Բայց բուռն հարեալ ունի զայս-
պիսի խորամանկութենէ ձեռն աս-
տուածային. զի որ 'ի գիճութեան
և յապականութեան անբանացեալ
կենդանին բանաւոր՝ 'ի բարձրու-
թենէ խոնարհի և յանլոյս նիւթոյ
կորզեսցի յօգամաքուրս և յստակ 'ի
տուրեւառութիւն շնչոյ կենդա-
նութեան հոգեւորի, և 'ի տեսու-
թիւն լուսոյ մշտնջենաւորի: Արդ
ածէ ժամանակն զերկոսին աստ.
զոմն զերբեմն արուսեկին աղջամբզ
ջին 'ի ձեռն ունելով ճառագայթ,
և զառաջնոյ օձին 'ի բերան ունե-
լով զթոյնս. խորհի երբեմն ահիւ
տանջանաց, և բռնութեամբ գելա-
րանաց և կախաղանաց զլոյսն որ 'ի
հոգւոջ միւսոյն հալածել, և զխա-
ւարային ճառագայթն՝ որ 'ի ձեռին
իւրում՝ 'ի ներքս բնակեցուցանել.

և մերթ ողորմանք բանիւք և պատրա-
 նք քարշել 'ի փառս և 'ի հեշտու-
 թիւնս մարմնականս , և զամենայն
 ինչ հնարի որ ինչ անկ էր իւրոյ կո-
 րստեանն . մանաւանդ զի զոգւոյ
 նորա ապականեացէ զքեզեցկազա-
 նութիւն : Իսկ ոմն զմաստութիւն
 հոգեւոր 'ի վար արկեալ , կամաւո-
 րութեամբ զմարմին մասնէ տանջա-
 նաց . և ազատութեամբ հոգւոյն ,
 որ ինչ մարմնոյն հրապուրող ողո-
 քականքն և ծառայականք՝ 'ի բաց
 հալածէ զբանս . և ամենայն որ ինչ
 գծնգակութեամբ՝ համբերէ . նպա-
 տակ առաջի եգեալ ազատութիւն
 հոգեւոր , զհակառակամարտն իւր
 առ ինքն 'ի վեր տծէ . և լինէր հան-
 դէս երկոցունց սաստիկ : Ոմն աշ-
 խարհակալի խաւարիս այսորիկ հա-
 մարել մտանել ընդ միտ , և ոմն երկ-
 նի և ամենայնի ստեղծողի . մինչ զի
 պարտ է ասել ճշմարտութեամբ ,
 զհրեշտակս ապստամբս և զզինուո-
 րութիւնսն երկնայինս առ հասա-
 րակ 'ի տեսիլ հանգիսին վառեալ ,
 և զիւրաքանչիւրսն 'ի կամակ իւրա-

քանչիւր սագրել : Քանզի դիւանն
ամբոխութիւնք՝ որ ինչ իւրեանց՝ ի
գործ արկեալք , ի նենգութիւն
փութային . ոմանք զսիրտ թագա-
ւորին ի բարկութիւն գրգռել , զի
մարմնոյն ցաւով որ ի պէսպէս տան-
ջանացն տագնապեալ սուրբն , նո-
ցին հաւանեացի զոհաւորութեան
բագնաց : Իսկ ոմանք՝ ի բանից մե-
քենայս և ի խորհրդոյ ճարտա-
րութիւնս ի նորին մտաց վարդապե-
տէին . զի կամ մահուն երկեղիւ և
անյուսութեան կենաց զսիրտ նա-
հատակին տատանիցէ , կամ ըզ-
կեանս և զբարեփառութիւն , և
որ ինչ ըստ մարմնոյ մեծութիւն և
հեշտութիւնք յիշեցուցանելով՝ հը-
րապուրեացէ . և վաղ ուրեմն ի նոր
տիսն , զհրապոյրն և զհրապուրողն
արհամարհելով կոխիցէ : Իսկ նրբա-
գոյնքն այսպիսեաց ամբոխից փոր-
ձի՝ նոր ինչ անկանել իւրեանց , իբ-
րեւ թէ զխորհուրդս շփոթել զարը-
բոյն , զպարզն զայն և զյստակ , ըզ-
վերնոյ իմաստութեան զնշոյլս ի
բաց ի նմանէ արտահանել , և զբազ

մայօգս զայս և զնչական ստորին
 խարէութիւնս՝ փոխանակ ՚ի նմա
 արտագրել . կամ թէ ինքեանք իսկ
 բոլորովին մնալ ՚ի մեր միտս և խոր-
 հուրգս . և այլք այլ ինչ , յորոյ ի-
 րեք ՚ի վերայ կարգեցաւ իւրաքան-
 չիւր ոք ՚ի նոցանէ իշխան խաւա-
 րին յապստամբէ վիշապին : Իսկ
 սպասուորք վերնոյ և անճառելի
 լուսոյն , և յաղագս բարւոյ ՚ի բա-
 րեացն վայրէ՝ ՚ի բարիսն բարի մեզ
 առաքմունք յառաջագային զօրու-
 թեամբ . հովանեաւ անստուեր լու-
 սոյն նշուլմամբ որ ՚ի նոսա՝ ծանու-
 ցեալք զյաղթութիւն սրբոյն , ըզ-
 պսակ հանգիսին պատրաստ բար-
 ձեալ ունէին . և յաղագս հանդեր-
 ձելոյ մեզ բարեացն՝ արարչին մաղ-
 թէին : Բայց հանգիսադիր մարտին
 էր բան թագաւորին , պսակս և
 թաւ ոստս ծառոց՝ նուէրս տանել
 բազնին՝ անահառական պատկերին :
 Բայց այս՝ ըստ պարսկական լեզուոյ՝
 պանծալի անուամբ մեծարեալ ըզ-
 բադինն , ոչ գիտեմ՝ Ռէաս լեալ
 կամ Աթինաս , զորս պատուեն ա-

ռասպելքն հինք , յորոց և բան թագաւորին : Այլ սա , թէպէտ աստուածուհի և մայր 'ի թագաւորէն վարկեալ , կամ այն՝ որ յուղղոյն Արամազդայ սերմանեցաւ , որպէս հաճոյ թուեցաւ ասել քերթողին , և պարկեշտացուցանել պանծալի տառիւք զանպարկեշտն , իբր թէ իմաստուութեան և ողջախոհութեան լեալ ծորումն . այլ սրբոյ նահատակին գարշելիք և պիղծք երկոքեան , և աղքեւրք ամենայն գիջութեան և ապականութեան . շողղակերք և արիւնարբուք , և չար դիւացն՝ չար պատկերք և ձօնիչք :

Արգ այսպիսեաց յիմարութեանց և անբանութեանց հրամանի ընդդիմացեալ սուրբն , հրամայի պահիլ առ օր մի : Եւ զինչ զկնի այսորիկ . հանդիսանայ թագաւորն 'ի բանս , յիշեցուցանելով նմա շնորհակալութեամբ զնորին ինքեան անստահակ ծառայութիւնն . առաջի և զիւրոյ կամացն արկանելով զխորհուրդս , զգիշերոյս այսորիկ և զանցաւոր ստուերի . մեծամեծս նմա

բարեաց հատուցանելով մասունս շնորհաց՝ յազագոյն որոյ միամտութեամբ ծառայեաց : Այլ Գրիգորի վկայն գիտէ ոչ վասն մարմնականաց պարգեւաց ծառայել մարգկան , այլ վասն որ հնազանդեցաւն , և օրինադրեաց զհնազանդութիւն . և որ ոչ եկն առնուլ պաշտօն , այլ պաշտել , և տալ զանձն փրկանս փոխանակ բազմաց : Որում և զսոյն իսկ մատուցանէ պատառխանեաց փոխարէնո , և զգրելն հնազանդ լինել մարմնաւոր տերանց , որպէս օրէն է . բայց զԱստուծոյ պաշտօն ոչ ումէք ասել վայել է , զմիայնոյ արարչին երկնի և երկրի և որ 'ի նոսա : Իսկ առ յընդգիմանալ Թագաւորին , և զոմն զի իցէ՝ Աստուած գիտել , հեղեկ և գողտր բարբառով որպէս մարդ՝ աստուածաբանութեամբ առնէ նմա սկիզբն , ցուցանելով նմա մշտնջենաւոր և անսկիզբն գոյութիւն , պատճառ և սկիզբն ամենայնի . և զերբեակ միութիւն՝ 'ի մի գոյութեան քարոզէ , որոյ ակնարկութեամբ եկաց իսկ

բովանդակ երեւելի և աներեւոյթ
արարածս : Ուսուցանելով և յա-
ղագս հրեշտակաց և զինուորու-
թեանց . և թէ հոգս այս և սեղ-
մեալ կէտ հանդերձ հաստատու-
թեամբ , և երկիր և որ 'ի նմա սա-
սանելի կարգաւորութե՛ն բերումն ,
բանիւ նորա անխախտելի բարձեալ
պահի : Յուցանէ նմա և զգիցն որ-
պիսութիւն , թէ ո՛չ աստուածք , այլ
մարդիկ լեալ մահկանացուք , գիւ-
թութեամբ և գիւականաւ մոլորու-
թեամբ յառաջ եկեալ , զարհուրե-
ցուցին զվազնջուց միտս 'ի մարդկա-
նէ , կարծեցուցանելով պաշտելիս
նոցա զինքեանս և աստուածս :
Եւ առ այն թագաւորն . Քանիցս
անգամ տուեալ է խրատ և պա-
տուէր , զի մի՛ երկրորդեացես ա-
ռաջի իմ զհաստուածս բանիցդ ա-
ռասպելեաց՝ զոր յօդեալ ուսեալդ
ես 'ի մանկութենէ . որ բերեն քեզ
փոխանակ պատուի՝ անարգանս . և
փոխանակ բարձի և յառաջատու-
թեան՝ բանտ և կապանս ; և մահ
որ հատանէ զյոյս 'ի մարդկանէ :

Եւ ծանուցեալ սրբոյն զնախա-
առդ նոյն ընդ բերան մահու փչեալ
Թագաւորին զթոյնս , հանդարտու-
թեամբ զմնացուածս իւրոց բանից՝
առանց երկիւղի և շփոթութեան
խորհրդոց 'ի վերայ բերեալ , Թէ
զայսպիսի պաշտողս՝ և ոչ զմի զէն
'ի վերայ ամենայնի և ընդ ամենայ-
նի , և յամենեւին 'ի մեզ ծանու-
ցեալ՝ ձիս և ջորիս լեալ 'ի գրոյն ու-
սաք . զորոց սանձիւք և դանդանաւա-
գաւ զկղական ճմլեսցէ զառ նա ոչ
կամեցողաց մերձենալ . և այս մար-
գարէական առ հանդերձելոյն նմա
լինել կերպարանաց փոփոխումն :
Ընդ որոյ խառացեալ մրրիկ չարու-
թեանն նեղէ զխորհուրդս Թագա-
ւորին , և զմոլեկանի նորա պայթե-
ցուցեալ եռացումն , սասաիկս շան-
թըս իբր 'ի հրոյ՝ զբանիցն 'ի վեր
առաքէ կայծակունս : Փոխանակ
զի մահկանացու , ասէ , իշխեցեր ա-
սել զգլխն , և մեզ Թագաւորացս
ձիս և ջորիս , ես զսնոտեացն քոց
հաաուցից զբանիցն զպտուղս : Եւ
հրամայէ գնել գայլ 'ի բերան նո-

րա , և արձանս աղի 'ի վերայ ողին
 նորա . և այսոքիւք հանգերձ ոլորեւ
 և համբառնալ 'ի ծայրս ապարանից
 որմոյն մեքենայիւք աւուրս եօթն :
 Իսկ զմեկնուծիւն այսպիսեաց իւ-
 րոց տանջանաց՝ ինքն 'ի պատասխա-
 նիսն արտաբերէ , իւր անձին լեալ
 մաքրուծի , և համ հոգեւոր : Այլ
 երկրորդն որում ահագինք և հրա-
 շափառագոյնք բանք աղօթից կա-
 խաղանացն , այսոքիւք զպատկեր
 փրկչականին բերէ չարչարանաց .
 զնոյն առ նա յաղագս չարչարանաց
 իւրոց աղօթեւ մաղթանս : որպիսիս
 և առ հայր՝ Քրիստոս յաղագս
 հրէիցն : Յետ որոյ և բեւեռք 'ի
 ստորինս մասունս մարմնոյն , և այ-
 սոքիւք ընդ երկիր մածուցեալ .
 ոլոքացն խոտոցաց՝ մամուլք .
 ծնկացն՝ յօշուփն . կողիցն՝ քե-
 րանք . արտասուացն ամանոց՝ բախ-
 մունք . ոնգացն՝ կրկնակի տան-
 ջանք . երբեմն՝ փոխանակ օգոյ զա-
 ճիւնն ծծելով , և երբեմն՝ որ 'ի
 սրոյ՝ զզուարթացուցանողն զիւր
 փոխեաց որակուծիւն , որ 'ի պտղոց

որթոց ճնշեալ, տատանկ կապարն
եռացեալ: Եւ այսոքիւք և վերջինն՝
վիհն անհնարին և աննշոյլ. որ և 'ի
մեջ Թունաւորացն հնգեռասանա-
մեայ արարեալ ժամանակս, անգա-
գար արտասուօք աղօթից, 'ի ժա-
նեաց վիշապին զմեզ կորզեաց:

Եւ զի՛նչ այժմ՝ պատկանաւոր
սրբոյն բան, երկբանութեան աղօ-
թիցն: Աստուած մեծ, տէր Թա-
գաւոր մեծ 'ի վերայ ամենայն եր-
կրի՝ հնազանդեցոյց զժողովուրդս
և զազգս 'ի ներքոյ ոտից մերոց, և
զատելիս մեր ամաչեցոյց. վասն այ-
սորիկ Աստուծով պարծեսցուք
զօրհանապազ, և անուան նորա
խոստովան եղիցուք յաւիտեան:
Արգ յաղթէ սուրբն. ամաչեցեալ
փախստական լինին գեւք. ուրախա-
ցեալ հրեշտակք և զսովորականն
իւրեանց 'ի վեր առաքեն զփառա-
բանութիւն, փառք 'ի բարձունս
Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղու-
թիւն, 'ի մարգիկ հաճութիւն:
Արգ նա որ այսպիսիս, որպէս վե-
րագոյն ասացաք, ըստ մարմնոյ

յայտնի են նախնիք և դաւառ, և
այլն ամենայն . իոկ ըսա հոգւոյ,
որք ըսա մաքրութեան և սակաւա-
պիտութեամբ զկենցաղս զայս վարե-
ցին, և նմանողք Աստուծոյ, իբրեւ
սիրելիք լինելով որդիք, երկնայ-
նոյն ցանկացան ազգականութեան:
Որոց հեանեալ մեծս այս և հրա-
շափառագոյն հովիւ՝ զվերինն պա-
տուեաց փչումն, և զազատութիւն
ազգականութեանն ամբողջ պա-
հեաց առ սկզբնատիպն, իբրեւ նա-
խակնիք ՚ի վեր հայելով ըսա ան-
նիւթ գոյին: Եւ որ ՚ի խորհրդ-
գեանն անճառելոյն զնիւթն ՚ի վեր
ապաւորեաց՝ յայտ է, և տեղի լեալ
սորա արփի: Քանզի ո՛ւմ այս ու-
մեք՝ քան թէ այսպիսում լսելոյ
պատրաստեալ է վարուք և ախոր-
ժակօք . որ ՚ի սոյն իսկ, և վասն սո-
րին զգորութիւն իւր և զխոհակա-
նութիւն եցոյց, զմին ՚ի ձեռն միա-
կին զօրութեան, և երկրորդին, որ
ընդ նովաւ տանջանօք: Իսկ զմիւսն
՚ի բանից հատուցմունս առնէ ոգոր-
մութիւն, և շնորհաւոր յամենե-

սեան գարձուած բացատրելով առաւել 'ի սոսկալիս և յահագինս . արգիւնաւոր բանս ազօթից , որում նուաստանայ 'ի բովանդակէն շարագրի յարմարումն պատմութեանն . ապա ընտանի ուրեմն ճշմարտութեամբ և ազգական աշակերտաց փրկչին , և քաղաքակից ամենայն սրբոց : Որք զայսպիսիսն խորհին գործել՝ յայտ առնեն ստէ , թէ գաւառիմն խնդրեն , և ազնուականի իմն ցանկացեալ են , այսինքն է երկնաւորին , վերինն Երուսաղէմի , ազատին , ամենեցուն մօրն , եկեղեցեացն անդրանկաց , ընտրելոց յերկինս :

Այլ զողջախորհութեանս որպիսի՞ կարիցէ պատմել բան . որ 'ի զուգութիւն ամուսնութեան , ոչ հասակականիւ հասանէ տենչանօք ցանկութեան , և ոչ բռնութեան տուփանաց յայս ածեալ , այլ տատուածայնով իմն ազգմամբ և նախախնամական իւր տեսչութեամբ , որ յաղաքս մեր հոգացեալ . 'ի մաքուր արմատոյն քաջաբոյս ծաղկեալ շառաւիղք , զգեղեցիկ նորա

և զբարի 'ի նմանէն փոխանորդեալ՝
 յաջորդեսցեն հովուութի. և 'ի բա-
 րին ըստ նմա արօտս, և 'ի ջուրս աս-
 տուածայնւոյն պատգամաց զբանա-
 ւոր նորա ձեռինն ոչխարս վայելե-
 ցուցանելով, յերկնայինն ամփո-
 փեալ հաւաքիցեն փարախ. և այ-
 սոքիկ՝ եկեղեցւոյ ժուժկալու-
 թեամբ, անլուծանելեաւ հանգու-
 ցիւք զնորա գնացիւք արութեանն
 'ի բաց կապէ: Եւ բարձրութեան
 հոգւոյն յերկնայինն հասեալ կա-
 մար, զվերնոյ յուսոյն անհատ ու-
 նի զծագումն. և հրեշտակաւանաւն
 վայելչացեալ պայծառանայ գեղեց-
 կութեամբ. և տենչայ հանապազ
 յերկնայնոցն լինելով աեսութեան
 թագաւորն անդադար փառաբա-
 նութեան ընդ նոսին կատարել
 զսպասաւորութիւն: Արդ սորայս
 համեմատութեան բան՝ բազմաց
 գեր 'ի վերոյ անցեալ կայ բանից,
 և բազմաց 'ի հանգիստողութիւն
 պատկանեալ: Բայց զորոյ այսօր ըն-
 թերցաք՝ 'ի հոգեւորս իջցուք աս-
 պարէս զհրաշագործողին և զնա-

խամարդարէին և օրինադրողին , ըզմեծին ասեմ՝ Մովսէսի՝ զվերջինս փառաց տեառն հաւաստի տեսողի և երեսօք փառաւորեցելոյն : Քան զի նա զմորենին անկէզ՝ վառեալ տեսանելով, կամ թէ այն իցէ երեւումն Աստուծոյ . և հաստատութիւն այսպիսւոյս՝ի մերձենալն կամ ՚ի յերեւման , և ՚ի ձայնէն միայն արգելեալ լինէր մերձենալ տեսութեան . ՚ի բաց հրամայէ լուծանել զկապս , օրինակաւ կօշկաց խրացից՝ իբրեւ անարժան այսպէս աստուածայնոյն լինել վայրի կացութեան . և պատուէր առնու՝ արուեստիւք և սքանչելեօք հանել զորդիսն Իսրայելի յԵգիպտոսէ : Հոլովեցուցանէ և սա զտղայական հասակացն անիւ յուսմանն քրիստոսականի . և ՚ի միջոցէ այսպիսւոյ վարժման՝ առաւել քան ՚ի հրոյն , և զմեռելութի երկրաքարշականաց խորհրդոց յառաջագոյն ՚ի բաց բոկացեալ , միջամուխ աստուածութեանն լինի և մերոցն . օրպէս հնազանդել հաճոյ թուեցաւ տուողին խորհրդ-

գեանն իւրում՝ տպւումք փրկու-
թեան ճանապարհ : Եւ նմա բերան
և օգնական նրբաձայնութեանն և
ծանրախօսութեանն , յԱստուծոյ
պարգեւեալ լինի եղբայրն իւր Ա-
հարոն , որ Թարգմանի հոգի . նշա-
նակ յաւելուածի լեալ հոգւոյ և
շնորհաց . իսկ ամա՝ աստուածայ-
նով ակնարկութեամբ ՚ի հռովմայք
եցւոց աշխարհէն ընծայեցուցանէ
զհակայաբեկ և զերկնաւորի հարանն ,
պաճուճեալ պաճուճանք զգեզե-
ցիկ կոյան հանգերձ դայեկաւն :

Տես հաւաստի , երեք են որ ա-
ռաջնորդեն ելիցն Իարայելի . Մով-
սէս , և Ահարոն , և դաւազանն որ
յԱստուծոյ . երեք և սոքա ճշմար-
տութեամբ . նահատակն , սուրբ
ազջիկն և ողջախոհ ծերունին . եւ
նոքա օրինակք , իսկ սոքա սպասա-
ւորք ճշմարտութեանն : Ա՛վ երրե-
կին զօրութեան և կատարելութե .
վասն զի զէն , և զմիշտն , և զգոյն
՚ի վեր Թողցուք . որպէս ոմանք
յարտաքնոցն իմաստասիրեցին մեզ
յայտնագոյնս . և յայլս զնիւթն ,

ԳՐԻԳ . ԼՈՒՍԵՒՈՐԻԶ . Բ . 3

զսկիզբն , զտեսակ յանկերպ գոյին ,
 'ի զարդ և 'ի կերպարան շարժիլ ,
 զծայրսն և որ ընդ նոքօք : Իսկ 'ի
 փոքր աշխարհումն՝ զթանձր ըզ-
 նիւթն , և որ զերկոսեանն շարժէ՝
 զանճն եռամասն , զմիջութիւն և
 զեզերումն : Այլ սիրէի աստանօր
 հրաշացուցանել զբանս , յառաջ
 մատուցանել և զբոլոր լսողացդ ու-
 րախացուցանել զլսելիս : Եւ գա-
 ւազանաւն՝ որ յԱստուծոյ յայտ
 արար նշանակաւն զխորհուրդ , և որ
 նման այսոցիկ , 'ի խորութենէ դան-
 ձու հոգւոյն կտակարանաց՝ թաք-
 նաբար շողացեալ փայլէ :

Այլ զի մի 'ի համեմատութենէ
 վրիպեալ՝ մոլորիցիմք 'ի բանէն ,
 դարձեալ վերափոխելով դարձու-
 ցուք 'ի նա զբանս : Նա՝ գաւազա-
 նաւն որ յԱստուծոյ զնուրցն բնու-
 թիւն փոխէ յարիւն , և զնոյն ինքն
 զգաւազանն յօձ կերպացուցանէ ,
 և 'ի ծագ տանոյն դարձեալ զձեռնն
 իւր կարկառեալ 'ի նմին ինքեան
 փոփոխեալ հաւաքէր բնութիւն . զի
 'ի ձեռն այնպիսի հրաշագործու-

Թեան զքնաւ ճեա որդւոցն Իս-
 րայելի հանեալ փոխաբնակեցուցա-
 նէր 'ի խոստացելումն երկրին պար-
 գեւաց : Իսկ սա անդ ուրեմն 'ի խո-
 րուԹեան գոլով վերապին 'ի մէջ
 Թունաւորացն , և զխածանող բնու-
 Թիւնս նոցա սանձէ , կամ Թէ ըզ-
 Թոյնս 'ի բաց բառնայ . և հարկա-
 նէ ոչ գաւազանաւ զջուրն՝ այլ առ
 Աստուած բանիւն զանձն Թագա-
 ւորին , և զմարդկային նորա կեր-
 պարանս՝ 'ի վատԹարագոյն անաս-
 նոյ փոխաձեւէ . և քան զԲաբելա-
 ցւոյն զազըուԹիւնն՝ որ օրինացն
 անմաքուր էր և աստուածայնոյն
 զոհիցն աննուիրական : Իսկ սպա
 ուրեմն նշանաւ խաչին զձեռն իւր
 կարկառեալ 'ի նա , ըստ հասարա-
 կացս զնա ձեւով կերպացուցանէ .
 և զամբարշտուԹեան նորա բարս 'ի
 բարեպաշտուԹիւն փոփոխէ , և
 զազգ արամեան տոհմիս , և զքոլոր
 հիւսիւսի 'ի խաւարէ հանեալ ան-
 գիտուԹեան՝ 'ի լոյս փոխանակե-
 ցուցանէ աստուածայնոյ գիտու-
 Թեանն : Նա տասնեակ հարուա-

Ծովք տանջեալ զԵգիպտացիսն , և հան զորդիսն Իսրայելի 'ի միջոյ երկաթոյն հալոցաց . իսկ սա տասանց և այլոց 'ի վերայ երիցն յազթեւով տանջանաց , այսպիսեօք և այսքանեօք յազթուածք՝ զաներեւոյթան ապստամբին տանջէ զօրուծիւնս , և զմեզ 'ի ստորին և 'ի տարտարոսական Եգիպտոսէ և յանհնարին խաւարէ , 'ի գիւացն խորհրդակցութենէ՝ առ իմանալոյն և անմտանելոյ արեգականն ճառագայթս 'ի վեր կորզեաց : Նա գաւազանաւն զկարմիրն փեռեկեաց Ծով , և սեամբ հրոյ և ամբով առաջնորդեաց որդւոցն Իսրայելի , և հետեւեցոյց ընդ անդունդս խորասուզեալ զՓարաւոմէն : Իսկ սա ընդկրունկն անդէն զեփրատականն գարձոյց յորձանս , և յերկնից հզօրագոյն փայլեցուցեալ Ծագումն լուսոյ , արեգակնայիցն յազթեաց ճառագայթից . և զմերաջնեայ բազմութիւնս 'ի յայսպիսումն խորութեան՝ աւազանին խորհրդեամբ լուսաւորեալ , զաներեւոյթ Փարաւ-

Լոնին՝ զօրութեամբ նորա որ 'ի Յոր-
 դանան՝ ջախեաց զգլուխ : Նա մա-
 նանայիւ զժողովուրդն յանապա-
 տին կերակրեաց . իսկ սա ճշմարիտ
 'ի յերկնէ իջեալ հացիւն՝ որոց ըզ-
 նոյն ծանօթացոյց : Նա գաւազա-
 նուն զապառաժն հարեալ զվէմ,
 հոսեցոյց վտակս , և զպասքումն
 ժողովրդեանն արբոյց . իսկ սա
 զաստուածայնոց պաագամացն բա-
 ցեալ աղբիւր , գետախաղաղացոյց
 վտակս ջրոց կենդանեաց . և զոգւոց
 մարդկան ծարաւեալ անգաստանս՝
 հոգեւորաւն արբոյց ուրգմամբ :
 Նա համբարձմամբ ձեռաց իւրոց
 զՅեսու զօրացուցեալ , և զԱմաղէկ
 պարտեաց . իսկ սա նշանաւ խաչա-
 նիշ փայտին զմեհեանս դիւացն հըր-
 դեհեալ տոչորեաց , և զբազմու-
 թիւն դիւացն որ 'ի նոսա՝ փախըս-
 տական մինչեւ 'ի Կովկաս առա-
 քեաց : Նա յերկիր Աւետեաց , 'ի
 Պաղեստինեայ զժողովուրդն համ-
 բարձ . իսկ սա 'ի հանգերձեալ
 աշխարհին յիմանալին՝ ուղիղ հով-
 ւութեամբ մեզ առաջնորդէ . կամ

Թէ զկատարելագոյնս ասել, 'ի տեսութիւն Աստուծոյ, որչափ կրթեցաւ իւրաքանչիւր ոք 'ի մէնջ վարուք և օրինակօք, և ուղիղ վարդապետական բանիւ զԱստուած տեսանել:

Այսպիսի սորա կեանք. այսպիսի սորա խորհուրդ և բան. ոչ նուիրեալ միայն զինքն Աստուծոյ, ոչ զմի միայն կամ զերկուս կատարեալ մասն առաքինութեան, որպէս զոհիցն նշանակէր բան, զարիւնն միայն զբազնաւն հեղուլ, կամ մեզ և զայլն ամենայն թողուլ, կամ զմասն ինչ 'ի փորձուոյն Աստուծոյ նուիրել, և զայլն ամենայն թողուլ աննուէր և անվերակացու. այլ զամենայն կատարեալ առաքինութիւն, ամենեւին զինքն Աստուծոյ նուիրեաց. զբոլորն բոլորովին պատարագ կենդանի, սուրբ, հաճոյ Աստուծոյ. զմարմինն կապեալ ընդ հոգւոյ ցանկութեան, զհոգւոյ ակն անքթթեղի յԱստուած կառուցեալ: Այսու մեր սա հայր, այսպիսի տեսուչ, այսպիսի հովիւ:

Գրիգորիոս արթուն կամ հըս-
կող յաւազանէ կոչեցեալ անուամբ,
արթնագոյն և սիրով և հովուա-
կան բանիւք . անգագար զհոգեւորս
ուղղելով բարբառ , 'ի բացեայ հե-
ռի պահէր զանմարմին գազանն :
Քանզի քաջ հովուին՝ քաջ և ճշշ-
մարիտ գող աշակերտ . ուղղէ այժմ
ազօթիւք առ Քրիստոս , և զայժմու
ուսմանց սխալմունս՝ ձայնիւ և գա-
ւազանաւ , երբեմն կոչելով քաղցր
ձայնիւ , և երբեմն սաստելով , զեր
կոսեան 'ի հոգւոյն բանից . և որ
Քրիստոսիւն խօսէր ուսեալ , յան-
դիմանեա , սաստեա , մխիթարեա
առ Տիմոթէոս գրելով : Այսպէս
զկեանս սա ելից , այսպէս աշխար-
հի՝ որպէս հնար է՝ յաղթեաց . այս-
պէս զանմարմնոցն 'ի մարմնի տպա-
ւորեաց զկենցազս : Իսկ այժմ ընդ
հրեշտակս 'ի յիմանալումն վայրի ,
իմանալեացն տեսող՝ սպասէ հա-
սարակացս 'ի բարին փոփոխման , զի
որով նահատակեցաւն՝ զիմտնալին
առցէ պսակ 'ի յերեւման հովուա-
պետին՝ աթոռով յաջմէ նստցի ընդ

նմա , զորոյ զպակասութիւն ընթացից ելից . գարձեալ գատել զիւրոյ հովուութեանն ոչխարս , կամ թէ բան տալ ընդ նոցա մազթանաց :

Արդ այսոքիկ քեզ առ 'ի մէնջ , իսկ առաւելն քան զայսոսիկ՝ արժանաւորացն և հոգեւորացն կըրթեւոյ՝ որք ըստ քեզ են շնորհօք : Այլ ընկալ այժմ զմերս որ յազագս քո փոքր 'ի շատէ բան գովեալի , որպէս զերկուս լուծայս այրւոյն՝ վարդապետն քո և տէր : Եւ ընդունիս , քաջ գիտեմ . զի ճշմարիտ նորա եռ աշակերտ , և զպակասութիւնն յայսոսիկ մերոց շնորհաց , սատարութեամբ աղօթից քոց լլցես : Զի զմնացեալն այսոցիկ՝ արժանապէս կարասցուք ասել , շնորհօք բանին և հոգւոյն սրբոյ , 'ի փառս ամենասուրբ երրորդութեն՝ Հօր եւ Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ . որում ամենայն փառք պատիւ և զօրութիւն յաւիտեանս . ամէն :

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԲԱՐՁՐԲԵՐԴՑԻ

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Ճ Ա Ռ Ի Ս

ՎԱՍՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

Ի ԽԵԴՐՈՅ ՏԵԱՌՆ ՀԱՄԱԶԱՍԳԱՑ

Փառք հարց աստուածասիրաց՝
մեծութիւն է որդւոց . և գովութիւն
նախնեաց բարեպաշտից՝ պսակ պար-
ծանաց բարեմիտ զաւակաց , որպէս
ասէ բարեխրատն Սողոմոն : Որ թէ-
պէտ կարապետն Քրիստոսի 'ի բաց
տանի զհրէական ժողովուրդն 'ի
պարծանաց որգիութեանն Աբրա-
համու , վասն զի աննմանք էին նմա
դործովն , որպէս և տէրն հաստա-
տէ , և Պաւլոս վկայէ խորթու-
թեան նոցա և տարագրութեան ,
սակայն հաւատով պատուաստե-
լոցն յարմատն պարարտ՝ յոյժ
պատճառս տայ պարծանաց , աս-
տեղափայլ և ազատածին օրդիս կո-
չելով Աբրահամու՝ զհեթանոսաց

հաւատացեալս : Որովմէ և դու նախանձաւոր եղեալ՝ գովեալք 'ի գլուխ Սիոնի պատկառեցուցիչ՝ տէր Համազասպ , խնդրեցեր գովութիւն քոյոյն Աբրահամով՝ մեծին Գրիգորի , և համանման նորայն հարազատաց : Թողեալ զպարծանս ազնուական տոհմաւորութեան քո ըստ մարմնոյ՝ հաւատոյ հարամքն կամիս փառաւորիլ . և այդ յոյժ հոգողութեամբ , և 'ի հեռի ժամանակաց կարօտեալ . և հայցեալ յայլմէ կատարելոյ և 'ի կարողէ , և մեզ եւս հրամայեցէք զերկունս մտաց ձերոց ազատել , և զցամաք ծարաւոյդ շիջուցանել . որովմէ կարի անարժան հանգիսիմ , և պակաս 'ի զօրութեանէ : Բայց եթէ երկնաւոր ողորմութիւնն 'ի ձեռն ագռաւու կամի կերակրել զքեզ յերաշտի , և արբուցանել 'ի հեղեղատէ , որպէս երբեմն զհեղիսս 'ի ձորն Քուռաթու , այն Աստուծոյ շնորհացն էր , և Եղիայի ճգանցն : Որովմէ և միջ հազորդեացոյք մասին , և շնորհապարտ լիցոյք Աստուծոյ յաւիտեանս :

Ն Ե Ր Բ Ո Ղ Ե Ա Ն

Մ Ե Ն Ի Մ Ա Ս Տ Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ի Ն

Վ Ա Ր Դ Ա Ն Ա Յ

Յ Ե Ր Ի Ց Ս Ե Ր Ա Ն Ե Ս Լ Պ Ա Ր Թ Ե Ի Ն

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Ո Ս Լ Ո Ւ Մ Ա Ի Ո Ր Ի Չ

Հ Ա Յ Ա Ս Ց Ա Ն Ա Շ Ի Ա Ր Հ Ի Ս

Օրհնեալ տէր Աստուած հարցն մերոց, և օրհնեալ է անուն սուրբ փառաց նորա 'ի տաճարի իւրում, և 'ի վերայ հաստատութեան աթոռոյ իւրոյ, այն՝ որ 'ի կանուխ գիտութեանն իւրում ծանուցեալ զհարսն մեր յառաջագոյն հրաւիրեաց, և 'ի բեղնաւոր բարի աւուրս կոչեաց 'ի ձեռն շնորհաց իւրոց. զորս արգարացոյց կենսաբեր ջրովն, որ 'ի վերոյ քան զերկինս, և որ-

գեգրութեանն պատուով մեծ տրեալ՝ փառաւոր արար :

Քանզի ոչ յարեւելից , և ոչ յարեւմտից , և ոչ յանապատէ լեռանց եղեւ մեզ այցելութիւն . այլ այն որ ստեղծն զմեզ , երեւեցաւ մեզ արեգակն 'ի բարձանց , և ծագեաց լոյս՝ որոց նստէաք 'ի խաւարի և 'ի ստուերս մահու , ուղղել զոտս մեր 'ի ճանապարհս խաղաղութեան և փրկութեան , դատաւորն ամենայն մեկեաց՝ ամենայաղթ գառաստանաւն յայտնեալ : Քանզի 'ի սկըզբանցն և յաւիտեանցն արարիչ՝ 'ի լոման ժամանակաց մանուկ եղեալ մատաղ՝ յապառաժ ձգեաց զձեռն իւր ամենակիր . տապալեաց զլերինս 'ի հիմանէ՝ զհպարտութիւն բանսարկութիւն , որ ապառաժ գործեաց զբանաւոր երկիրս պարարտ . և արկ զմատուռնս արուեստի իւրոյ յորջս օձից և 'ի բոյնս կարճաց , 'ի դարանս ողնեաց՝ աղուեսուց և համբարուաց , այսինքն 'ի հոգիս մարդկան՝ ուր բունեալ էին ապականիչ զօրութիւնքն , յոքնատեսակ փա-

սուք բաժանեալ . զորս զամենե-
սեան փոխակերպեալ՝ բուրաստանս
տնկեաց զապառաժս , և 'ի բնակու-
թիւնս գազանաց ինքն իսկ բնակե-
ցաւ հարբն իւրով և հոգւովն սրբ-
բով : Եւ զի անհնարինքն 'ի մարդ-
կանէ՝ հնարաւորք են Աստուծոյ ,
կթեաց 'ի մորենւոյ խաղող , եհան
թուղ 'ի տատասկէ . յայգւոյն Սռ-
գոմայ և 'ի տնկոյն Գոմորայ փո-
խեաց բարունակս բարիս . կոխեաց
զատակս անգնդոց . աղբիւրացոյց
զվէմս , արտավարեաց յօդս , պը-
տուզս կոչեաց յանարմատ փայ-
տէ , այլովքն հանգերձ . զի մի
տաղտուկ խօսեսցուք . զամենայն
ինչ՝ զոր արար հնոյն Իսրայելի
առ Փարաւոն արեւմտից , զնոյնս
կրեաց նորոյս Իսրայելի առ հիօիւ-
սով արեւելից : Անդ տանն Սե-
մայ , աստ տանս Յաբեթի , որ և
ընդ Սեմայ էառ օրհնութեան ար-
ձակութիւն և տէրութիւն 'ի վե-
րայ Քանանու : Անդ ազգին Յակո-
բայ , որում հրամայեցաւ Զնջել
կռապաշտից . և աստ որդւոցն հայ-

կայ, որ ոչ պաշտեսց ընդ եւթա-
նաօտուն և մի նահապետս երկրի ըզ-
պատկերն Բեշայ. այլ խրախուսեալ
յԱստուած՝ սատակեաց զնոյն ինքն
զկենդանին զառաջնորդն պատկե-
րապաշտութեան : Անդ զգալի և
տեսանելի, զի օգնեսցէ տկար հա-
ւատոց նոցա. և աստ ստկաւ ինչ ըզ-
գալի, որ եղեւ հրաշքն առ Տրդա-
տէս. և յոլով մասն իմանալի. զի
մի գանն հարման գաւազանին հայ-
րաբար խրատուն՝ սիրալի և սիրալի՝
բաւական եղեւ որդւոցն՝ ճանաչել
զհայրն բարի : Նոցա ՚ի ձեռն Մով-
սիսի և Ահարոնի և Յեսուայ. և
մերս ՚ի ձեռն Գրիգորի, Արիստա-
կիսի և Վրթանիսի՝ զուարթալոյս
նորայն հարազատաց. որք էին և
սոքա յարմատոյն Աբրահամու՝ որ-
դիք պարարտութեան. որպէս և
գրեալ է, թէ երկու գաւազանք որ-
դիք պարարտութեան հատան յան-
գոյն Աբրահամու, և ՚ի ծաղկանց և
՚ի պտղոց նոցա լցան տիեզերք :

Քանզի հայրն հասարակաց՝ ա-
ռաջի Աստուծոյ մեծն Աբրահամ ՚ի

ծերութեան անդ մանկացեալ 'ի զօրութենէն Աստուծոյ՝ ծնանէր 'ի կենտուրայ որդիս վեց, զԵմրան, և զԵքսան, զՄադան, և զՄադիման, զԵսրուկ, և զՍովիլէ. և սպանեալ Եմրանայ զԵքսան և զՄադիման, զահի հարեալ Աբրահամու՝ գուցէ և շիսահակ սպանցէ զկնի մահու նորա, տայ նմա և եղբարցն ինչս, և արձակէ յարեւելս. յորոց շինեցաւ Բահլ քաղաք յանուն որդւոյ Եմրանայ. յորմէ և կոչեցաւ ազգն Պահլաւ: Ուստի զօրացաւ մեծն Արշակ, որ Թագաւորեցոյց 'ի վերայ հայոց զՎաղարշակ եղբայր իւր, տալով նմա 'ի ծովէն Պոնտոսի՝ մինչեւ 'ի ծովն Կասբից. գաւազան մի հատեալ յօրհնութեանդաստանէն, և արմատացեալ 'ի հայկարան տանս Թորգոմայ. որ և բառնալ Թագաւորին տիեզերասասա 'ի յազգէն Եմրանայ 'ի Ստահրացւոյն 'ի սասանականն Արտաշէ յԱրտաւանայ առեալ: Եւ նախանձախնդիր լիեալ Խոսրովու որդւոյ Վաղարշու՝ որդւոյ Տիգրանայ՝ որդւոյ Արշակայ ար-

ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ. Բ. 4

շակուճնւոյ և 'ի Վաղարշակայ, զտասն
 ամ աւերէր զերկիրն Պարսից, փա-
 խուցեալ զԱրտաշէր 'ի Հնգիկա . մին-
 չեւ գայ Անակ կնաւ իւրով Ոգո-
 հեաւ, և որդւով իւրով Սուրենաւ .
 և 'ի Ճանապարհին առ շիրիմն Թա-
 դէոսի ասեն տնկիլ Գրիգորի : Եւ 'ի
 սպանանել հօրն նորա զխոսրով
 նենգութեամբ, և վասն նորին իրաց
 կորնչել ամենայն ընտանեօքն՝ եղեւ
 ծնունդ Գրիգորի 'ի շփոթմանն :
 Որոյ մանկակալ լեալ Սոփի կե-
 սարացի քոյրն Եւթաղեայ՝ կինն
 Բուրդարայ, որ եկեալ զկնի Անա-
 կայ, և գնացեալ մինչեւ ցկեսա-
 րիա, և 'ի սոյն ժամանակի դար-
 ձեալ կնաւն այսրէն, զի 'ի Պարոս
 երթիցէ յիւրականն գաւառ . որոյ
 զհետ եկեալ Եւթաղեայ պատահէ
 սմա 'ի Վաղարշապատ քաղաքի 'ի
 ժամու ծննդեանն . Գրիգորի . և
 համոզեալ զփեսայն իւր Բուրդար
 պարսիկ . և առեալ զմանուկն Գրի-
 գոր՝ դառնան 'ի Կեսարիա . և Քրիս-
 տոսի ընծայեն զնա աւագանաւն :
 Եւ հասեալ 'ի չափ՝ վարժի յոյն

և ասորի դպրութեամբ . և փեսայա-
նայ 'ի Կեսարիա ումնմն հաւատա-
ցելոյ' 'ի գուստր նորա Մարիամ կո-
չեցեալ . յորմէ ստանայ երկու զա-
ւակս՝ զԱրիստակէս և զԱբթանէս :
Եւ ապա Աստուծոյ տուեալ զկեանս
իւրեանց՝ մեկնեցան 'ի միմեանց .
Մարիամ գնացեալ 'ի կանիւնց
վանս , և Գրիգոր տեղեկացեալ
վասն անձին՝ թէ ո՞վ և յորո՞ց , գնայ
առ Տրդատէս :

Զի 'ի Զնջելն Արտաշէրի զյիշա-
տակս խոսրովու , Արտաւազդ ոմն
Մանգսկունի փախուցեալ էր առ
Յոյնս , և սնուցանէր զնա առ իշ-
խանի ումնմն Լիկիանէս կոչեցելոյ :
Առ նա երթեալ Գրիգորիոս՝ ծա-
ռայէր նմա , թեթեւացուցանել
կամեցեալ զպարտան հայրենի :
Մինչեւ եկն թագաւորն Գլթաց
Հրաչէ անուն , որ էր քեռորդի
սրբոյն Յակոբայ Մծբնայ հայրա-
պետին . որ և նա որդի էր հօրա-
քեռ սրբոյն Գրիգորի խոսրովու-
հեայ : Զայս Հրաչէ ըմբռնեալ
Տրդատայ՝ ածէ առ 'ի իոկղետիա .

նոս . և վասն տյնր երախտեաց պսա-
կեալ 'ի նմանէ՝ դայ 'ի Հայս հան-
գերձ Գրիգորիւ , և տիրէ հայրե-
նեաց իւրոց : Իսկ Սուրէն եղբայր
Գրիգորի 'ի խուճապէ տագնապի
հօրն չարամա՛հ սպանմանն անկանի
'ի Պարսս . և անտի առ փեսայն իւր
Թագաւորն Հեփթաղաց : Սնանի
անգ , և յաջողակ այր եղեալ և ա-
նուանի այնչափ , մինչեւ տանել
ղնա և Թագաւորեցուցանել 'ի վե-
րայ Ճենայ և Դարպանայ , և ամե-
նայն կողմանցն այնոցիկ :

Իսկ Տրդատիոս յառաջին ամին
իւրոյ Թագաւորութեան՝ տեղեկա-
ցեալ վասն Գրիգորի , եթէ զան-
տեսն Աստուած փառաւորէ , սկսաւ
չարչարել զնա : Եւս առաւել յոր-
ժամ իշխանն Օտա և Տաճատ ա-
ներ նորա ասացին արքայի , եթէ
որդի Անակայ է դա , որ խաւար
էած աշխարհիս Հայոց՝ սպանանե-
լով զհայրն քո խոսրով : Զոր
լուեալ արքային՝ ետ տանել զնա 'ի
բանա վիրապին , յուսահատ եղեալ
'ի լսողութենէ նորա . յորմէ ա-

պրեալ 'ի տեսչութենէն Աստուծոյ .
 և 'ի հարուածել թագաւորին և ար-
 քունական զաւրացն ելեալ 'ի վի-
 րապէն՝ ապրեցուցանէր զսպանող-
 սն իւր փրկական աւետարանաւն ,
 և բժշկական շնորհօքն Քրիստոսի :
 Եւ ապա պերճ և պայծառ նախա-
 րարօք և արքունական կառօք 'ի Կե-
 սարիս երթեալ 'ի մայրաքաղաքն
 Կապադոկացւոց , և մայրն հիմնար-
 կութեան հաւատոյ՝ 'ի հայաստա-
 նեայցս 'ի Թագէէ առաքելոյ , ուր
 արար զառաջին ձեռնադրութիւն
 և զհիմնարկութի եկեղեցւոյ : Եր-
 թեալ առնու զառաքելական պա-
 տիւն յառաքելական հօրէն Ղեւոն-
 դեայ . զի իցէ իրքն կարգաւոր , և
 աստուածագործ հրաշ : Քանզի որ
 առ շիրմօքն նորա յղացաւ , և էառ
 զսկիզբն գոյութեանն , 'ի նորին խնա-
 մոյ ածաւ 'ի տեղի առաջին շնորհա-
 բաշխութեան նորա . և ընկալաւ 'ի
 'ի նմանէ զսկիզբն գոյութեանն
 ըստ Աստուծոյ : Յառաջին աթոռ
 նորա , ուր զսուրբն Թէոփիլոս ե-
 պիսկոպոս ձեռնադրեաց . սուրբն

Թագէոս . և 'ի նոյն աթոռոյ , ուր ընկալաւ զշնորհս աւագանին 'ի Կե-
սարիա , այժմ էառ զամենակատար
ծնունդն , և զբովանդակ զշնորհս
առաքելութեան : Որով պայծառա-
ցեալ գառնայ 'ի նորին առաքելա-
կան անգաստանն՝ ինքեան իսկ և
նորայն վաստակօք հերկեալ , և ա-
րեամբ և արտասուաւք սերմանեալ ,
և քրտամբք ոռոգեալ . վասն որոյ
և արդէն իսկ սպիտակացեալ և
'ի հունձս հասեալ : Զոր և տե-
սեալ բերկրալի սրտիւ զհաճոյա-
կան տեռիլն , և թեքեալ զման-
կազ բանին 'ի մուխս հոգւոյն՝ սկսա-
նէր 'ի յոճ արտոյ ագարակին . և
գնէր լիաբուռն խրճուռս որայից և
բարդից՝ արժանաւոր լայնանիստ
կալոյն , և բազմատար շտեմարանի
վերնոյն : Զի հասարակ ցնծա-
ցեն սերմանօղքն առաջին Բար-
դողովէոս և Թագէոս , և վերջին
հնձողքն և շտեմարանողքն՝ Գրիգո-
րիոս և որդիքն իւր քաջագօտիք :

Եւ արդ ահա խորհուրդ երկուց
գաւազանացն յայտնեցան , և առ

մեզ արմատացան . որք 'ի քաղցրա-
բեր արմատոց , և 'ի դառնաբեր ոս-
տոց էին : Քանզի շառաւիղեալքն
յԱբրահամու օտարացան , և օտար
անուամբ կոչեցան՝ Սոդոմայ և Գո-
մորայ իշխանք և ժողովուրդք ,
տունկք և ուռք փշաբերք և տատառ-
կածնունդք : Եւ այժմ՝ դարձեալ
վերնական գթութեամբ հաստա-
տեցան 'ի բուն իւրեանց և 'ի սկիզբն
արմատոյն յաբրահամեան հաւատն ,
որով ամենեքեան ապրեցաք :

Առցես , ասէ տէր ցԶաբարիա ,
երկուս գաւազանս , և զմին կոչես-
ցես վիճակս , և զմիւսն գեղեցիկ . և
նոքօք դարձուցես առ իս զիշխանս
իմ : Որ և ասա կատարեցաւ 'ի
Տրդատէս . որ գեղեցկացաւն՝ ըզ-
Քրիստոս զգենլովն , 'ի բաց եդեալ
զխողենին . և 'ի սուրբն Գրիգորիոս ,
որ վիճակք ելին նմա ընդ ընտիրս՝
ընդ առաքեալսն մեր . և վիճակեցան
նմա վեցհարիւր և քսան գաւառք , և
ժառանգութիւն նմա հաճոյ եղեւ՝
անհաճոյն յառաջագոյն : Արդ՝
նախ 'ի ձեռացն Քրիստոսի ընկե-

ցաւ գաւազան վիճակ Գրիգոր 'ի չարչարտնս տուեալ . և ապա գեղեցկացեալն Տրդատ 'ի նոյն ձեռաց հզօրին Յիսուսի՝ հովուին քաջի . որ 'ի փախչելն սրանան առաջի խնամողացն . որպէս հովիւ զգաւազանն ձգելով զկնի փախուցեալ ոչխարին՝ դարձուցանէ առ ընկերոսն , զի մի գալլոց և գազանաց լիցի : Նոյնպէս արասցէ , թէ բովանդակ հօան 'ի փարախէն և կամ 'ի խոտաւետ տեղեաց հեռանայցեն : Դարձեալ ասէր Ագոնայ տէր ցեղեկիէլ . Առ երկուս գաւազանս , և միաւորեա ընդ միմեանս , և եղիցի մի . և կալ 'ի ձեռին քում : Որ նշանակէր ըզմիաւորիլ երկու իշխանութեան՝ Թագաւորութեանն տանն Յուդայ և Եփրեմի , և Զօրաբարելի Թագաւորի , և քահանայապետին Յեսուայ : Որ և մերոյս առաւել խորհրդածի՝ կարի հեռացելոցս 'ի միմեանց . որ և միաւորեալ հաւատով և կամաւք և իշխանութեամբ՝ եղեւ 'ի ձեռին Քրիստոսի , որում նուիրեցանն : Դարձեալ զգաւազանն

ընկուզի , զոր տեսանէր մանուկն
 Երեմիա . որ և զմեր խրատս առա-
 կաբանէր . զի հարկանէր հայր զորդի
 գաւազանաւ խրատու , որոյ դառն
 է արմատն , և քաղցր պտուղն . որ-
 պէս ընկուզի , որոյ դառն է բոլոր
 տունկն , այլ պատուական է վասն
 պարարտութեան ընկուզին : Այլ և
 օձացեալ գաւազանն , և հաստա-
 տեալն յիւրում բնութեանն առ
 Մովսիսիւ՝ զթագաւորն մեր նշա-
 նակէր՝ կերպափոխեալ ՚ի փախչելի
 տեսակ . և ՚ի բուռն հարկանելն
 զնմանէ մերոյն Մովսէսի՝ առնօյր
 զբնիկն իւր , և կայր մնայր նեցուկ
 հեղութեան ՚ի ձեռին նորա : Իմառ
 տունն մեր և քաջ հովիւն Գրիգորիոս ,
 զոր խոստացաւ տէրն կան-
 խագոյն ՚ի ձեռն մարգարէիցն . Յա-
 րուցից ձեզ հովիւ իմաստուն , որ
 երկուս ունիցի գաւազանս . զմին
 բարակ որով զխաշինս արածէ , և
 զմիւսն հաստագոյն՝ որով ընդ
 գայլսն և ընդ գողսն կռուի : Ար և
 ճշմարտապէս մեր կայ հանճարեղն
 և իմաստուն հովիւն Գրիգորիոս՝

ունելով զերկոսեանն , դաւազան
 կակղագոյն և բարակ՝ զբանն հեզա-
 համբոյր՝ դարձուցիչ և տածիչ և ա-
 ծօղ բանաւոր հօտի . իսկ գաւազան
 թագաւորութեն հաստահարուտ ,
 հակայազօր , անվանելի և քաջամար-
 տիկն ունէր 'ի պատրաստի զՏրդա-
 տիոս , որով հարկանէր զդիմա-
 գարձան 'ի փորձութեանն իւրեանց .
 որպէս զԴեմետրեանսն և զԴիսա-
 նեանսն և զԳոդս և զգազանս օտա-
 րոտիս սատակէր . որպէս զանարի
 հակայն զթագաւորն հիսիւսոյ ըզ-
 Գեդուհոն . զոր աղօթիւք 'ի
 ձեռն նորա շեշտակի ճեղքէր ընդ
 մէջ երիվարաւն հանդերձ մինչեւ
 ցգետինն յեսուաբար , մերոյ Մով-
 սիսի տարածեալ զբազուկսն ընդ-
 դէմ Ամաղեկայ : Եւ ոչ միայն այս ,
 այլ և զշնորհս լերին Սինայ և Քորե-
 բայ՝ 'ի լերինս և 'ի գաշտս Այրարա-
 տու ածեալ փառազարդէր : Սիւն
 ամպեղէն և հրեղէն 'ի վայր իջեալ
 արկանէր խորան լուսեղէն՝ ծիրա-
 նափառ կազմեալ նշանակօք , կամա-
 րազարդ պսակեալ հրաշիւք՝ երկնա-

կառույց շաւղով 'ի ձեւ սանդը-
ղոց երեւեալ՝ որք իջեալ բազմու-
թիւնք հրաբուն զօրացն՝ ընդին
զստորին աշխարհս, նոր երկին զսա-
հրաշագործեալ: Նախնին մեր և հո-
վիւն Գրիգորիոս՝ նորն Յակոբ, որ
տեսլեամբ իջեալ միածնին 'ի բար-
ձանց՝ յարափոխեալ կոչեցաւ Ի-
րայէլ. յոր և 'ի մէջս և 'ի գլուխս
երկուց գետոց Տիգրիս և Եւփրա-
տէս եկեալ խօսէր հարսն ոչ ին-
քեան, այլ սերոքէիցն արքայի: Եւ
երիս գաւազանօք ընկուղի և սօսի
և շշի անուամբ Հօր և Որդւոյ
և Հոգւոյն սրբոյ՝ երից անձանց և
միոյ իշխանութեանն՝ ծնանէր 'ի
ջուրս աւազանին նկարէնս և խայ-
տախարի գառինս և գոշասպիտակ
մաքիս: Եւ 'ի սեւագէմ և 'ի գայ-
լակերսյ դազանաձեւ ազդաց, որք
անցեալ ընդ գետս կենդանիս,
սպիտակափայլ, ռակիակիզն, նշու-
լազարդ, գեղապտճոյճս փայլէին.
որ 'ի միում տուր հնգեժապան
բիւրս յարքունական զօրացն քրիս-
տոսազգեստէր՝ նորն մեր Յեսու-

Յովսեփեկեան՝ քահանայն մեծ Գրիգորիոս . որ զգեցաւ զպատմութեան պճղնաւոր 'ի փառս և 'ի պատիւ պսակեալ 'ի թերթն ոսկի և 'ի խոյրն սուրբ՝ առաջնորդէր Զօրաբարեւի նորոյ բարեփառն Տրդատայ , և գերեզարձ ժողովրդեանն , որով աւերէր Բաբելոն՝ խառնակութեան վարք , կործանէր Բէլ , խորտակէր Դագոն , մեռանէր Զեւս 'ի կղզիս արգելեալ . շանթակէզ լինէր Ասկղեպիագէս . Արամազդ և Արէս առեալ զփառս իւրեանց՝ դիմէին յանդունդս . Աստղիկ զբողոթի առեալ՝ փախչէր առ հոմանիսն իւր : Տունն Թորգոմայ թարգմանիչ մեծի խորհրդոյն լինէր . տունն Հայկայ տուն Աստուծոյ բարձրանայր . գեղեցկանայր ազգն Գեղամայ . կողմն Սիսակայ սիրելի Քրիստոսի լինէր . ազն Արամայ զարմանալի փառաց հասանէր , ազգն ազքանազեան և այրաբատեան թագաւորութիւն բարձրացեալ քան զազգս բազումս՝ զերկինս և զարքայութիւն երկնից ժառանգէր : Վա՛շ բազկին բարձրելոյ ,

փառք ձեռինն կարկառելոյ . գո-
 վութիւն տուողին արժանացելոյ .
 գոհութիւն միջնորդին պատրաս-
 տելոյ . օրհնութի սեղանոյն սրբե-
 ցելոյ . շնորհք պարգեւողին մեծա-
 ցելոյ . բարեբանութիւն կամացն
 քաղցրացելոյ . երկրպագութիւն
 երկրամբձ դիմօք անյիշաչար ողոր-
 մութեանն հաշտեցելոյ , և անմո-
 ռաց պահողին զյիշատակս իւրոյ
 վաստակաւորին : Քանզի որպէս ա-
 ռաւել վաստակեցաւ հայրն մեր և
 աստուածանման ծնողն Գրիգորիոս
 քան զամենայն մսեղի՝ տարեալ
 լրջմտութե զսոսկալի և զքստմնե-
 լի կիրս չարչարանաց , նոյնքանեաց
 փառաց և շնորհաց եղեւ արժանա-
 ւոր , և երկնեաց հոգեպէս և մար-
 մնաչարչար զամս բազումս . և ապա
 'ի վայրկենի միում ծնաւ ազգ մի
 ողջոյն միանգամայն՝ զբիւրաւոր
 բանսկս հայկազնեայ զարմից , պը-
 տուղս հիահրաշս իւրոցն տաժա-
 նաշատ կրիցն անհանդուրժակա-
 նացն : Որ յայնժամ հիացոյց զտե-
 սողան , ոչ միայն զերկրաւորս՝ այլ և

զերկնայինսն և զերկնաւորսն ամե-
 նայն . և այժմ՝ քստմնեցուցեալ դո-
 ղացուցանէ լուրն զխորհուրդս և
 զմարմին լսողաց . զի տեսիլ եղեւ
 աշխարհի և հրեշտակաց՝ արժանա-
 ւոր զարմացման բոլոր սեռից և տե-
 սակաց . զի հանգէս մեծ գործեաց
 բանսարկուն հանգերձ ամենայն գի-
 ւօք իւրովք , և թափեաց 'ի նա զա-
 մենայն հնարս իւր . և սպառեաց 'ի
 մի յանձն յայն աստուածամուկս
 զամենայն նետս իւր , և ջարդեաց
 'ի վերայ նորա զամենայն հնարից
 իւրոց մեքենայս 'ի ձեռն տինդերա-
 սաստ և բուռն թագաւորութեանն
 Արշակունեաց : Քանի՜ տեսակս
 բազմակտուտ չարչարանաց իցէ ,
 զոր ոչ կրեաց յինքեան : Առաջին ,
 բեւեռս զոր թափանցանցս ընկաղաւ
 երկնագնաց թաթֆ ոտից նորա . եր-
 կրորդ՝ 'ի կոճեղս և յոլորանս ե-
 գեալ քամեցաւ յարեմէ՝ երկիւ-
 ղիւ տեառն մաշեալ սրունք ոլոքաց
 նորա . երրորդ՝ կապիճս երկա-
 թիս և գառնակսկիծս ընկալաւ՝ կա-
 խաղանօք կարկամեալ , և գետնա-

մածեալ՝ի ծնրագրութենէ ծունկք
 նորա երիս աւուրս . չորրորդ բրա-
 ծեծ եղեալ աստուածակիր բարձք
 անգամոց նորա . հինգերորդ՝ ջրա-
 չարչար պարպատմամբ և ուռուց-
 մամբ ստորագլուխ անարգանօք
 վտանգեցաւ ողջախոհ, պարկեշտ և
 սուրբ որովայն նորա . վեցերորդ
 շառաշիղս աղի վերամբարձ յորմն
 վարսեալ ընկալաւ զեւթն օր՝ Աս-
 տուծոյ աւրինացն բեռնաբարձ ողն
 նորա , հանգերձ գելարանօք ճար-
 ճատմանց կրծից նորա , առասանօք
 չարահնար պնդեալ անրօք և խեղ-
 գանօք՝ կեղեքեցաւ լծաբարձ օրի-
 նացն Քրիստոսի պարանոց նորա .
 գայլս ձգիչս և պատառիչս ընկա-
 լաւ աստուածաբան բերան նորա և
 գանդանաւանդս քրիստոսակիր կը-
 ղակ նորա . եօթներորդ՝ զեւթն
 օր գլխիվայր կախեալ ՚ի միոյ ոտա-
 նէն , և հոտս աղբոյ ընկալաւ ա-
 նուշաբուրիչ հոգւոյն արժանաւոր
 ողնգունք նորա . ութերորդ ըզ-
 վեցօր մոխրաշունչ եղեւ անխառն
 օդոյ , զոր պարկն արգելոյր ՚ի

փողոսն կապեալ . իններորդ բորակ և
 բարկ քաջախ ընկալաւ նոյն հոգե-
 շունչ քիթ նորա . տասներորդ՝ կը-
 ուռւին զոր կռփահարեցաւ չարչա-
 րակիր անձն նորա . մետասաներորդ՝
 մամուլս էառ աստուածապսակ
 գլուխ նորա : Եւ այսոքիկ նկարա-
 գրութի անդամոցն զուտ և զուար-
 թուն պատկերին Քրիստոսի , յո-
 տից սկսեալ և 'ի գլուխն աւար-
 տեալ , որպէս ասեն առնել զքաջ
 պատկերագործն Դեգեղայ՝ յոտիցն
 ձեռնարկեալ , յորում շարժիլ թը-
 ւէր անշունչ տեսողաց : Ի վերայ
 այսր ամենայնի որպէս զոսկիճա-
 մուկ ծիրանի երեքլարեան մարգար
 առվ հիւսեալ՝ արկցուք զբովանդակ
 արքունական պատկերաւն , մանա-
 ւանդ թէ ինքն արկաւ զհերեաւ ոս-
 տայնանկն աստուածիմաստ . երկո-
 սասաներորդ զտատասկն , որով
 ամենայն մարմինն ծակոտեալ , և խը-
 ծուծ լիեալ՝ արիւնաքամ եղեալ .
 երեքտասաներորդ զքերանս յո-
 տից մինչեւ ցգլուխս , որովք մերկա-
 ցան նշխարք սուրբ ոսկերաց նորա .

չորեքտասաներորդ՝ զկապարն հա-
լեալ և քաջեռաց, որով խորովե-
ցան խզեցան ջիւքն, և խանձողեցան
ոսկերք նորա:

Եւ արդ միթէ փոքր էր նահա-
տակին հանդէս. ուր արարիչն ե-
կեալ հրեղինաց դասուք՝ տեսանէր
զարժանաւորն տեսիլ նոր և ան-
ծանօթ գարուց և ժամանակաց,
յորմէ հետէ եղեւ մարդ ՚ի վերայ
երկրի: Միթէ փոքր էր պատա-
րագն, յորոյ հոտոյ լցան երկինք և
երկիր, և կենդանացան զարմք և
զաւակք տանս հայկազեանց՝ ար-
շակունեաց և պալհաւկաց: Միթէ
փոքր էր պարծանք որդւոց առ այն-
պիսի հայր, եթէ զչաւիզս նորա
գնայցեն. միթէ թոյլ ետ այլում
հօր վեհագոյն գտանել քան զինքն.
միթէ սակաւ և դուզնաքեայ չար-
չարանօքն եղեւ հայր, և բազմու-
թիւն որդւոց էած ՚ի փառս. մի-
թէ վայրապար զարհուրեալ դո-
ղային երիկամուկք թշնամեացն, և
լուծանէին ջիւք բազկաց նոցա, և
ընկեցեալ լինէին զազեղունս, գը-

նային բացէ 'ի բաց փախստա-
կանք :

Որո՞ց հրաշից նման էին և վերա-
պին սքանչելիք , բայց եթէ իջանե-
լայ որդւոյն Աստուծոյ 'ի ստորին
վայրս մահու և 'ի դժոխս ներքինս ,
ուր յաղթահարեալ կործանեցաւ
մահ և ապականութի : Որպէս և փո-
խանին Յիսուսի իջանելովն 'ի դա-
րանս զգալի և իմանալի վիշապաց՝
շիջանէին խայթոցք մահաբերին ,
ջախջախեալ լինէր գլուխ ապրա-
տամբ վիշապին , աւերէր տուն բնա-
կութեան խաւարասէր իշխանին ,
ածեալ լինէր կիտոսն կարծիւ և
շրուշակաւ խաչին նշանի . սան-
ձէր նովիմբ ահաւոր կնքոյն և զբե-
րան երեւելի օձիցն , որպէս Դա-
նիէլ զցռուկ առիւծուցն , և կայր
մնայր 'ի մէջ նոցա , ոչ զերիս ա-
ւուրս միայն՝ որպէս Յունան 'ի փոր
ձկանն , այլ զամս հնդետասան՝ պա-
հելով զնա վերին խնամոցն իբրեւ
զփեսայ յառաքաստի , և որպէս
քահանայ 'ի խորանի սարկաւա-
գեալ 'ի խարամանեաց օձիցն , այլ

արժանապէս սպասաւորեալ 'ի հը-
րեշտակաց սրբոց , որպէս և ինքն
պատմէ :

Քանզի և երկինք լինէր խորու-
թիւն խորխորատին , բնակութիւն
զուարթնոց՝ որջն գիւաց , կենաց
գործարան՝ տեղին մահապարտաց :
Քանզի հովանի լինէր հօրն մերում
աջն հայրենի , բառնայր զնա բար-
ձրեալ բազուկն Յիսուսի , ողջա-
գուրէր զնա միսիթարիչն Հոգի : Զի
թէ ոչ լինէր այս , զիմորդ մնայր
կենդանի յայնպիսի տեղւոջ . որ 'ի
բարձրութենէ անկումն 'ի խոնարհ ,
և հոտն մահաբեր , և կամ ահագին
տեսիլն վիշապաց՝ բաւական էր վաղ
վաղակի քաղել զշունչ նորա : Այլ
այն՝ որ ասէր ցնահապետն Յակոբ ,
Մի երկնչիւր իջանել յԵգիպտոս ,
զի ես իջից ընդ քեզ , և ես հանից
զքեզ անտի , զնոյն բարբառ աւե-
տեաց կրկնէր մերում նախահօրն
Գրիգորի . և առեալ զձեռանէ նո-
րա՝ իջանէր ընդ նմա , և ասէր . Ես
եմ տէր Աստուած քո՝ բաւա-
կանն . և դարմանէր զնա՝ շտեմարտ-

նեալ զգանձն կենաց , և զբազմա-
 լոյս արեգակն մեր՝ զայնքան ժամա-
 նակս 'ի խորս անգնդոց . և յիւրում
 ժամանակի վերաբերեալ՝ քաղց-
 րագոյն արեւով և պայծառ լու-
 սով ցուցանէր աշխարհի , որոց 'ի
 խաւարի և 'ի ստուերս մահու նըս-
 տեալ ննջէին : Յորմէ լուսոյ զար-
 հուրեալ գոգք և աւազակք , շնա-
 ցողք և սպանողք , որք չըջէին և
 գործէին խոր գիշերոյ , չքոտեալ
 ջնջէին 'ի միջոյ . գազանք վայրե-
 նիք յորջա իւրեանց մտանէին . ե-
 լանէր մարգ և որդի մարգոյ 'ի
 գործս իւր և 'ի վաստակս ձեռաց :
 Վարէին արտս , տնկէին այգիս , և
 առնէին պտուղս արմտեաց՝ յան-
 դաստանսն սրբեալ և պարարտա-
 ցեալ . Եւնոյն քրտամբք և արեամբ
 սրբոց Հռիփսիմեանց ոռոգեալ՝
 կուսիցն իմաստնոց օրիորդացն սըր-
 բոց . որք իբրեւ զաստեղակուռ բա-
 նակս արփիախաղաց ճառագայ-
 թիւք յարեւմտից յարեւելս դի-
 մեալք , զի ծագեսցին մեզ ընդ մե-
 րոյն արեգական , և զարդարեսցեն

նոր աստեղքն զնոր երկինքն որ եղեւ հայաստան աշխարհիս . այսինքն է զբարձրութիւն պարծանաց հաւատոյս , և զխորհուրդ հարսանեաց եկեղեցւոյ սրբոյ . հարսունքն Քրիստոսի պճնագեղեակք 'ի հանդերձս ոսկեհուռս՝ վերջաւորս և քղանցաւորս կազմեալք , և թագ 'ի գլուխ պսակեալք , յոգնականութիւն ածեալք 'ի տեառնէ փեսաւերին մերոյ , զի խօսեսցին զբարետոհմիկ ծնունդն Թորգոմայ երկնաւոր փեսային . և լինիցին կուսութեամբ մայր ազգաց և ազանց նորածնաց . և կուսական կաթամբ անուցեալ՝ հասուցեն յոյր կատարեալ 'ի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի :

Որք և զայս արարեալ , և 'ի գլուխ տարեալ , առաքեն աղօթիւք և ազգմամբ վերին շնորհացն զրեւելեան արեգակն 'ի մուտս արեւու , ուստի էին ինքեանք . զի անդրէն տարեալ զփոխարէնն ձեռնտուութիւն՝ հասուցէ քաղաքի նոցա հռոմայ , և աշխարհին

խաւաքացւոց , և ամենայն Եւրոպիայ , ծագելով նոցա լոյս . և ջերմն ճառագայթիւք արասցէ նոցա գարուն հոգեւոր և պտղածին . և ցուցցէ միմեանց զնորոգեալ նորընծայ քրիստոսապսակ թագաւորսն՝ այն ինչ արմատ արձակեալ 'ի խոնարհ , և նորաբողբոջ բուսովք և , ծաղկօք 'ի վեր փթթեալ , ոստս և շառաւեղս արձակեալ ընդ լայնութիւն և ընդ երկայնութիւն աշխարհի , ածելով 'ի հաւատոս զամենայն հնազանդեալս իւրեանց . Տըրդատ և Կոստանդիանոս , Սեղբեսորոս և Գրիգորիոս , ցանկալի և արժանատենչ տեսութեանն Աստուծոյ և աստուածասիրաց : Եւ ոչ երկինք իւրով վայելչական զարդօքն այնպէս գեղեցիկ է , որպէս յայնժամ եկեղեցի այնպիսի հայրապետօք և թագաւորօք չքեղացեալ վայելչանայր :

Ո՛ր բարերար և ամենաբախտ ժամանակին , և պսակեալ տարւոյն , և ամսոյն 'ի տարւոջն , և շաբաթուն յամիսն , և շնորհաւոր և օրհնեալ

աւուրն , յորժամ տեսին նոքա ըզմիմեանս , և փարէին զիրերօք՝ չորք սիւնքն չորեքանկիւն տիեզերաց , դրախտարուդիս գետքն , և աւետարանչացն պատկերքն : Ո՛րտայր մեզ զտեսութիւնն զայն ցանկալի , և զերծ յայժմու թշուառութենէս և ՚ի վատաբախտութեանցս :

Յնծացաւ երկիր , զուարճացաւ ծով լրիւ իւրով , տիեզերք և ամենայն բնակիչք : Ուրախութիւն եղեւ և յերկինս առաջի հրեշտակաց Աստուծոյ . որպէս ասաց մեծն Կոստանդիանոս ընդ մեծափառն Գրիգորիոս . Հայր սուրբ , ո՞րքան ուրախութիւն է յերկինս վասն այսքանեաց ազգաց փրկութեան , և ընդ գալուստ ձեր խոնարհութեամբ առ մեզ : Եւ նա ասէ . Անպատմելի և անճառելի ցնծութիւն : Եւ թագաւորին պատասխանի տուեալ՝ ասաց , Թէ Նոքա յերկինս ուրախ են ընդ մեր փրկութիւնս , ապա մեք փրկեալքս մի՛ վերջացուք ՚ի խոնդութենէ : Եւ հրաման հանեալ ընդ ամենայն խոսելիս՝ առնել տօն

ցնծութեանն և ուրախութեան մեծ ,
զենլեօք անբան կենդանեաց , և բա-
նական պատարագօք , սաղմոսիւք և
օրհնութեամբք և երգովք հոգեւո-
րօք , զոր ոչ ոք կարէ իմանալ կամ
պատմել : Ամսօրեայ մի ժամանակ
գրգէին գգուէին զմիմեանս , զար-
մանային ընդ տնտեսութիւնն Աս-
տուծոյ , զոր ինչ արար նոցա :

Ուսանէր ապա մեծն Կոստան-
դիանոս ոճով զհաւատս և զխոստո-
վանութիւն ուղղափառ 'ի հօրէն
մերմէ մեծաւ երկիւղիւ և պատկա-
ռանօք , որպէս 'ի նոյն ինքն 'ի հո-
գւոյն սրբոյ : Պատարագէին , ուխտս
կատարէին , հաղորդէին 'ի միմեանց .
դաշինս դնէին , կտակս գրէին , երգ-
մունս անլուծանելի երգնութին՝ 'ի
վերայ միմեանց 'ի կեալ և 'ի մեռա-
նել՝ ազգէ յազգ մինչեւ յաւի-
տեան : Եւ այսպէս սիրական պար-
գեւօք , և առաքելական նշխարօք
սուրբ ոսկերաց դառնային գային
մերքն յաշխարհ՝ լի հոգեւոր բեր-
կրանօք , և առողջութեամբ մար-
մնոյ , և պէսպէս հրաշագործու-

Թեամբ 'ի ծովու և 'ի ցամաքի՝ 'ի փառս և 'ի գովեստ մեծի և երկնա-
ւոր զօրութեանցն :

Եւ յիւրականն հասեալ վիճակ ,
սկիզբն առնէր սովորական վարդա-
պետութեն՝ 'ի Սատաղացոց քա-
ղաքէն մինչեւ յաշխարհն խաղտեաց ,
և ցկլարջս և ցՄապրութս , և մինչեւ
'ի գրունս Ալանաց , և ցսահ
մանս Կասբից , և ցՓայտակարան
քաղաք հայոց . և յԱդամացոց *
քաղաքէն մինչեւ ցՄբին առ Նշի-
րական աշխարհաւն , և 'ի Կորդուաց
մինչեւ ցամուր աշխարհն Մա-
րաց , և առ տամբն Մաքրոաց աշ-
խարհին , և առ Ատրպատականաւ .
և առաւել ևս քան զայս շնոյր աւե-
տարանաւն Քրիստոսի ծայրէ 'ի
ծայր զամենայնն առ հասարակ . զոր
գնեաց չարչարանօք , առողջացու-
ցեալ զնոսին աստուածաբան լե-
զուաւն՝ բարիոքապէս զարդարէր :
Քանզի ոչ եթէ առանց մեծի

* ՅԱդամանդեղ . յԱդաղ-ոյ . . .
Նորշիրական :

խորհրդոյ էին իրք վշտակիր նեղու-
 թեանց նորա , այլ զոր ինչ կրեաց
 հայրն մեր պարծանաց , ազգամանք
 և արգեամբք ընկալաք մեք 'ի պար-
 գեւացն Աստուծոյ : Բեռն աղին՝
 զոր եբարձ թիկունք նորա համբե-
 րող , եբարձ 'ի թիկանց մերոց զբե-
 ռինս մեղաց , և համեմեաց զանհա-
 մուլթիւնս մեր աղիւն ճշմարտու-
 թեան . գլուխ 'ի վայր կախիլն նո-
 րա ուղղեաց զցնացս մեր 'ի բար-
 ձունս . ջուրն լուաց զազո հնու-
 թեան մերոյ . մոխիրն եբեր մեզ
 օծումն ուրախութեան . քացախն
 եբարձ զկիրս մերոյ տկարութեան .
 տատասկն զփուշ մերոյ խղճմտա-
 նացն . քերանքն զմարմինն ապակա-
 նագործ . կապարն զծանրութիւն
 պարտեացն . գանդսոնաւանդն զա-
 նասնական հնազանդութիւնն . թիւ
 չորեքտասան չարչարանացն եխից
 զաղբեւրս ախաիցն , որ յայնմ հա-
 սակի սկսանին . և արարին զկեանս
 մեր ամենաճառագայթ՝ որպէս լու-
 սին զչորեքտասան գիշերն իւր : Վի-
 րապին իրք զվերաւորեալքս և զհո-

սեալքս յերկնից 'ի խորս անդնդոց՝
 'ի վեր ածեալ զմեզ 'ի յերկինս
 եհան . որպէս տէրն զհոգիսն 'ի
 դժոխոց : Թիւքն հնգետասան օրհ-
 նեաց զարձակումն և զսկիզբն ծը-
 նընդեանն մերոյ , զի անտի սկսա-
 նիմք : Եւ զի երեք հինգ՝ է հնգե-
 տասան , զզգայութիս մեր անխեթ-
 կելի և առանց թունից թշնամ-
 ւոյն պարսպեաց : Բազմաբան վար-
 դապետութեամբն ծնաւ ազգս բա-
 զումս աւաղանաւն դրոշմեալ . մինչ
 զի եւթն աւուրս մկրտէր իւրովք
 ձեռքն չորեքհարիւր բիւր անձինս :
 Եպիսկոպոսս կացուցանէր իւրով
 լուսաբաշխ աջովն չորեք հարիւր
 ոգիս , և քահանայս և սարկաւա-
 գունս և դպիրս , որոց ոչ գոյ թիւ :
 Վանորայս շինէր , անապատս բնու-
 կեցուցանէր , աղքատանոցս և հիւ-
 րանոցս պատրաստէր , ըստ աշխար-
 հաց , գաւառաց , գիւղից և ագարա-
 կաց : Եկեղեցիս հաստատէր ապա-
 րանօք պիտոյից՝ չորս հողս եկեղեց-
 ւոյ ագարակին , և եօթն մեծացն
 գիւղից և աւանից : Դպրոցս յօրի-

ներ, մանկունս հաւաքէր, վարդապետս՝ յոյն և ասորի գրոյ և լեզուի գիտակս կացուցանէր, ռոճիկս կարգէր յարքունուստ։ Չուարճացոյց զթադաւորն քրիստոսասէր յայսոսիկ։ Քանզի խայտայր, զուարճանայր, ցնծայր առաջի զարդու եկեղեցւոյ, որպէս Դաւիթ արքայ առաջի տապանակին Աստուծոյ։

Յետ այսորիկ առանձնանայր, 'ի լուութեան կայր թաքստեամբ յանապատս և 'ի ղերծ տեղիս։ Ղի յամենայն աշտիճանս աստուածային շնորհացն փառաւորեսցի։ Առաջին՝ որդեգրութեանն շնորհի արժանի եղեւ աւազանաւն։ Երկրորդ՝ էառ զպսակն մարտիրոսաց։ Երրորդ՝ ել 'ի գահ քահանայութեան։ չորրորդ՝ 'ի քահանայապետութեան աթոռ նստաւ։ Հինգերորդ՝ եհաս մարգարէական պատուոյ։ Վեցերորդ՝ բարձրացաւ յառաքելական պատիւ։ Եօթներորդ՝ վերացաւ ոսկիապատ թեւօք, և յառանձնական վարս յորգորեալ յԱնտոնէ և 'ի Նրոնիդեայ, ղի այնպէս կացցէ, և անգիտելի

բնաւից վախճանեսցի մովսիսաբար .
 զի մի պաշտեսցեն զոսկերս նորա
 դեռահաւատ նորածնունդ որդիք
 նորա հայաստանեայք : Զոր և ա-
 րարն իսկ . և բնակեցաւ 'ի լեառն
 Սեպուհ , որ և այժմ կոչի սուրբ
 Գրիգորի : Ուստի և ասեն կամեցաւ
 գնալ 'ի վերայ ծնկաց յԵրուսաղէմ .
 զի անդ կատարեսցի : Եւ այնպէս
 իջեալ 'ի լեռնէն , և անցեալ ընդ
 ձորակ մի , առաքէ տէրն նորա
 Քրիստոս երկու սերովքէս ընդ ա-
 ռաջ նորա , ասել ցնա , եթէ Պատ-
 կառեմ ես 'ի քո անտանելի ճգնու-
 թենէդ , և կաց 'ի վերայ ոտից քոց ,
 և ել 'ի լեառնդ ուստի իջերդ , և
 անդ վախճանեսցիս . և ոչ ոք գի-
 տասցէ զմահ քո առժամայն . և ոչ
 առնուն զքեզ 'ի պաշտօն՝ բարւոք
 խրատեալ 'ի քէն ժողովուրդն քո :
 Զոր և արարն իսկ . և 'ի տեղւոջն
 խաչս կանգնեաց , և Սերովքէս ա-
 նուանեաց . և այժմ գեղակ է տե-
 ղին , ուր խաչքն կան հրաշագործք ,
 և անուն գեղջն կոչի Սերովքէք մին-
 չեւ ցայսօր . ստուգապէս գիտակ

են այսմ' աւանդութեանս՝ որ ասացաւ :

Եւ ապա լեառնն իմանալի՝ ի լեառն զգալի՝ ըստ հրամանին տեառն՝ իւրովք պատգամաւոր սերովքէիւքն . և անդ իմաստասիրէր՝ որպէս Եղիա՝ ի Կարմեղոս . և կայր խաչեալ անդ զցայտ և զցերեկ : Իսկ յորժամ լցաւ ի նա ամենայն խորհուրդք , և ամենայն տուրք բարիք և պարգեւք կատարեալք ի վերուստ ի նա ի ջեալ , և եհաս ժամանակ ելից նորա ի խաչաջարջար և ի բազմատանջ մարմնոյն , և երթեալ առ տէրն իւր յանասելի փառան՝ զոր ամբարեալէր , ի ընուլ թուոյ երեսուն ամսոց քահանայապետութենորա , զբարւոք պատերազմն պատերազմեալ , զհաւատան պահեալ , զընթացսն կատարեալ , և յանթառամ պսակն հասեալ :

Հանէր ապա հրամանն տեառն զնա ի կասար լերինն Սեպուհ , և ցուցանէր նմա զերկիրն աւետեաց զլերինն Երուսաղէմ , զանդրանկացն եկեղեցի , որք սպասէին նմա .

զոր օրինակ մեծն Մովսէս զՊա-
 ղեստին տեսանէր 'ի Նաբաւ լեառ-
 նէ , և վախճանէր . այսպէս մերն
 Մովսէս յետ վերնային փառաց
 տեսլեանն՝ տեսանէր և զսահմանս
 վիճակին իւրոյ , զորս խաչակնքեալ
 օրհնէր , և յանձն առնէր Աստու-
 ծոյ հայրենի աղօթիւք , և յորդ-
 առատ արտասուօք : Եւ ապա ա-
 լանդէր 'ի ձեռս Աստուծոյ զան-
 արատ հոգին՝ միայն ընդ միոյն Աս-
 տուծոյ գոլով . և նշխարօք մարմնոյն
 կարօտ և ծարաւի թողեալ զբիւրա-
 ւոր բանակս ուստերաց և դատերաց
 իւրոց , և խանդակաթ և կաթոգին
 զմանկունս առագաստի , և զտղայս
 հոգեւոր երկանց իւրոց . որք ոչ
 լուան զյետին խօսս խրատու նորա
 'ի մխիթարութիւն ինքեանց , և ոչ
 զարդարեցին զգի նորա , և ոչ լա-
 ցին զնա աւուրս երեսուն , որպէս
 տունն Իսրայելի զՄովսէս և զԱհա-
 րոն : Այլ փոխանակ նոցա սիւն հրե-
 ղէն , և բանակք հրեշտակաց շուրջ
 զաստուածընկալ մարմնով նորա . և
 անսլատմելի ուրախութիւն 'ի մէջ

գասուց երկնաւորացն շուրջ զմա-
քուր և զքրիստոսագեղ հոգւով նո-
րա : Իսկ զհովանաւորեալ երկնաւոր
ժառօք զմարմին հովուին մեր զքա-
ջի՝ հովուաց բարեբախտաց գտեալ
Թաղեցին անգիտաբար , տեսեալ
զնա , զի կայր կանգուն՝ յեցեալ ի
դաւազանն , սարածեալ ձեռօք .
սակայն իմացան ի ժառաց լուսոյն ,
Թէ մեծ ծառայ Աստուծոյ է : Զոր
եգիտ ապա ճգնաւորն սուրբ Գառ-
նիկ , և տարաւ ի Թորդան : Եւ ան-
տի տարաւ Զենոն կայսր ի Կոս-
տանդինուպօլիս : Եւ յետոյ բերաւ
շնորհօքն Քրիստոսի ի հայս ի
ձեռն Գրիգորի պատրկի . որոյ կէսն
եդաւ ի ներքոյ չորից սեանցն սուրբ
Գրիգորի առապարին . և այլն յե-
կեղեցիս և ի բազում տեղիս դան-
ձեցաւ : Եւ աջն լուսլնկալ և շնոր-
հաբաշխ հանդերձ այլ նշխարօք , և
նորին պատարագամատոյց սեղա-
նովն , և դաւազանն կայ յաթոռ
սրբութեան իւրոյ յաստուածա-
հաստատն գղեակ հռոմկայն կո-
չեցեալ :

Ծնանի զաւակս , և ազբերացու
ցանէ զշնորհս հոգւոյն ընդ ամենայն
Հայաստանեայս : Քանզի սիւն
հրեզէն խարսխաւոր՝ Թակաղաղ ու
նեւով ահաւոր՝ որ էր իբրեւ զլեռան
մի , լուսեզէն խաչիւն Թագազար
գեալ , զոր մեկնեաց հրեշտակն ՚ի
տեսլեանն , եթէ պատիւ քահա
նայութենէ և այս , որ յոյժ բարձր
և ահաւոր է խորհրդով , այն՝ ոչ եր
բէք է մեկնեալ ՚ի բարձր և յեծա
կառոյց աթոռոյ նորա : Եւ վասն
այնորիկ հաստատեալ կայր անշար
ժեղի խարխիսն ոսկիաձոյլ . յաղագս
որոյ անդ է Գրիգոր ՚ի յաթոռ իւ
րականն փառօք , և տարածեալ է
անունն նր ք իմ տիեզերս տէրու
թեն Այ . քանզի յամենայն եր
կիր եւ բարբառ նորա , և մինչեւ
՚ի տիեզերս հասին խօսք նորա , և
նշխարք սուրբ ոսկերաց նորա . և
լրամմբ շնորհի իւրոյ տարածեալ է
Գրիգորիոս ընդ ամենայն իւրաշէն
եկեղեցիս . և գրգի գգուանօք ա
նունն նորա ՚ի շրթունս ուղղափառ
զաւակաց . իւրոց և այլոց ազգաց ,
ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ. Բ. 6

լուսաւորիչ Հայոց կոչեցեալ Գրիգորիոս :

Գրիգորիոս լուսաւորիչ Հայոց ժաման զի այլոյ ուրուք ազգի առաջնորդի ոչ կայ անունն լուսաւորչի . թէպէտ էին ամենեքեան լուսնկալք և լուսատուք ազգացն , զորս հանին 'ի խաւարէ կռապաշտութե . այլ զի մերն Լուսաւորիչ՝ պարզաբան , յստակախօս , օգտեցուցիչ էր , և մեկնող Թաւրիս և երկնաւոր խորհրդոյն , և լոյս ծագէր 'ի բանից նորա և տայր շնորհս լսողացն , Լուսաւորիչ կոչեցաւ . ունի սրբաբանն և պայծառախօսն Յովհան՝ Ոսկիբերան ասացաւ : Ասեն դարձեալ , թէ երկու ինքնակալքն Կոստանդիանոս և Տրդատէս , և պապքն * երկոքին Գրիգորիոս և Սեղբեստրոս եկին 'ի Հռոմայ յԵրուսաղէմ . և վիճակաբաժանեցին զտնօրինական տեղիսն . և Հայոց անկաւ անարքն և Գողգոթայն , և սուրբ Կարապետն , և սուրբ Յակոբն : Եւ սուրբն Գրիգոր կան-

* Իմա ողպէս Նախահարք երկոցունց ազգացն , և մի ըստ այլ համեմատութեան :

Թեղ կախեաց 'ի սնարան . և խըն-
դրեաց զիջումն լուսոյն յԱստուծոյ
'ի նշան յարութե իւրոյ ամի ամի 'ի
փառս անուան իւրոյ , և 'ի յիշատակ
շնորհաց հօրն մերոյ սրբոյ , և յա-
ղադս այնորիկ կոչեցաւ Լուսաւորիչ :

Էպֆ և մեք քան զազգս բազումս .
խաւարատանջ , մառախղամած ,
յուսակորոյսք , և 'ի ձեռն նորա լու-
սաւոր վտրդապետութեանն՝ քան
զյոլովս մեծագոյն շնորհի արժա-
նացաք՝ իմաստութեամբ և ուղղա-
փառ հաւատով , աննենգ , անբիծ
և անարատ խոստովանութեամբ . զի
Ուր առաւել եղեն մեղքն , առաւել
եւս յաւելան շնորհքն . յաղադս
որոյ մեք լուսաւորեալք , և նա միշտ
լուսաւորիչ՝ անուանեցաք և անուա-
նիմք : Յայտնապէս որպէս արե-
գակն 'ի մէջ երկնից՝ լոյսն անշիջա-
նելի հանապազ վառեալ 'ի նշխարս
ոսկերաց իւրոց , և կայ միշտ յա-
թոռ փառաց իւրոց . ուստի բաշխի
և բաժանի յաճախաբար պարգեւօք
'ի յուղղագաւան ժողովուրդս , և 'ի
վիճակն սահմանաց իւրոց էացեալ
և արմատացեալ մինչեւ յաւիտեան :

Գրիգորիոս արթուն կոչեցեալ
 Թարգմանութեամբ՝ յարակիր և
 ներգործական անուամբ . որ ոչ եր-
 բէք ետուր քուն աչաց , և ոչ ծան-
 րութիւն արտեւանաց , և ոչ հան-
 գիստ դժուարաբեռն մարմնոյդ .
 մինչեւ գտեր զտեղի յարկի տեառն
 Աստուծոյ Յակովբայ և տանս Թոր-
 գոմայ : Գրիգորիոս որդի մխիթա-
 րութեան ըստ այլում կոչման , ոչ
 մօր քո Ոգոհեայ , այլ բոլոր Հայաս-
 տանեայցս եկեղեցւոյ . ոչ որդի
 վշտաց , որպէս Բենիամին մօր իւրոյ
 Հռաքելի , և առիթ մահու . և կամ
 վայքարովթն այն 'ի յառման տա-
 պանակին , այլ առիթ բերկրանաց ,
 և պատճառ կենդանութեան՝ սկըն-
 դուկ և ամուլ աշխարհիս արեւելից
 հիւսիւսոյ , ըստ Սահակայ և Իս-
 րայելի ազատածին և պարգեւական
 զաւակացն Սառայի և Ռեբեկայ .
 յորմէ օրհնեցան ոչ սակաւ ազգք և
 ազինք , և զանմահական առին վի-
 ճակ : Գրիգորիոս հիմն հաւատոյ ,
 սիւն եկեղեցւոյ , յարգարիչ աս-
 տուածաաուր կրօնից , յարացոյց

անարատ քաղաքավարութեան ըստ
Քրիստոսի : Գրիգորիոս հաստա-
տութիւն երկրի , նաւաստի ծովու ,
բարձրութիւն երկնից , արեգակն 'ի
մէջ աղօտերեւակ լուսաւորաց :
Գրիգորիոս համասնունգ հրեշտա-
կաց , համապատիւ վեհիցն երջան-
կաց , անուանակիր պետութեանց ,
իշխանակից իշխանութեանց , զօրա-
կից զօրութեանց : Գրիգորիոս գա-
սակից սերովբէից , հաղորդակից
քերովբէից , հանգիստ և աթոռ
սրբոյ Երրորդութեանն . զորոյ ըզ-
գութն ողորմութեամբ և մխիթա-
րութեամբ դարձուցեն 'ի ժողո-
վուրդս քո , և 'ի վիճակ ժառան-
գութեան քո յազգս Հայաստա-
նեայց , որք աննենդ և անխարդախ
պահեն զառ 'ի քէն եդեալ հա-
ւատս չարչարանօք և ճգնութեամբ
'ի պարծանս քեզ յաւուրն Քրիս-
տոսի :

Թէպէտ 'ի բարեաց դործոց աղ-
քատ գտանիմք , և յոյժ ամաչե-
ցեալ , զոր քաւեսցես մաքուր քա-
հանայապետգ մեր և աստուածայ-

ին ծնողք . և հայցեսցես ընդ զա-
 ւետեաց խոստումն , վերանալ ելա-
 նել յառաջին փառան և 'ի պայծա-
 ւութիւն՝ թագաւորութեամբ և
 քահանայապետութեամբ , և գոր-
 ծովք արդարութեամբ 'ի հաճոյսն
 Աստուծոյ . և զսակաւ ծաղիկս զայս
 հաւաքեալ 'ի խօսուն մարգարտաց ,
 ընկալ 'ի հիւսս պսակի ամենարժեայ
 գլխոյդ , և տուր տեղի 'ի խորա-
 նի քոյ աշտիճանաժառանգ որդւոյ
 քո խնդրողի բանիս , եւս և յուսով
 աշխատողիս 'ի սմա , որ ամենեւին
 եմ անարժան որդիութեան քո և
 աշակերտութեան : Բայց միայն 'ի
 ձեռն քոյդ մաղթանաց սպասեմ ո-
 ղորմութեանն Աստուծոյ հասանել
 խորհրդով տնօրէնութեանն Քրիս-
 տոսի , և 'ի հեղումն արեան նորա .
 որ է օրհնեալ և գոհաբանեալ 'ի
 փառս Հօր , և 'ի պատիւ ամենա-
 սուրբ Հոգւոյն , 'ի հրեղինաց և 'ի
 հողեղինաց , 'ի սուրբս իւր և յամե-
 նայն արարածս , այժմ և միշտ և
 յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

Յ Ո Վ Հ Ա Ն Ն Է Ս

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԵՐԶՆԿԱՑԻՈՅ

ԱՍԵՑՈՒԱԾ

**ՆԵՐՔՈՂԱԿԱՆ ԳՈՎԵՍՏԻ
Ի ՍՈՒՐԲ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆ ՀԱՅՈՑ
ԳՐԻԳՈՐԻՈՍ .**

**ԱՍԵՑԵԱԼ ՅՕՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՆՈՐԱ
ԶՈՐ ՏՕՆԵՆ ՄԵԾԱԺՈՂՈՎ ՀԱՆԴԻՍԻԻ
Ի ԼԵԱՌՆ ՍԵՊՈՒՀ
ՈՐ Է ՏԵՂԻ ՃԳՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐՈՆ ԵՒ
ՀԱՆԳՍՏԱՐԱՆԻ
ՅՈՒՔԱՀԱՒԱԲ ՀԱՆԴԷՍ ԳԱՀԱՆԱՅԱ
ԿԱՆ ԴԱՍՈՒՑ ԵՒ ՎԱՐԴԱԳԵՏՔՑ
ՈՄԱՆՑ
ԵՒ ԺՈՂՈՎԴ ՀԱՒԱՏԱՑԵԼՈՑ ԲԱԶՄԱՑ
ԱՆԴՐ ԳՈՒՄԱՐԵԼՈՑ .**

Յարազուարճ խնդութեամբ բեր-
 կրեալ ցնծած եկեղեցի սուրբ , նո-
 րահրաշ և պայծառ երկին , աս-
 տուածակազմ լուսաւորօք զարդա-
 րեալ . քանզի 'ի քեզ ծագեալ իմա-
 նալի արեգակն , զուարթարար լու-
 ռինն գիշերայնոյ մխիթարիչ , զօ-
 րէնան ստուերական լմամբ լիացոյց ,
 և զգումարս խմբից հրաբորբոք և
 հոգիահրաշ աստեղաց 'ի քոյդ բար-
 ձրայարկ և գմբեթաձեւ խորանի
 առկայացոյց կենդանաշարժ ընթա-
 ցիւք : Որ են նահապետացն անձինք ,
 մարգարէիցն հանդէպ , առաքելոցն
 դպք , մարտիրոսացն ժողովք , հայ-
 րապետացն հոյլք , ճգնաւորացն
 խումբք , և ամենայն աստուածա-
 զարդիցն լուսափայլութիւնք : Յո-
 րում 'ի քոյդ գերակայ կայանս 'ի
 վեր նկատեալ բարձրահայեաց բա-
 նականացս , տեսանեմք 'ի մէջ բազ-

մահոյլ հրեղինակերպն գասուց
յոքնազան լուսով առլցեալ, զհան-
դիսահրաշ և զմեծ նահատակն արե-
ւելեան, զլուսերանգ և զգուարթ-
արար աստղն աշխարհալոյս զԳրի-
գորիոս գերազանց փառօք փայլեալ
յաւէտ քան զքնաւս . զորոյ քաղ-
ցրահայեաց լուսով շուրջ փարիմք
յօր յիշատակի սրբոյն :

Ուրախ լեր գրախտ աստուածա-
տունկ, բազմախիտ տնկովք տեն-
չացեալ, և մշտափթիթ ծաղկօք
ոռւճացեալ . երկիր լուսոյ և վայր
փափկութեան, եդեմական աղբերն
բղխիչ լայնածաւալ ընթացիւք .
քանզի 'ի քեզ ծառն կենաց տըն-
կեալբարձող անմահական պտղոյն,
և որթն ճմարիտ աճեցեալ քաջա-
բեր ոռոգն բազմութեամբ՝ յինքն
ցուցեալ զգեղեցկատես և զվայե-
լուչ ողկոյզն, ուրախարար բաժա-
կին բաշխիչ : Յորում և 'ի քոյդ
բարելի բուրաստանի հայեցեալ տե-
սանեմք զերեւելի և զհամապայծառ
ծաղիկն զքաջազուարճ և զսաղար-
թալի տունկն պտղաւէտ . յաղբերէն

կենաց ղյորդառատ վտակն , զճըշմարիտ որթոյն քաղցրաճաշակ ոգկոյզն , զԳրիգորիոս լուսաւորիչն Հայոց , զհեղինակն հոգւոց . որոյ յիշատակաւն զուարճացեալ բերկրիմք յուրախութիւն հոգեւոր :

Համագումար բազմութեամբ հանուր հաւատոյ մանկունք , ազատածին ծնունդք ազատ մօրն վերնոյն Սիոնի , սիրամանունդ զաւակք մաքուր ծննդեամբ յարդանդ հոգեւոր , ազն ազնուական ընարեալ յառաջահրաւեր կոչմամբ , գերագոյն անուան ժառանգորդ . օրհնութիւն նոր նուագեցէք նորոգողին զձեզ , և նորահրաշ բարեաց պարգեւողին . զի այսօր մայր ձեր եկեղեցի իմաստութեամբն Հօր շինեալ , և հանճարով Հոգւոյն կանգնեալ զխորհրդաբար լցեալ շտեմարանս իւր բանայ , և զմթերս հոգեւոր գանձուց իւրոց ցուցանէ բարեակր որդւոցդ . զի տեսանելով զգեղեցկութիւն գանձուցն անկողոպտելի , անգ և սիրտք ձեր եղիցին անբաժանելի : Յորում տեսանեմք

զհրագունակ և զմաքուր ոսկին ըզհաւատն ուղղափառութե , զընարեալ և փորձեալ արծաթն զպայծառ բանս տէրունական . զերեւելի և զպայծառ ակունսն , զսրբափայլ և զառաքինազարդ անձինս սրբոցն , զծովածին մարգարիտն և զամենայն յօրինուածս գեղեցկութե իւրոյ : Յորում տեսանեմք և յայսմ ամենունակ գանձարանի զոսկիափայլ անձն զհաւատով պայծառաւացեալն , զսուրբ և զզուտ արծաթն , զյստակ բանին ճշմարիտ քարոզն , զբազմագունի ակն , զգերազանց առաքինութեամբ շքեզացեալն , զԳրիգորիոս հայրն հաւատոյ , և զվայելուչ պսակն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ . որոյ տօնախմբութեամբ զարդարին անձինք հոգեւոր որդւոց , և զբազմադիմի պէտս իւրեանց լցուցանեն հայրենի գանձիւքն :

Աստանօր բացէք զգանձարանս մտաց ձերոց յընդունակութիւն աւտուածային գանձուցն . մաքրեցէք զաախտակս սրտից կենդանագրելի

ձեզ զտիպ պատուելի պատկերին ,
 նկարել յոգիս ձեր զգեղեցկապէս
 հասակն գովելի , զհաւատոյ հեղի-
 նակն , զյուսոյ յարաժամ և ան-
 շարժապէս դիտողն . զսիրոյ սրբա-
 պէս և զհաւատարիմ պաշտօնեայն .
 զկատարեալ բարեացն գործօ-
 նեայն . զճշմարիտ աստուածապաշ-
 տութեան յարացոյցն , զբարիոք
 հնազանդութեան օրինակն . զժրա-
 պէս ժուժկալութեան ժողովեաղն .
 զողջախոհութեան և զպարկեշտու-
 թեան ապացոյցն . զհրաշագործ և
 զզարմանալի սքանչելեաց ներգոր-
 ծողն . զարիաբար և զանվանելի զօ-
 րավարն . զքաջազօր և զյառաջա-
 դէմ զինուորն . զԳրիգորիոս զամե-
 նայն առաքինութեաց պարունակն .
 զսրբութեամբ անեալն , զառաքի-
 նութեամբ քաղաքավարեալն , զար-
 գարութեամբ փայլեալն . որոյ այ-
 սօր յիշատակաւն զուարճանամբ և
 յասպարէզ նահատակութեանցն
 ճեպիմբ , և հայրենի բարեաւն բար-
 գաւաճիմբ , և քաղցր և ախորժելի
 անուամբն զընթացս բանիս ուղ-
 զեմբ ասելով .

Նահատակ բարի Գշիգորիոս ,
 քանզի փութամբ ելանել'ի հանդէս
 քոյոյ մեծապքանչ ճգնութեանդ ,
 ճեմեալ 'ի բուրաստանս բանաւոր
 և խօսուն քո ծաղկանց , գունա-
 գեղ և գովելի վարուցդ , մտանել
 յայդի բազմածաւալ և նորա-
 զուարճ ողկուղիցդ , գիմել 'ի դը-
 րախոս սլայծառազարդ և պարար-
 տաբեր պաղոցդ . զոր արդեօք ժո-
 ղովեցից անծորելի ծաղկկս 'ի ծոցս
 բանիս թաքուցանելով . կամ զոր
 ողկոյզ ուրախարար կ'թեցից 'ի զմայ-
 լեցուցանել զայսքան բազմութեա
 անձինս . որով պաղով պարծի բա-
 նիս շարժումն , կամ յորս պշու-
 ցեալ նայի անձեռնարկելի բարձ-
 րութեամբ : Զորս պատմեցից որ 'ի
 քեզ գեղեցիկ գովասանութեանցն
 արժանի . զյղութեանն ամենա-
 պքանչ իրագործութիւնն , եթէ ըզ-
 ծննդեանն պարգեւական շնորհս .
 զսննդեանն մաքուր սրբութիւնն ,
 եթէ զուսմանցն շնորհալի մտավար-
 ժութիւնն . զերկնանման առաքի-
 նութեանցն ընթացս , եթէ զխա-

չեցելոյն յաղագս մեր զհետեւումն .
 զանտանելի չարչարանացն զհան-
 դէս , եթէ զխորութեան վերապին
 խորհրդական ժուժկալութիւնն .
 զաստուածային անսչութեամբ վե-
 րաբերումն , եթէ զսոսկալի տես-
 լեանն զարմացուցիչ հանգամանսն :

Էական բարւոյն վերագիտող
 Գրիգորիոս , բազմագունի բարեացն
 որ 'ի քէն մեզ ընձեռեցաւ , զորպի-
 սի ընծայս՝ որում մեծամեծ և ան-
 զուգական իրի նուիրեսցուք . բազ-
 մաբան վարդապետութեամբ լու-
 սաւորեալքս , քահանայապետա-
 կան հայցուածոց նուիրեալքս , ա-
 րիական հսկողութիւն հովուեալքս ,
 ճգնաւորական ազօթիւք պարրս-
 պեալքս , հանգստեան քո տեղւոյ
 և գերեզմանիդ գովելոյ մխիթա-
 րեալքս : Եւ այժմ ծանրաբեռն
 անձամբ առ հայրդ հանգստարար
 հաւաքեալ , յորս և ես անչափելի
 պարգեւացն որ 'ի քէն պարտա-
 կանս , և անհամեմատ բարեացն
 բաշխման բաժանորդս՝ դուզնա-
 քեայ բանիւ ձեռնարկեմ , փոխա-

րինել զքաղցր պարտուցն համարս՝
որ եղեր յոչէից լինելութեանն ըստ
յուսոյ ծնողացն միջնորդ , և պրտ-
զոյս անպիտականի բարիոք գոլոյն
պատճառ . բանական մասինն շարժ-
ման առիթ , և 'ի նոյնն յարամնա-
լոյ յորդորիչ , և այժմ ընկալ զքա-
նիս պարտս ձեռնտուութեամբդ որ
'ի քէն :

Սրբագունի անձինդ պատուեալ
պատկերի լինել նկարիչ , վեհագու-
նիդ բնաւից բարուց ընտրութեան
բանիւ քանդակիչ . գերագոյն գե-
ղոյդ գերազանց փառաց՝ գրով
գրողմիչ . երջանիկ գործոյ երկնա-
ճեմ ոգւով եղեալ յօրինիչ . քա-
ւիչ քարոզիդ քաղցրուսոյց բանիւ
քոյին հոգեւոր որդւոցս պատմիչ .
բայց որովք երանգօք 'ի գէմս բերից
զփառազարդ քո տիպ տիրական .
որ բան բաւէ զընտիր բարուց քոց
յօրինուածս բարի 'ի կիր արկանել .
զվեհագոյն վարս , զգարմանալի
գործս , զսոսկալի և զսրովբէանման
մաքրութիւնս . յորմէ յազթի ալ-
կար բանիս զօրութիւն , և փափաքէ

նուազատ ոգւոյս ցանկութիւն . յաղ-
 թիլն յանյուսութիւն արկանէ , և
 փափաքն համարձակագոյնս գոր-
 ծէ . անյուսութիւնն անկարելիս
 ցուցանէ՝ զյօդուածս անդամոց բա-
 րեացն մասանց 'ի կիր արկանել . և
 համարձակութիւնն իմաստից կարօ-
 տի կատարեալ վարժից հիւսուածոց
 բանից . և ցանկամ լինել ինձ միտս
 մաքուրս և բանս արագաշարժս և
 բազմաբուխս՝ ըստ ծիծռանցն ճար-
 տարութեանց . ձեռն անաշխատ 'ի
 գործ , և զբազմութեան ջուրց նիւթ
 առ 'ի գրել զչնորհաշուք պատկեր
 զարմանահրաշ գործոյ սուրբ Լու-
 սաւորչին մերոյ 'ի յոգիս և 'ի միտս
 բազմութեան հաւատացելոցս : Եւ
 արդ զի կատարեալ ցանկայ ոիրտ իմ
 մեծափափաք բաղձանօք՝ նկարել
 զտրփիագեղ պատկեր աստուա-
 զարդ հօրն մերոյ սրբոյ Լուսաւոր-
 չին Գրիգորի 'ի կենդանի տախտակս
 սրտից որդիացեալ ժողովրդեան նո-
 րա . ոչ 'ի գոյնս փայլունս նիւթա-
 կանս , այլ զանմարմին նահատակու-
 թեանցն զհանգէս , և զսոսկալի չար-
 ԳՐԻԳ . ԼՈՒՍԱՅԻՈՐԻԶ . Բ . 7

չարանան , որով գեղեցկացաւ Թա-
գաւորական պատկեր մաքրափայլ
ոգւոյ նորա . Հայր երկնաւոր , ներ-
կեա զերանգս իմաստից բանեղէն
գեղոց յառատարութիւն շնորհացդ ազ-
բերէ , կազմել գեղեցկայարմար յօ-
րինուածքդ զայս պատկեր ցանկալի՝
ախորժական գեղոյ պբանչելի : Եւ
զի յօժարիմ սիրով յօրինել պատկ
պանծալի մօրս մեր սուրբ եկեղե-
ցւոյ՝ ոչ 'ի նիւթական ականց և 'ի
ծովածին մարգարտաց , այլ յամե-
նապայծառ առաքինութեց և յան-
մարմնական վարուց նահատակին
Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի : Գլուխ
եկեղեցւոյ որդի և բան Աստուծոյ
Յիսուս , տուր ինձ հմտութիւն ա-
րուեստի և մտաց տեսողական գի-
տաւորութիւն , յաջողակի ձեռին
շարժութեամբ շարայարել զհիւ-
սուածս վարուց լուսափայլ ականց
խօսուն մարգարտաց 'ի զարդ գլխոյ
սուրբ եկեղեցւոյ :

Եւ զի հանդերձեալ եմք շինել
տաճար տենչալի ոչ 'ի փայտից յըզ-
կելոց և 'ի քարանց քանդելոց , այլ

'ի կենդանի անկոց աճեցելոց 'ի
 ջուր սուրբ աւազանին , և սնելոց
 ուղղափառ դաւանութեամբ հո
 գեշնորհ և աստուածագութ հօրն
 մերոյ սրբոյն Գրիգորի . և 'ի բանա-
 կան քարանց որք իբրեւ զվէմս կեն-
 դանիս շինեալ էք տաճար հոգեւոր
 'ի գլուխ անկեանն հաստատեալք .
 և այժմ շինիք մաքրութեամբ յըն-
 դունակութիւն քահանայասպետին
 մերոյ մանաւանդ հոգւոյն սրբոյ՝ ո-
 րում նա եղեւ տաճար ցանկալի .
 ամենիմաստ ճարտարապետ հանձա-
 րոյ հոգիք սուրբ Աստուծոյ , տուր
 շնորհ այսմ շինուածոյ նորասնունդ
 որդւոց Սիովնի , զորս ծնար սուրբ
 աւազանաւն և միշտ նորոգես 'ի
 հնութեց մեղաց , անխախտութեամբ
 ամրութեամբ , և յընդունելութիւն
 քեզ տաճարանալ և յուրախական
 տօնի 'ի քէն զարդարեալ հօրս
 զուարճանալ :

Եւ արդ զի մեծագոյն է առա-
 ջնկայ այս իրողութիւն , պարտ
 է մեզ նկատել հոգւոյ աչօք 'ի յոյան
 վերին սիրով Քրիստոսի սուրբ նա-

հատակին , և զմարմնոյ աչս մաքրել
յառակ հայեցուածովք և յարտա-
սուս ցնդել . շարժումն ձեռաց յա-
ղօթս և ականջաց յունկնդրութի ,
և խնդրել իմաստութիւն հանճա-
րոյ 'ի Հոգւոյն սրբոյ , կարող լինել
սպասաւորել ահիւ և գողութեամբ
յաւուր յիշատակի խոստովանողին
Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի , և գրել
'ի սիրտս մեծահանգէս այսմ ժողո-
վոյս զյիշատակ անմարմնական վա-
րուց նորա : Եւ դուք պատրաստե-
ցէք զձեզ 'ի ժամուս յայսմիկ հա-
ղորդ լինել մաքրութեամբ երկնայ-
ին վարուցն 'ի շնորհաբաշխ աւուր
տօնիս : Եւ արդ չորքս այս եղիցին
մեզ գլուխ բանի արժանի զարմաց-
ման և յիշատակի . ժամանակս այս
և օրս բերկրալի տօնի , և տեղիս
հանգստեան սրբոյն Գրիգորի , և
դէմքն ամենագով և ներբողելի , և
իրքն որ 'ի տեղւոջ և 'ի ժամանակի
գործի :

Յ . Ժամանակս յորում հաւա-
քեալ եմք որդիք Սիովնի 'ի դրունս

մօր մերոյ եկեղեցւոյ , և ծնունդքս
բանի քարոզութեան սրբոյն Գրի-
գորի առ հայրս մեր հոգեւոր , որ
և հոգեւորս այս գարուն ընդ գար-
նանային զուարճութեանցն համե-
մատի . յորում երկնայինս այս խո-
րան պայծառանայ և իմանալի արե-
գակն զքաղցր լուսոյն ծագէ 'ի սմա
ճառագայթս . օրէնքն լուսատու
համագաղափար լուսնին քարոզու-
թեամբ փայլէ . և պարք աստեղա-
յեալ սրբոցն 'ի նորումս երկնի մաք-
րապէս ծագեն . աղբիւրք վարդա-
պետութեան յստակագոյնս բոլսեն .
և գեսօրէն մեկնութեամբ յամենե-
ցունց լսելիս հոսին :

Բ . Եւ տեղիք ժողովոյս՝ աս-
տուածաբնակ լեառն հանգստեան
Լուսաւորչին մերոյ սրբոյ , որ և
լուսափայլ ճառագայթիւք աղօթից
նորա պայծառանայ , և 'ի հոգւոյ
շնորհաց նորա հովանանայ : Եւ
այժմ զօրութեամբ սիրոյ նորա բա-
նական ծագկօք լեառնս զարդա-
րեալ գեղեցիկացաւորիւք յու-

սոյն արձակեալ և զգանազան ծա-
ղիկս առաքինութեանն տարածեալ,
և զկատարեալ բարեացն պտուղ
Աստուծոյ նուիրեալ. և զայսոսիկ
միջնորդութեամբ սուրբ Լուսաւոր-
չին մերոյ՝ հայցել բազմութեամբն 'ի
միտալն եղեալ՝ ըստ ծաղկի ումն
բնութեան՝ դէմք 'ի դիմաց պայծա-
ռացեալ, և ամենեցուն յարեգակն
կոյս ուղղել:

Գ. Իսկ դէմք ամենագով և ներ-
բողելի, երեւելի և պայծառացեալ
արեգակն հայոց Գրիգորիոս, որ
զխաւար կռապաշտութեանն փա-
րատեաց, և զսառուցեալքս մեղօք
ջերմն ճառագայթիւք աղօթիցն
պտղաբերս գործեաց. ճմարիտ
որթոյն բարեբեր բարունակն, որ
ուրախարար բաժակաւն զուարճա-
ցոյց զմեզ: Գեղեցիկ և զուարթա-
րար գարունն հոգւոց, որ յորդա-
հոս վարդապետութեամբն հնչեաց
'ի մեզ զչնորհա հոգւոյն. հովանա-
ւոր դրախտն 'ի տօթոյ և 'ի կիզող
ժամանակի: Երեւելի աստղն որ մո-

լորեւոցս 'ի ծովու կենցաղոյս՝ ա-
 ռաջնորդեաց լուսափայլ երեւ-
 մամբն . ընտիրն կերպիւ , լուսաւո-
 րեալ դիմօք ըստ նմանութեան փա-
 ռացն Մովսէսի . դովելի հասակն ,
 որ իննթղեան բարձրութեամբ ինն
 դասուց վերնոցն ցա՛կալի եղեւ .
 լուսերանդ շաւիղն՝ որով ճշմարիտ
 լուսոյն ճանապարհ ծանուցեալ ե-
 ղեւ . շող կենդանի մեզ 'ի բարձանց
 իջեալ . քաղցր և բժշկարար դեղն
 որ զցաւս և զխայթուածս թունից
 վիշապին բժշկեաց . սոսկալի տե-
 սիլն և ցանկալի , որ և սրովբէական
 փառացն տեսող եղեւ . կարմրորակ
 և անուշահոտ վարդն որ 'ի փշաբեր
 արմատոյ ծաղկեալ եղեւ . և անու-
 շահոտ բուրմամբն ելից զհայաստա-
 նեայց աշխարհս . տենչալի տունկն
 գրախտի եկեղեցւոյ , որ քաղցր և
 ախորժ պտղովն իւրով զուարճա-
 ցոյց զմեզ . ցօղն զուարթարար որ
 շնորհք հոգւոյն ցօղեալ՝ զխամ-
 րեալս և զթառամեալս 'ի բուսոյ
 բարեաց զուարթացոյց . այսոքիկ
 դէմք են յաղագս որոյ անկարանայ
 բան յարժանաւորն խօսելոյ :

Դ. Իսկ իրք որ 'ի ժամուս յայս միկ գործի, զի հովիւքս բանաւոր հօտին Քրիստոսի ընդ հանգստաւէտ հովանեաւ մօրս ձեր սուրբ եկեղեցւոյն ժողովեալ՝ հովուեն ըզձեզ 'ի վայրի գալարւոջ և 'ի ջուր հանգստեան կենդանի վարդապետութեանն սնուցանեն. մշակքս երկրագործ իբրեւ եզինս հեզ և հանդարտ ընդ քաղցր լծովն Քրիստոսի լծեն զձեզ, և զբանական անդատանս հոգւոց և մտաց հերկեն, ըզբանն կենաց սերմանելով 'ի ձեզ, և յուսով բարեացն պտղոյ սպասեն ուրախութեամբ: Ձկնորսքս հոգեւոր որսան զձեզ կարթիւ բանին 'ի հոսանուտ կենացս 'ի յաւիտենականն. 'ի տղմասէր վարուցս 'ի յերկնային քաղաքավարութիւնն. պահապանքս գրախտին կենաց ցուցանեն ձեզ զԺաղկոցսն աստուածային զվարս աստուածայնոց արանց, և բուրեն 'ի ձեզ զհոտ գիտութեան անմահական փայտին. և գուք ժրացեալք իբրեւ զմեղուս

աստուածային հաւաքել՝ ժողովեցէք 'ի բջիջս մտաց ձերոց :

Եւ զինչ պատճառ ժողովոյս բազմութեան . խնդութիւն և սէր տոնիս . որ է ուրախութիւն յիշատակաւ արթուն և զուարթուն անուանն . քանզի տօն է հայրապետին մերոյ սրբոյն Գրիգորի , և առաքելաշնորհ և մարգարէապատիւ Լուսաւորցին մերոյ , որ զարգարեալ 'ի Հօրէ 'ի մարգարէական պատիւ մեծարեալ եղեւ . և որդիական սիրով առաքեալ յՈրդւոյ և առաքելական շնորհիւն լցեալ եղեւ . և 'ի Հոգւոյն սրբոյ ընտրեալ՝ 'ի հայրապետական աթոռ բարձրացեալ եղեւ . զերից ժամանակաց՝ զառաջնոյ և զմիջնոյն և զվերջնոյ պարգեւս Երրորդութեն յինքն պարագրեաց . ըստ որում և մարգարէիցն է համապատիւ և առաքելոցն զուգահաւասար և աստուածազգեաց հարցն սրբոց համանման : Վասն որոյ հայր կոչեմք , զի ծնաւ զմեզ բանիւն ճշմարտութեան . և սնոյց անհամեմատ գթութեամբ առատութեան

իւրոյ , և աճեցոյց ուղղափառ հա-
ւատոյն գաւանդութեամբ . վարդա-
պետ անուանեմք , զի ուսոյց զեր-
կնաւոր բարեացն հանգամանսն .
հովիւ՝ զի ժողովեաց 'ի հօտ ճշմա-
րիտ հովուին զհաւատացեալս սրբոյ
Երրորդութեանն . մշակ զի բազ-
մավաստակ քրտամբք քակտեաց ըզ-
կորդացեալ անդաստանս մտաց մե-
րոց , և սերմանեաց զսերմն աս-
տուածպաշտութե . մարտիրոս զի
մարտեաւ ընդ երեւելի և աներե-
ւոյթ թշնամւոյն . վկայ զի վկայեաց
բազում չարչարանօք միութեան
Երրորդութեանն և ճշմարիտ աս-
տուածութեանն . նահատակ զի
ողջակիզեալ եղեւ կենդանի մար-
մնով . յաղթող զի ոչ կասեցաւ 'ի
բազմահնար տանջանացն . ճգնաւոր
զի 'ի վերայ ամենայն հանգիսիցն
զվարս ճգնութեան յանձն էտու ,
որով առաւել բարձրանայ ազգն
հայոց . զի որպէս մի է հայրն մեր և
զամենայն բարիս յանձն իւր տպաւո-
ւորեաց . այսպէս մի է և միակրօն
ազգն հայոց , և ամենայն գերազանց

պարգեւօք մեծարեալ եղեն . վասն որոյ և մեք 'ի պատիւ բազմերախտի հօրն մերոյ բանս ներբողականս յարմարեսցուք :

Գրիգորիոս արքիական գեղ , արեգակնափայլ ջահ , անշիջանելի լուսոյն լցեալ . Գրիգորիոս բարունակ բարի , բուրաստան ծաղկեալ , բուրվառ ոսկեղէն հաշտարար խընկօք . Գրիգորիոս գարուն ծաղկաւետ , գետ յորդահոս , գեղեցկաժաւալ բոխմամբ ընթացեալ . Գրիգորիոս գրախտ ասառաւածաղարդ , գիւրայարմար քնար , գայեակ մանկութեան և դաստիարակ . Գրիգորիոս երկնաքաղաքացի այր , երեւելի ասաղ , երկնաչու ընթացիւք լուսատու : Գրիգորիոս զօրութեամբ էին զարգարեալ զքեզ զանազան ծաղկօք անուշիւք . Գրիգորիոս էական բարւոյն էապէս պատկեր , էին ճշմարտի ճոխացեալ շնորհիւ : Գրիգորիոս ընտիր կերպիւ ընդ արփին սլացեալ ընդ հանդէս յոքունց երեւեալ . Գրիգորիոս թաւախիտ

անգաստան , Թագազարդեալ փա-
ռօք , Թեւածեալ յեթերայինն
բարձրխորան . Գրիգորիոս ժրագոյս
ծաղիկ , ժիր մշակ երկոց , ժողովա-
րան յոգունց բարուԹեանց : Գրի-
գորիոս իմաստիւք վերին իսկապէս
լցեալ , 'ի ծովածփանս խաղաղ նա-
ւահանգիստ . Գրիգորիոս լուսե-
րանգ շաւիղ լրմամբ լիացեալ , լու-
սաւորիչ հայաստանեայց զարմիւ .
Գրիգորիոս խոհական հանճար ,
խորհրդեամբ մաքրեալ , խորհրդա-
կից վեհին հանճարոյ . Գրիգորիոս
ծով ծիծաղական , ծուղակ դժրո-
ղին , ծառ բարձրուղէչ և պտղաւե-
տեալ . Գրիգորիոս կտակագիր բար-
ւոյ , կերպարան փառաց , կենդան-
ւոյն յաւետ յարածամ . Գրիգորիոս
հեղինակ բարի , հերքիչ ցանկուԹե ,
հանճարով հոգւոյն զօրացեալ .
Գրիգորիոս ձայն ազգարար , ձայ-
նեալ 'ի բարձանց , ձեւեալ հասակ
անձինգ գովելի . Գրիգորիոս զամ-
բար ջահացեալ , ղեկօք հաւատոյ
ղեկավարեալ 'ի ծով կենցաղոյս :
Գրիգորիոս ճշմարիտ հովիւ , ճա-

ռազայթ փառաց , ճանապարհ 'ի
 կեանս անմահիցն . Գրիգորիոս
 մայր եկեղեցւոյ , մաքուր սրբու
 թեամբ մտօք սլացեալ 'ի դասս սը
 րովբէից . Գրիգորիոս յոքնազան
 պարգեւք յարփիագեղ լուսոյն
 յազգս երկրածնաց . Գրիգորիոս
 նուիրեալ վեհին նորաղուարճ փա
 ռօք , նահատակ բազմաչարչար .
 Գրիգորիոս շողեջ կենդանի , շար
 ոսկեման՝ ընդեւլուզեալ մարգար
 ատվ , շնորհազարդ պսակ սուրբ ե
 կեղեցւոյ . Գրիգորիոս ոսկեճեմ
 աղբիւր , ուղղեալ գեղեցկազարդ ,
 ուղղսւթեանց առաջնորդ . Գրի
 գորիոս շնաշխարհիկ պարծանք ,
 չարչարիչ չարին , չարչարանօք մար
 մնոյդ . Գրիգորիոս պտղագործ
 երկիր , պարարտաբեր բուսովք ,
 պարգեւօք հոգւոյն պատուեալ .
 Գրիգորիոս ջերմեռանդն աղօթիւք
 ջնջիչ յանցանաց , ջրովն կենդանի
 և աստուածունակ . Գրիգորիոս ռե
 ական քաղցրութեան , ռահ լուսա
 ճեմ , ռահ գործեալ 'ի կեանս վե
 րինս անմահից . Գրիգորիոս սոս

կալի տեսիլ, որովքէական փառօք, սլացեալ յաստեացս առ երկին. Գրիգորիոս վարդ կարմրորակ վառեալ հաւատով, վիմարգեան մտօք հաստատուն. Գրիգորիոս տունկ տենչալի տէրունեան դրախտին, տարփալի վերնական վեհիցն. Գրիգորիոս ըստունի բարի, ըստունեաց պարծանք, ըննական լուսով ցնծալի. Գրիգորիոս ցանկ հաւատոյ, ցնծութիւն ազանց, ցօղ զլաւարթարար բանական բուսոց. Գրիգորիոս լիւծեւոյս ոգւով, լիւսողի Ճառիս, հիւթ բժշկարար ցաւոց. Գրիգորիոս փաղփիւնափայլ ծաղիկ, փունջ մանուշակաց, փառազարդ լասլտեր լուսընկալ. Գրիգորիոս քահանայ անբիծ, քարոզ ճշմարիտ, քնար աստուածախօս և քաղցրանուագ:

Գրիգորիոս բազմերանեան վկայն, յերեւելի արարածոցս գերաշխարհիկն, վերնոյն Երուսաղեմի գաւառականն, անմարմնոց դասուցն ազգայինն մաքրութեամբ: Արդ եթէ ախորժելի թուեսցի ումէք ընդ

ներբողական գովեստի գլխոցն յազգէ՝ և 'ի գաւառէ պատմաբաննէլ, ապա ուստի արժան է 'ի վերուստանտի պարտիմք ցուցանել:

ՅԵՔրահամէ մեծէ և Աստուծոյ սիրելւոյ սա սկզբնսւորեալ, 'ի նահապետէ հնոյն՝ նահապետ նորոյս նուիրեալ. յարդարոցն հօրէ արգարութեան ծնող ծանուցեալ, յընտրեալ հնչմանն մտաց մաքրամիտ իմաստիւք փայլեալ. 'ի կենտուրական ծնունդան բուրումն անուշից ինկոց ծածկեալ, ընդ աւազածին որդիան 'ի զարդ փայլման ոսկի միացեալ. ընդ վեցեսին որդիան որ 'ի Կենտուրայ, երկնաւոր խոստումն յարեւելեան և 'ի հիւսիսական ազգսն ժամանեալ. լոյս հոգւոց 'ի լուսոյ կողմանն աշխարհի ծագեալ: Վասն զի շնորհ օրհնութեանց որդւոցն լուսոյ յաստեղածին հօրէն ծածկեալ գայր ընդ նոսին. և իբր զադինաբուխ զգետն Եփրատէս 'ի ծործորս ծոցոյ երկրի և ընդ երակս խորոց 'ի սահմանս հայաստան աշխարհի ազբիւրացեալ բոլսէր: Այս-

պէս և մերն Նուսաւորիչ 'ի քաջա-
 բուռն և 'ի զօրաւոր զարմէն Պար-
 թեւաց ճնեալ, 'ի պաշտօնական
 պետացն որ յարքայանիստ շահաս-
 տանէն բարդաւաճանօք կոչեցեալ,
 'ի Թադազարդիցն Արշակունեաց՝
 արշակունի անուամբ առձայնեալ,
 'ի սուրենական ցեղէն իբր 'ի յամ-
 պոց մթացելոց ցնծութեան մեզ
 ցօղ անձրեւեալ, և լուսածնունդ
 ծագումն փայլեալ : Ի յԱնակայ
 հօրէ իբր 'ի փշաբեր Թփոյ հրաներկ
 Թերթս վարդից 'ի հոտ անոյշ մեզ
 վերածաղկեալ . յօձից Թիւնալից
 խայթոցաւորաց մեզ Թիւրակէ բը-
 ժիշկ երեւեալ . 'ի խինջիւնաց զաղ-
 րատեալից՝ երփներանգ որակ ծի-
 րանւոյ 'ի զարդ կայսերական հան-
 դերձից տուեալ . 'ի տիրասպան
 հարցն դաւողաց կենդանարար հոգ-
 ւոց պարգեւեալ . արմաւենի քաղ-
 ցրաբեր՝ արդարութեան պտղովք 'ի
 փշաբեր անգւոյ վարսագեղ բու-
 սեալ . 'ի ժանտահոտ և 'ի դաւնա-
 ճաշակ ծովէ մարդարտոյ յօրի-
 նուած 'ի պէտս արքայական Թա-

գից ընծայեալ . յապառաժուտ վիմաց քարանց կարծրութեանց տրպազիոն հրափայլ գունով գեղեցիկ գտեալ : Եւ այսոքիկ զհարկամ ո՞րպիսի յեղանակաւ գործեցեալ . այլ յամենահնարն արուեստէ , հրաշիցն ներգործողէ , բնութեանցն ստեղծողէ և փոխադրողէ . որ 'ի քարանց որդիս Աբրահամու յարուցանէ . զծերութիւն 'ի մանկութիւն , և զամլութիւն 'ի ծընունդս շարժեալ նորոգէ . յանշնջական տնկոց խոյ կենդանի 'ի ալետս պատարագաց պտղաբերեալ կախէ . որոյ իմաստութիւնն անչափ և զօրութիւնն անբաւ . կամելն գործկատարեալ , և իմացումն մտաց՝ ստեղծումն աշխարհի :

Այլ երբեմն և ըստ արուեստական հանճարոյ վարի 'ի գործսքանչելեացն իւրոց . զի որպէս յերկրագործ մշակացն որք խնամով տնկագործութեանն՝ զթլութեաբեր և զգառնահամ տունկս նռնենեացն 'ի քաղցրութիւն կամեցեալ փոխարկել , փայտս 'ի պէտրի . ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ . Բ . 8

ւեսկի ծառոց՝ որպէս և ասի . յար-
 մատս թթուաբեր նռնենոյն վարեն.
 յորմէ զօրութենէ հիւթոյ զբերս
 դառնութեանն 'ի քաղցրութիւն
 յեղաշրջեալ փոխէ . և հալի և կո-
 րնչի դառնութեանն որակ և թը-
 թուահամն ճաշակ 'ի քաղցր և անոյշ
 և ախորժելի : Եւ արդ եթէ այսո-
 ցիկ բնաւորապէս գործեցեալ լի-
 նին, ապա զիմրդ ոչ զարմանալի իմն
 հրաշս սքանչելեաց նորագործեսցէ
 որթոյն ճշմարտի քաջաբեր ուռոց
 մշակող : Ի տնկաւորել այս երկնա-
 հաս տնկոյ 'ի դառնարմատ և 'ի թը-
 թուաբեր ծառոյ ծնողէ, 'ի հե-
 ոուստ դարուց և կանուխ ժամա-
 նակաց զգիտաւորութիւն իրին իւ-
 րում ժամու պահելով, և տեղի
 յարմարական այսմ տնկոյ պտղա-
 ճեցուցեալ, առ շիրիմս գերեզմա-
 նի մերոյ աշխարհի և ազգի լուսա-
 ւորչին մերձ առ գիրս հանգստեան
 դիպեցուցեալ . յորմէ մահաբեր
 տունկն դառնահամ յանմահութե
 պաղոյ քաղցրութեան ճաշակ ժա-
 մանեալ : Ի տիրանենգ զարմէ տի-

րական աթոռոյ ժառանգ կացու-
ցեալ . յաշխարհամասն ազգէ աշ-
խարհի փրկիչ զօրացեալ . յառա-
քելական մասնէն առաքեալ Քրիս-
տոսի ընտրեալ . յաստուածավառ
լուսոյն ճրագ լուսոյ արդարեւ մե-
ծի տանս աշխարհի յօրինեալ յա-
ւէտ . որպէս զի լուսաւորեսցի աշ-
խարհ գիտութեան բանիւ , և առա-
քինական վարուք սքանչելի , զան-
զգամութեամբ և զանգիտութեամբ
խաւարեսոյն լուսաւորել իմաս-
տութեան և գիտութեւ լուսով : Ի
Փրկչէն և բարերարէ և յիմաստու-
թեանն Հօրէ հրաւիրակ երկնաւոր
խրախճանութեանն առաքեալ , 'ի
պատրաստական սեղանն և 'ի զուար-
ճութեան գինեւրութեաց խառնա-
րանն զհայաստանեայց ազգս կոչե-
լով : Այս փշալից տունկն , այս
քաղցրունակ պտղոյ պահապան , և
գիւրածախ ծեղն՝ ատոգ ցորենոյն
բարձող , յետ տնկագործին զայս
բերկրանաց պտուղ կ'ընելոյ . և ցո-
րենոյն հատի հասելոյ՝ տապարաւ
բանին , հոսչաւ սրգար գատաստա-

7

նին կտրեալ հատանի . և փոշէտե-
սակն յարդ 'ի հողմոյ հոսի . զար-
միւք և ազգօք 'ի սրոյ ջնջեալ , և
մնացեալ միայն մերն լուսաւորիչ , 'ի
ծոց խնամոցն Աստուծոյ ծածկեալ
և յեկեղեցւոյ հնձանս ուրախարար
ողկոյլ նուիրեալ : Հացն հաստա-
տութեան սրտից քաղցելոց՝ յըշտե-
մարանս արդիւնք ամբարեալ , զոր
ակնարկութեամբն 'ի վերուստ՝ ա-
ռեալ նորին գայեկացն 'ի Կեսարիա
կապադովկացւոց հասուցանելին 'ի
մեծ մայրաքաղաքն . ցօլն եկեղե-
ցւոյ դրախտի 'ի յամպ խնամոցն
Աստուծոյ բարձեալ , 'ի սրախողխող
սպանմանէ զարմիցն զերծեալ . որ-
պէս և տէրն Յիսուս թեթեւ ամ-
սօք 'ի Հերովդէի սրոյն 'ի յԵգիպ-
տոս փախուցեալ : Արդ զայսպիսի
ծնունդ սքանչելի՝ զիմորդ ըստ մար-
մնոյ ազգաբանութեան պատմեմք ,
որ 'ի վեր քան զքնութիւն մարմնոյ՝
երեւեալ եղեւ յարմարութիւն
կարգացն :

Աշխարհական վարուց վեհա-
գոյնն , գաւսութի գերադրուատ գո-

վութիւնն , արշակունեաց թագաւորացն՝ պարծանաց թագն , առաքելոյն Թագէոսի պարգեւական զաւակն , կենդանի նշխարաց նորին օրհնութեան շառաւիղն , վիճակեալ աշխարհի նորա ընտրեալ հոգաբարձուն , արեւելեան ծնունդն և արեգակնափայլ ծագումն , սնեալն որբութեամբ յաշխարհն Գամրաց , և վարժեալ քրիստոնէական հաւատոյն իմաստութեամբ . և յարբունս հասեալ աստուածսլաշտութեանն հանճարասիրութեամբ . որոյ կեանք վարուցն կենդանի և հոգեւոր օրէնք տուեալ աշխարհի . ոչ դրոշմեալ գիր 'ի տախտակի իբր 'ի քարեղէն պնակիտան Մովսէսի , և ոչ գրաւորական պատուիրանաց ճառք տսլացեալ դեղօք 'ի քարոսիսի . այլ մարդհրեշտակակրօն 'ի մաքուր մարմնի՝ եդեալ յընդհանուր բնութեանս ստեղծուածի , 'ի վարժ ուսման համանգամայն երկրածնաց մարդկային սեռի . և որպէս յամենայնում , նոյնպէս և յամուսնութեանն աստուածագիր օրէնս , յորմէ ոչ հրա-

Ժարեաց իբր 'ի խոտան և յարհա-
մարհելի իրէ , և ոչ անկեալ իբր ընդ-
հարկաւոր և անլուծանելի կապոյ .
այլ միայն զի զնորին օրինաց ցուցցէ
զպատճառ և զչափ և զկատարումն .
և պատճառ՝ զի 'ի սակս որգեծնու-
թեանն և զօրհնութեանն Աստու-
ծոյ ընլով զհրաման . զի ոչ էր պարտ
եթէ երկինք զգալի լուսաւորօք
պանծասցի առ 'ի ցոյցս մարմնոյ
վայելչականաց . իսկ արեգակնա-
փայլ հայրն զծնունդս լուսոյ ծած-
կեալ՝ ոչ փայլեսցէ 'ի կամարս նո-
րոյ երկնի , եկեղեցւոյ ասեմ զհո-
գեւոր ջահան բերողի . և յետ զա-
մուսնութեանն ընլոյ զպարտս և ըզ-
չափ սահմանի , այնուհետև զկու-
սական կրօնիցն յանձին բերելո՛ւ ըզ-
լուսաւոր մաքրութիւն . որպէս զի
մի՛ զրկեսցի 'ի նմանէ ամուսնութեն
կարգ՝ ոչ ունելով զողջախոհու-
թեանն օրինակ . և մի՛ գերակատար
կուսութեանն պատիւ անգործ և
անգիտելի մնասցէ յամուսնութեն
կարգէ և կենաց : Այլ և յետ զայ-
սոցիկ տալոյ զտարացոյցս , այնու-

հետև փութայր լինել հայր արդարութեանն գործոց . և է օրինակ արդարագործութեանն այս . ոչ ումեք պարսական գտանելն ըստ առաքելական խրատուն . սակս որոյ լցեալն հոգւոյն ճառագայթիւք իբր լրմամբ լուսոյ նիւթ արեգական , յարեւմտից յարեւելս հասանէ . իբր գարձ արեգական 'ի միջօրեայն կողմանէ 'ի սայլն կոյս առնելով զնթացս . այսպէս և նա յազգս և յազինս հիւսիւսաբնակ աշխարհին դիմեալ , զի արեգակնապէս զանպրտղութեան սառն հալեացէ , ըզխաւարաւած թանձրութիւնն քայքայեացէ , զլուսոյ և զտունջեան մասունս աճեցուցէ :

Յազագս որոյ գայ առ մեծ արքայն Հայոց Տրդատ , զի զնենգութեամբ խաբէութեան իւրոյ հօրն դաւանաց զպարտսն վճարեացէ՝ միամտութեամբ ծառայելովն . և զառաքելական վիճակեալ աշխարհ և ազգ զհօրն ժառանգեացէ , չարչարանօք և արեւմբ ստացեալ . զոր ընձեռեալ յանձնեաց նմա կար-

կառմամբ ձեռին 'ի գերեզմանէն , և արքայական ատենիւ զպակասութիւն չարչարանաց տեառն 'ի մարմնի իւրում կրեսցէ , վասն մարմնոյն Քրիստոսի որ է եկեղեցի Հայաստանեսոյ : Յաղագս որոյ հարկաւոր է յիշել և զտեղի չարչարանաց սրբոյն , որով զտեալ մաքրեցաւ 'ի բովս փորձանաց այս լուսափայլ ոսկւոյ մաքրութիւն . և թուել ըզխորհրդական թիւք չարչարանացն՝ զոր և կրեաց քրիստոսանման գթով վասն մեր , զի 'ի չարաչար կրից ըզմեզ աղատեցուսցէ , և չարչարանօք իւրոյ մարմնոյն սրբոյ զխոցուածս մեղաց մեր բժշկեսցէ . տեառն նմանեալ հաւատարիմ ծառայն տիրասէր , և ճշմարիտ հովուին Քրիստոսի հովիւն հսկող և արխական , զի զգատուցեալ անդամքս և հատեալ յօգեալ 'ի գլուին մեր կապեսցէ . և զաստուածաբարբառ ձայնիւն ցուցեալ՝ եթէ այլ ոչխարք են իմ որ ոչ են յայսմ գաւթի , զնոսին յաստուածային հօտն խառնեսցէ . յաղագս որոյ ոչ էր կար թաքչել քա-

ղաքի կենդանւոյն Աստուծոյ 'ի վերայ հաւատոյն լերին կացելոյ . և ոչ աստուածային փշմամբն վառեալ բազմալոյս ճրագին՝ դնել ընդ գրորուանաւ ծածկուծի . ծանուցեալ լինէր Թագաւորին ճշմարտութիւնն որա հաւատոյն :

Յատեան դատաստանի ւծեալ լինէր անպարտականն ատենի, հարց և փորձ բանից արարեալ ահարկու և զարհուրելի գիմօք, ահա գոռու զաբար և սպառնալիս սաստիկ և լի բարկութեամբ բերեալ յարքայէ : Արիական պնդութիւն և առաքինաբար պատասխանիս՝ լի իմաստութեմ և հանճարով սրբոյն, զոր համառօտ բանիւ զմիջոցաւն զանց արարից . և միայն զխորհրդական կիրս չարչարանացն և զբարեացն մեզ ամբարող տանջանս՝ պատմեցից բանիւ : Վասն զի Թագաւորն սաստիկ լցեալ բարկութեամբ, հրամայէր կապել զձեռսն յետս և հարկանել գայլ 'ի բերանն, և կախել շառաշէղս աղի 'ի վերայ ողանն, և տալ գելոցս կրծիցն, և արկանել առասանս 'ի

կապս դեւարանաց կրծիցն . և վեր-
ամբարձ կախել 'ի բարձրաւանդակ
տանիս ապարանից որմոյն մեքե-
նայիւք , և կայր այնպէս զեօթն օր .
և արդ զմտաւ ածել զանիրաւն ա-
տենի և զանիմաստն ատենականաց
զգործն անուղղայ՝ զարհուրեալ
դողամ և ոչ առանց արտասուաց
բերեմ զեղեալ ողբոց արժանի :

Ո՛վ արքայ մեծազօր , զիմրդ որ
բազմութեան զօրաց և աշխարհաց
և ազգաց տիրես , այդչափ անիմաս-
տաբար և անզգայութեամբ վարիս .
այլ և ոչ զոք յիշխանաց և յաթո-
ռակցաց ունիս զգաստացուցիչ . և
ընդէր այդքան կարծրացեալ սրտիւ
նմանեալք քարանց , զի 'ի քաղցր
ցօղոյ վարդապետութեանն բանի 'ի
բարբառս բերանոյն իբր յամպոց
'երկնից իջելոյ՝ ոչ կակղացաւ պըն-
դութիւն սրտից ձեր . զիմրդ , ո՛վ
արքայ , աւազաբար ծանրանաս հա-
կես 'ի վայր . և ընդդիմանաս այնմ որ
զքեզ ասաղ երկնաւոր թեթեւա-
թռիչ ընթացիւք 'ի բարձունս է հա-
նելոց : Իսկ դուք տանջանս չար փո-

խանակ բարւոյ և հանգստեան ձեզ
 շնորհողի՝ հասուցանէք . զվերամ-
 բարձ ձեռնն երկնահաս, զսրբարարն
 օգոյ մշտատարած կարկառմամբ յա-
 ղօթս , զհաշտութեանն ձեր ըն-
 ծայամասոյց , զշնորհաբաշխն ձեր
 աստուածագործ իւղովն , զմերկու-
 թեան ձերոյ զգեցուցանող աջ , և
 մաքրող մատունս , զիմրդ կապէք՝
 'ի գործս ձեռաց ձերոց կապեալք
 և 'ի շարժմանէ բարեաց կարկա-
 մեալքդ . և ո՞րպէս դայլ 'ի բերան և
 գանգանաւանգս 'ի կզակի գնէք , 'ի
 կենդանաբուխ բանին աղբերաբար
 բղխող . որոյ շարժումն շնորհալի
 շրթանցն իբր զլսւ զկարմիր ներ-
 կեալ գեղեցկախօսութեամբ . յորմէ
 շինելոց էք տաճար Աստուծոյ ըստ
 լարոյն յարմարութեան միացեալք .
 և արեանն Քրիստոսի խորհրդով
 գեղեցիկ կարմրութեամբ ներկեալք
 և մածեալք . որ սիրովն Քրիստոսի
 շարայարէ որպէս լարով , և հաւա-
 տոյն ներկուածով գեղեցկացուցա-
 նէ իբր կարմրով . որ մեղս և կաթն
 էր կաթուած բանի լեզուին շար-

Ժողի , տղայոցն 'ի Քրիստոս կաթն
 սննդարար . և հասաատելոցն 'ի
 հաւաստ մեզը քաղցրաճաշակ . ոչ
 պատկառէք կամ զարհուրիք դան-
 դանաւանդ դնել 'ի կզակի 'ի գոր-
 ծինն աստուածուսոյց բանի . որ
 ցանկալի էր քան զոսկի և քան զա-
 կանս պատուականս բազումս . որ
 իբրեւ զանօթ ստաշխից էր խնկոց
 անուշից ըստ իմաստնոյն գովես-
 տից , աննենդ վարդապետութեանն
 ուսուցիչ . որ հաւատարիմ բանիւն
 իմաստուն առնէր զձեզ զմանկա-
 միտ և զանիմաստ բազմամեայ տը-
 ղայսդ . որ լուսով պատուիրանին
 վառէր զճրագս նսեմացեալ ձեր մը-
 տացդ . որ զողջախոհութեանն լու-
 սատեսիլ շուշան՝ սերմանէր շըր-
 Թամբք 'ի սրտից ձեր խոպանացեալ
 անդաստան , և զմուռս կաթեցու-
 ցանէր 'ի մեռելութի մարմնասէր և
 ախտակիր ձեր բարուց . շառաշեղս
 աղի ծանրաբեռնեալ դնէք 'ի վե-
 րայ ողին՝ աստուածային օրինացն
 բեռին բարձողի , անհամեալքդ
 յաստուածպաշտութեանն աղէ . և

գելարանօք և անրօք չարահնար պըն-
 դէք զսիրտն սուրբ և սրբարար Հո-
 գւոյն օթարան . երկրաքարշքդ և
 անասնամիտ . զիպդ զերկնաւոր
 մարդոյն 'ի բարի սրտէ զբարիս բըղ-
 խողին , որ 'ի ջերմութիւն սրտին
 բնաւորականի խառնեալ ունէր ըզ-
 հուր սիրոյ յերկիր սերմանողին ,
 որ և 'ի սիրտս ձեր սառուցեալ կա-
 մէր բորբոքել : Արդ յայդքան չա-
 րեաց ձեզ ազատարար և անթիւ
 բարեաց բերող ձեզ աղբերաբար ,
 այդպէս բազմահնար չարչարանօք
 տանջէք անխնայաբար : Այլ դուք
 ոչ գիտէք զինչ գործէք , որպէս և
 ոչ խուժանն Հրէից զԱստուածն
 բան և զտէր Յիսուս Քրիստոս հա-
 նել 'ի խաչ Ճեպողաց : Եւ որպէս
 տէրն որդիաբար առ Հայր աղաչէր .
 Հայր , թող սոցա զի ոչ գիտեն զինչ
 գործեն . և սա հայրաբար գթով 'ի
 վերայ մեղուցեալ որդւոցն աղեր-
 սէր , և փոխանակ չարեացն զեր-
 կնաւոր բարիսն հայցէր . ընդ կա-
 պանաց ձեռինն բարեգործակ խըն-
 դրէր սլաղատելով , զի արձակեսցին

կապեալ և կարկամեալ ձեռք հայ-
աստանեայցն ազգի: Կազմողք կռոց
և զոհարարք գիւաց և խնկամա-
տոյցք անշունչ պատկերաց ուսցին
առ Աստուած վերամբառնալ. դան-
դանաւանդս ընկալաւ աստուածա-
բան բերան նորա, զի մեք անասնա-
ցեալ բարուք և անիմաստ մտօք իբ-
րեւ զձիս և ջորիս, որոց պարտ էր
'ի սանձս և 'ի դանդանաւանդս ճըմ-
լել զկզակս, և զխստերախ և զապ-
երասան բարսն առ բանատուն և
ստեղծիչն դարձուցանել:

Արդ զմերն արժանեաց կիրս յինքն
կրելով բարեգութ հայրն զչարահա-
տոյցն որդեաց, զի զմեզ յանասնա-
կան ախտասիրութենէն և 'ի վայրե-
նաբարու օտարութենէն յիմաս-
տութիւնն երկնաւոր ընդ հնազան-
դութեամբ հօրն և արարչին՝ դար-
ձուսցէ: Գեւարանօք և անրօք ճըն-
չեալ ճմլեցան կուրծք և սիրտնորա,
որ սուրբն էր սրտիւ և աստուա-
ծայինն տեսութեան արժանաւոր.
զի սրբեսցէ զսիրտս մեր 'ի խզճճ
չարեաց, և անօթս երկնաւոր դան-

ձուցն արասցէ : Բեռինս ծանրութեան ազի 'ի վերայ ողին գծուարակիրս և կսկծելիս բարձեալ բերէր , այն որ աղ համեմիչ լինելոց էր հայաստանեայց . աղիւն ստուգութեան և ճշմարտութեան համեմելոց զանհամուծիւն և զնեխութիւն գործոցն՝ 'ի ճաշակս անուշից փոխարկեսցէ . և արգ այսպէս ձմկիրք չարչարանաց նորա խորհրդաւորք են և մեզ փրկականք և ազատարարք և առիթք բարեաց . բայց զամենայնն յիշել երկարութիւն լինի ճառից . մանաւանդ զի 'ի սուրբ հարցն պատմութիւնս և ներբողական ճառսն գեղեցկապէս յիշատակեալ է :

Այլ մերս գիտաւորութիւն յաղագս սրբութեան լերինս է , որ տեղի եղեւ երեւնամեայ ճգնութե սրբոյն և դիր հանգստեան գերեզմանի սուրբ մարմնոյն . վասն որոյ և 'ի սոյն գարձուցից զբանս : Բազում լերինք ըստ զանազան պատճառաց հռչակելի անուամբ յաշխարհի մեծարեալ պատուին . զի նախ յետ

համաշխարհական ջուրցն հեղեղին
 պատուեցաւ լեառն այրարատեան
 բարձրակառոյցն Մասիս , տեղի
 հանգստեան եղեալ տապանին , որ
 ունէր զխորհուրդ եկեղեցւոյ և ե-
 ղեւ վերստին ծնող մարդկութեա :
 Աբրահամ 'ի լերինն ամուրհացոց
 զԻսահակ Աստուծոյ պատարագէր .
 լեառն Քորէբ հրաշալի տեսլեամբն
 պատուի , զոր ետես Մովսէս 'ի
 խորհուրդ կուսին զմորենին վա-
 ռեալ որ ոչ այրէր . լեառն Սինա
 երեւմամբն Աստուծոյ մեծարեցաւ .
 զի անդ տուան Մովսէսի տախ-
 տակքն ատուածագիծ . և այժմ
 տապանակն և որ 'ի նմա գանձեալ
 օրէնքն 'ի նոյն լերին 'ի ձեռն Ե-
 րեմիայ մարդարէի պահեալ կայ 'ի
 փապ վիմին՝ յորում եդ Աստուած
 զՄովսէս 'ի տուէ ամպով ծածկել
 և 'ի գիշերի լուսով : Պատուեցաւ
 յԱրաբովթ Մովաբու լեառն Նա-
 բաւ , զի անդ ելեալ Մովսէսի ցու-
 ցեալ նմա Աստուած զերկիրն պար-
 գեւոց , և անդ վախճանեցաւ : Մե-
 ծարեցաւ լեառն Սինն՝ զի ընտրեաց

զնա Աստուած տեղի՝ յորում եգ-
 զանուն քաջութեան իւր 'ի նմա .
 զնոյն լեառն և Դաւիթ ամրացոյց և
 Սողոմոն զսառնարն շինեաց հրաշա-
 զան յօրինուածովք . իմաստնա-
 ցեալն յԱստուծոյ Սաղամոն 'ի գա-
 բաւոնացւոյ լեառնն հազար եղինս
 պատարագ մատոյց Աստուծոյ և
 ինդրեաց իմաստութիւն՝ զոր էառ-
 անհամեմատ մեծութեամբ : Եղիա
 'ի գլուխ Կարմեղոս լերինն աղօ-
 թէր , և հրով և ջրով տանջեալ
 խրատէր զյանցաւորս օրինացն Աս-
 տուծոյ . 'ի նոյն լերին և Եղիսէոս
 համսոման վարդապետին իւրոյ ա-
 ղօթէր . առ ուր իջեալ բանակք եր-
 կնաւոր զօրացն , և աղօթիւք մար-
 գարէին բացան աչք պատանեկին և
 տեսանէր զլեառն լցեալ կառօք և
 հեծելօք . և տէրն 'ի բարձրութիւն
 լերինն նստեալ ուսուցանէր աշա-
 կերտացն զինն երանութիւնսն : Պա-
 տուեցաւ լեառն Թաբոր . զի անդ
 յայտնեաց տէրն զփառս սօստուա-
 ծութեան իւրոյ , և զօրինակ հան-
 դերձեալ կենացն և զխորհուրդ ե-
 ԳՐԻԳ . ԼՈՒՍՅԻՈՐԻՉ . Բ . 9

կեղեցւոյ անհամեմատ բարձրութեամբ : Պատուեցաւ Գողգոթա անհամեմատ փառք , զի անդ տէրն խաչիւ փառաւորեցաւ՝ ի վերայ շիրմի նախասանդծ մարդոյն , և աղատեաց զԾնունդսն որա : Ընորհազարգեալ եղեւ լեառնն Ձիթենեաց . զի անդ բաշխեաց զճորհս քահանայութե տէրն աշակերտաց իւրոց : Ի Սանիրայ և յԱհեբմոնէ ակունքն Յորդանանու բլիսեն՝ յորում տէրն մկրտեցաւ , զնոյն մեղ ծնող տուեալ հոգեւոր : Եւ են բաղումք որ ըստ մարմնոյ և ըստ նիւթական հրաշից հռչակելի անուամբ համբաւին . Ոսկի անուանեալ լեառն յԽտալիա , լերինք երկու ի Սիկիլիա , Պարթենոս՝ յորմէ գետք երկու մեծամեծք բլիսեն . և Ուռկանոս՝ որոյ միշտ կատարն հրով տոչորի : Մեծն Լիբանան և Կարմեզոս յԱսորիս . Դիդիմոն ի Փռիւգիա . Տաւրոս ի Սիւռիա . Անտիտորոս ի Կապադովկիա . Ուլմպիոս ի Կիպրոս : Յառաջին հայս Առգէոս իսկ ի մերումն աշխարհի , զի մի

նուազեացուք իւիք քան զազգ և զաշխարհ 'ի հռչակելեացն կոչմանէ : Իսկ 'ի յաւուրս յետինս ըստ մարգարէական ձայնին յայտնեալ եղեւ լեառն Սեպուհ , 'ի միջոցս սահմանի երկուց գաւառացն Եկեղեաց և Դարանաղից , սեպհական փառօք հանգոյն հանուրց խորհրդաւոր և մեծապատիւ լերանց . զոր և մեղարժան է բանիւ բաղդատել , ճառիւ ներբողել , և զունակացեալն 'ի սմա ճշմարիտ ճոխութիւն տրտայայտել :

Ուրախ լեր լեառն Սեպուհ և խորին խորհրդով խնդա քան զայրաբատեանն և բարձրակառոյցն Մասիս . զի անդ տապանն հանգեալ կազմեալն 'ի Նոյէ փայտեղէննիւթով . իսկ 'ի քեզ տապանն ապրեցուցիչ Գրիգորիոս , կազմեալ կամացն հօր գթութեամբ , յարինեալ քրիստոսանման առաքինութեամբ , գեղեցկացեալ հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբ . այն տապան 'ի ջուրցն արկածից զմարմինս մարգական ապրեցուցանէր և զազգս գա-

զանազ . իսկ այս կենդանի տա-
 սլան 'ի հոսանաց մեղաց և կռա-
 պաշտութենէ զոգիս բանական
 հայաստան ազանց կեցուցանէր .
 լինէր սերմն ուղղափառութեան ,
 որ է Ճմարիտ և բարիոք կենդանու-
 թիւն : Յայնմ տասլանէ իբր 'ի մօր
 արգանդէ ծնեալ նահապետին Նոյի
 և պատարագ Աստուծոյ մատուցա-
 նէր 'ի ցամաքել ջրոյն . իսկ 'ի
 յայսմ տասլանէ յորդաբուխ բան
 'ի քաղցր քարոզէ ծնեալ վերստին
 հայաստան ազգ՝ և պատարագ Աս-
 տուծոյ կենդանուոյ և միայն Ճմար-
 տին մատուցանեն, ցամաքեալք յախ-
 աից և մաքրեալք 'ի մեղաց : Ուրախ
 լեր լեառն գերազանց դերմամբարձ
 տեղի, ամուրհացոց լերին նմանեալ,
 Արահամու զենմանն տեղւոյ , յո-
 րում զորդին իւր սիրելի պատա-
 րագէր Ճմարիտ սիրոյն , և զնոյն
 փոխանակ առնոյր սիրելւոյն և ըղ-
 պարգեւատուն պարտական առնէր
 աշխարհի : Իսկ 'ի քեզ հայրն հա-
 ւասոյ լուսաւորիչն հոգւոց սուրբն
 Գլխորիոս զծնունդս ոգւոյն զա-

ռաքինութեանց մասունս, և զժուժ-
 կալութիւն մարմնոյ հողանիւթ բը-
 նութեանն և զմաքրութիւն մտացն
 Աստուծոյ նուիրէր . և փոխանակ
 առնոյր ժողովուրդ մաքրեալ և կրօ-
 նիւք ընտրեալ . և մշտնջենաւոր յա-
 րամնայութեամբ իբր պարտական
 լինել հայցէր՝ սլահել անվրէպ զնոյն
 կնիք հաւատոյ ուղղափառ դաւա-
 նութեամբ յՈրդին միածին : Ու-
 րախ լեր լեառն ուրբ, սրբութեան
 կայան, սինէական շնորհիւն պա-
 տուեալ, այնմ որ եղեւ տեղի տա-
 պանակին որ պատեալ ներքուստ և
 արտաքուստ ոսկւով . և 'ի նմա սա-
 փորն ոսկի և տախտակք կտակարա-
 նացն , յորոյ վերայ քերովբէքն
 փառաց հովանի ունէին : Իսկ դու
 առաւել զուարճացիր որ եղեր տե-
 ղի ոսկիակազմ առապանակին՝ զուտ
 և զուարթուն անձին սրբոյն Գրի-
 գորի . որ պատեալ էր սրբութեամբ
 'ի ներքուստ ոգւով և արտաքուստ
 մարմնով, և 'ի հինգ զգայութիւնս
 մարմնոյն, և նոյնքան զօրութիւն ոգ-
 ւոյ գրեալ էին անջնջելի աստուա-

Ծային օրինացն պատգամք . և իբր
սափոր ոսկի լցեալ էր մանանայիւ
աստուածային շնորհացն . և բուր-
վառ սրտին բուրէր զանուշութիւն
խնկոց , որ և 'ի քեզ եդեալ պահե-
ցաւ նշխարք նուիրեալ սուրբնահա-
տակին . որով և պատուիս յազգաց
և յազանց եկեալ 'ի հեռուստ . ըզ-
հող քո օրհնեալ 'ի պէտս բժշկու-
թեան ազգայնոցն իբր ընծայս մա-
տուցանեն : Ուրախ լեր լեառն
բարձրագոյն և գլուխ լերանց . զի
որպէս մեծն Մովսէս ելեալ յԱրա-
բովթ Մովաբու 'ի լեառն Նաբաւ՝
յորում եցոյց նմա Աստուած զեր
կիրն պարգեւաց , և անդ վախճա-
նեալ պահեցաւ 'ի հրեշտակաց . նմա
նապէս և մերն Մովսէս նոր ժողո-
վըրդեանս առաջնորդ քահանայա-
պետն սուրբ Գրիգորիոս՝ յորժամ
անցոյցընդ Ծովն մեղաց և հեզձուցիչ
կռամոլութեն և բանակեցոյց յեր-
կոտասան առաքելական վտակն ,
զերծուցեալ 'ի հեթանոսական սնո-
տիասէր ուամանցն . և իւրով չար-
չարանօքն առ մեզ ժառանգութիւն

ընդ սուրբա և երկիր պարգեւաց
 յաշխարհն կենաց . և ինքն ելեալ
 'ի քոյդ բարձրագիտակ բարձունս՝
 միշտ նկատէր մտք զնոյն երկիր կեն-
 գանեաց , և աղօթէր 'ի ծերպս քա-
 րանձաւաց զպահպանութիւն իւրոյ
 ժողովրդեանն և զարժանաժառանգ-
 լինելն յարկի արդարոցն . և ինքն
 վախճանեալ հովիւն հսկող գտեալ
 'ի հովուաց և պահեալ 'ի հրեղէն
 զօրաց . և այժմ 'ի քէն բաշխէ մեղ-
 դեղ ախտից մաքրութեան և յոյս
 թողութեան մեզաց : Ուրախ լեր
 լեառն Սեպուհ և ցնծա՛ բարձրա-
 ցեալ փառօք հանդոյն Սինայի , յո-
 րում անուն քաջութեան տեառն
 պատմի . 'ի Դաւթէ ամրացեալ և 'ի
 Սողոմոնէ հրաշազան տաճարաւն
 գեղեցկացեալ : Իսկ դու տեղի ժո-
 ղովոյ հաւատացելոց բազմութեան՝
 քաջ անուամբն օր 'ի քէն պատմի .
 յորում օրիորդն զարմանալի սր-
 բուհին Մանի 'ի քոյդ քարայարկ
 այրի երկնանման վարուք 'ի մարմնի
 զանմարմնականացն ցուցանէր ըզ-
 հանգէս միայնաւոր ժուժկալու .

Թեամբ . և քահանայապետն ան-
բիծ մաքրափայլ աղօթիւք պարըս-
պէր զքոյդ լայնանխտ կայանս , և
ղիոքրագոյն փասլո քո վիմաց յօրի-
նէր իտրան խորհրդոյ և տաճար փա-
ռաց , անտանեւոյ բնութեանն չա-
փաւոր բնակութիւն . յորում մա-
տուցեալ զանծախապէս պատա-
րագն խնդրէր իւրոյ ժողովրդեանս
զՀօրն հաշտութիւն և զՈրդւոյ գը-
թութիւն և զսուրբ Հոգւոյն շնոր-
հաբաշխութիւն . որ և 'ի սոյն տա-
ճար լուսակիր դիմեալ հաւատոյ
մանկանց՝ նոյն յուսով հաստատեալ
և հաւատով հայցեալ գտանեն զնոյն
պարգեւս բարեաց Հօրն միջնորդու-
թեամբ : Ուրախ լեր լեառն Սե-
պուհ՝ գովեալի տեղի , երգովք
պանծալի . զի որպէս 'ի լեառն Գա-
բաւոնացւոց Սաղովմոն արքայ ող-
ջակէզս և պատարագս Աստուծոյ
մատոյց և խնդրեաց իմաստութիւն ,
որով և զթագաւորութիւնն ուղղեա-
ցէ և զժողովուրդ տեառն հովուեա-
ցէ , զոր էառ անհամեմատ մեծու-
թեամբ . նոյն և 'ի քեզ արքայա-

կերպն Գրիգորիոս արքայութեանն տեսողն և քարոզ՝ ի քեզ բարձրացեալ զբանական պատարագս և զպառուղ շրթանց և մարմին մաքուր տեսուն Աստուծոյ ողջակիզեալ, և խնդրէր վերին իմաստութեանն ճշմարտին և կատարելոյն լինել իմացող. ի հայրենի սեղանն բաժանման բանին ըստ աւետեաց խոստմանն, որ և եհաս անհամեմատ ճոխութեամբ. ելեալ ի հայելոյս և ժամանեալ ի դէմ յանդիմանն, և ի վոքրագունէս ի մեծ գիտութին. և այժմ հովուէ զժողովուրդ իւր յիմաստաստուածատուր քաղցրուսոյց վարդապետութեն՝ լուսաւորել : Ուրախ լեր լեառն Սեպուհ կատարեալ և բաղբջանիկ Կարմեղոս լերինն համանման, յորոյ գլուխ Եղիաս ելեալ աղօթէր. և հրով և երաշտութեամբ տանջէր զյանցաւորս օրինացն Աստուծոյ. և ինքն սարեփթացոյ այրւոյն լիութիւն հացի և իւղոյ ի տանէն աղբերացուցանէր : Իսկ ի քեզ հանգունատիպ Եղիայի մարգարէ

րէաշնորհ և առաքելապատիւ հայ-
 րըն մեր Գրիգորիոս , այն որ հրով
 հոգւոյն զքանակս դիւացն հալա-
 ծէր և սաստիկ պատուհասիւ վրան-
 ցաւորս աստուածային օրինացն
 խրատէր , և զօծումն աստուածային
 եղոյն և յերկնից իջեալ հացին յե-
 կեղեցիս հայաստանեայց աղքերա-
 ցուցանէր : Եւ որպէս Եղիսէոս հա-
 մոնման վարդապետին իւրոյ հրա-
 շագործէր , և զքանակս երկնաւո-
 րացն առ ինքն իջեալ տեսանէր . որ
 և ազօթիւք բացեալ զաչս պատա-
 նեկին , և զքառն հրեղէն կռօք և
 հեծելքք լցեալ ցուցանէր . նմանա-
 պէս և սուրըն Գրիգորիոս ազօթիւք
 շրջապատեաց զքեզ , ո՛վ աստուա-
 ծաբնակ լեառն , և զօրս անմարմին
 սրովբէից՝ սրովբէն մարմնաւոր 'ի
 բարձրութենէն երկնից 'ի խորա-
 ձորս քո իջուցանէր , զոր առա-
 քեաց Աստուած 'ի պատիւ նմա .
 գալ տեսանել զանտանելի ճգնու-
 թիւնն և պատմել հրաբուն զօրացն
 զտկար բնութեանն մարմնոյ զարիա-
 կան ճգնութիւնն : Տէրն 'ի լերինն

ուսուցանէր զաշակերտսն և 'ի լեառնն աղօթէր . և հաւատարիմն տեառն զնոյն նմանութիւն յանձն իւր ցուցանէր . յետ ամենայնի 'ի բարձրութիւն լերինն ելեալ՝ աղօթից և ճգնութեան պարապեալ : Ուրախ լեր լեառն գովեալ գոհութեան տեղի , Գողգոթայ մեծափառութեամբն բարգաւաճեալ . յորում ելեալ տէրն բարձրանայր յետ տնօրէնութեանն ամենայնի՝ խաչիւ կատարեալ զմերն փրկութիւն . և գոհանայր զՀօրէ որ առաքեաց զմիածինն 'ի փրկութիւն , և Որդի սիրով կատարեաց 'ի գագաթան տեղւոջ Գողգոթայ : Իսկ 'ի քեզ պատուեալ լեառն և գովելի գագաթն՝ հայրն հրաշափառ 'ի Հօրէ զարդարեալ և որդին հարազտ տառաքեալ յՈրդւոյ և հոգւով հանձարեղն ընտրեալ 'ի Հոգւոյ Գրիգորիոս ամենագով վկայն՝ յետ կատարելոյ զամենայն բարութիւնս զանտանելի չարչարանացն զհանգէս , բազմաբան վարդապետութեամբն լուսաւորել զհիւսիւսաբնակ ազինս

և հաստատելոյ յեկեղեցւոյ հայաս-
տանեայց , ելեալ 'ի քեզ գոհանայր
զհօրէ , օրհնելով զՈրդի և փառա-
ւորել զամենասուրբ Հոգին , որ նու-
վաւ հրաշագործեաց զմեծամեծս և
զհրաշակերտս . և կանգնեաց զփրը-
կական նշան խաչին 'ի նշանաւոր
տեղիս . և ամրակուռ զինուք սլար-
փակեաց զձորոց և զքարանց բազ-
մութիւն . որ և զէնն արքայական
զսպանմանն գործի կենաց արքային
յօրինէր 'ի կենաց գործիս . և կայ
այժմ 'ի պահեստի 'ի քեզ , ով բա-
րեբախտ և ամենագով Սեպուհ , սրը-
բութեան տեղի և սրբասէր արանց
սիրելի : Ուրախ լեր լեառն Սեպուհ ,
շնորհընկալ և պարգեւաշատ . բա-
րեբաշխ լերինն Ձիթենեաց քառա-
կեալ . զի որպէս անդ տէրն 'ի համ-
բառնալն օրհնեաց զաշակերտսն , և
ետ նոցա շնորհս քահանայապե-
տութեան , և ինքն յիւր սեպհական
փառսն վերացաւ . այսպէս և 'ի
քեզ տիպն տիրական արժանապա-
տիւ քահանայապետն Գրիգորիոս
իւրովք ձեռք յօրինեաց զփայտա-

կերտ խորանն սուրբ յանուն արե-
գականն արդարութեան արուսե-
կին և կարապետին Յովհաննու . և
'ի նոյն տաճարի ետ զչնորհս քա-
հանայապետութեան որդւոյ իւրոյ
Ռսասակիսի , յանձն առնլով նմա ըզ-
բանաւոր հօտն , և ինքն միայն հրեշ-
տակակրօն վարուց պարասէր : Ու-
րախ լեր լեառն սուրբ գեղասլանծ-
լուսովն զուարճացեալ , և ցնծա 'ի
տիպ Սանիրայ և Ահերմոնի . յորմէ
ակունքն Յորդանանու բղխեն՝ յո-
րում և տէրն մկրտեցաւ . և ետ մեզ
վերստին ծնունդ և հոգեւոր լու-
սաւորութիւն : Իսկ 'ի քէն աղբերք
երկու բղխեն ընդ այլ բազմաբուխ
վտակս ջուրց . աղբիւրն լուսոյ՝ և
ջուրն բարեհամ . և որպէս ջուրն
Սելովմայ ունեւլով մերկ յինքն ըզ-
մաքուր մարմինն Եսայեայ սուրբ
մարգարէին՝ յորմէ լինէր բժշկու-
թիւն ախտից . իսկ 'ի քէն բղխեալ
աղբիւր ջրոյն , տարածեալ աղօթք
սուրբ Լուսաւորչին շուրջանակի և
մերձ առ նմին հանգուցեալ 'ի բազ-
մավտատակ ճգնութեանցն . յորմէ

զօրացեալ ջրոյն բնութի շնորհեաց
 տեսութիւն կուրին, և այժմ՝ Լու-
 սոյ անուամբն վերածայնի. և հան-
 դոյն մեծին Մովսէսի, որ զգառնու-
 նութիւն ջուրցն Մեռայի քաղցրա-
 ցոյց խաչին խորհրդով, 'ի նոյն նմա-
 նութիւն 'ի ձեռն սուրբ Լուսաւոր-
 չին խաչակնիք նշանաւ դրոշմեալ
 միւս աղբերն, յաղտաղտուկ բնու-
 թենէն բարեհամ և ախորժեղի փո-
 խարկիւր. որ և նոյն անուամբն ձայ-
 նի: Ուրախ լեր լեառն հրաշալի,
 մարգարէական հոգւոյն ցանկալի,
 որ և հայցէր զվայր քո ըղձալի. Տէր
 ո՞վ կացցէ 'ի խորանի քում կամ ո՞
 բնակեացէ 'ի լեառն սուրբ քո. և
 առեալ հոգւոյն պատասխանի, որ
 և 'ի վերջին ժամանակիս տեսեալ
 եղեւ աչօք զգալի. յորում ելեալ
 սուրբն Գրիգորիոս անբիծն վարուք,
 արդարն հոգւով, ճշմարտապա-
 տում և լուսափայլն բանիւ, ան-
 նենգն և սուրբն սրսիւ, որ ոչ հա-
 տոյց չար փոխանակ ընկերի իւրում:
 վասն որոյ ոչ նախատի 'ի մերձաւո-
 րաց, յամենայնի փառաւորեալն և

երկիւղածաց տեառն փառաւորիչն .
որ զարծաթ տեառն իւրոյ ոչ ծրա-
րեալ թագոյց , այլ արկ 'ի սեղա-
նաւորն . զայս և յոլովս քան զայս
դործեալ և անսասան ոտամբ 'ի քեզ
կատարեալ , և զքեզ մեզ տեղի ուխ-
տից և խնդրուածոց պարգեւեալ :
Ուրախ լեր այրդ լուսապայծառ
քարայարկ և առաքինարնակ տուն
տենչալի , քան զթագաւորարնակ
ոսկեղծ տաճարս զարմանալի , 'ի
Բեդղեէմի խորհրդոյն ընտրեալ .
յորում պարծանքն կուսից մայրն
մարմնացելոյ Բանին ծնաւ մաքուր
կուսութեամբ զանճառաբար ծը-
նունդն Հօր , և հրաւիրեաց զգըս-
տերս Եւայի լինել կուսութեամբ 'ի
մայր Քրիստոսի . զոր և տէրն աս-
տուածային բանիւն ստուգեաց . Որ
արասցէ զկամս իմ , նա է մայր իմ
եղբայր և քոյր : Ըստ որում և 'ի
քեզ ծաղկեաց խորհուրդն պայ-
ծառ , յայս յոյս հրաւիրեալն
և վեհագոյն վիճակի հասեալն ,
զտեալն մաօք , հեզն հոգւով , մա-
քուրն մարմնով սուրբն Մանի , իբր

զլոյս յարեւմտից ցոլացեալ, բարձրագոյն բարեաց ցանկացողն, ընդ բազում լերամբք և ձորօք անցեալ 'ի քեզ բարձրանայր. զքեզ յարկ ծածկուծի և տուն հանգստեան իւր ընտրէր. և ինքն զկամս Աստուծոյ հանգուցանելով միշտ զվերին հանգիստն դիտելով, և կատարմամբն 'ի քեզ փոխէր հոգւով առոր ցանկացեալն էր. և զմարմինն պարկեշտ և պատկառելի՝ ամփոփէր սուրբ քահանայապետն Գրիգորիոս. որ և այժմ հաւատով դիմելոցս հանգիստ հայցէ հոգւոց և մարմնոց և յոյս թողութեան պարտաւորելոց : Այլ ո՞վ լեառն ամենունակ բարութեամբ լցեալ, ճշմարիտ ճգնողին ճեմարան, հեղագոյն հօրն հանգստարան, երջանիկ անձինն օթեւան, մաքուր ոտիցն կայարան, սուրբ ձեռինն տարածման տեղի, աշխատեալ վաստակաւորին աթոռ, երկնից դիտողին կառք, քրտնաջան մշակին անդաստան, առաքինութեան հասկիցն կալ, պարարտ ցորենոյն շտեմարան, պա-

տուճական օտկւոյն ընդունակ, ան-
գիւտ մարգարտին տեղի ծածկու-
թի :

Վասն որոյ 'ի քեզ հաւաքին հա-
ւատացելոց անձինք, լաւ համարեալ
զմիտեայ բնակելն 'ի քեզ քան ըզ-
հազարս յարկս թագաւորաց . 'ի
խորաձորս քո՝ ձայնս ազօթից արձա-
կեն . 'ի քարածերպս՝ քաւութիւն
յանցանաց հայցեն . յազբիւրս՝ կա-
թիլս արտասուաց իջուցանեն . 'ի
խորս անապատի՝ խոստովանութիւն
դիմեն : Եւ երանի՛ թէ ըստ արժա-
նեացն մատչեալք կամ որպէս պի-
րեսն լինեալք . քանզի նախ պարտ էր
ըստ ժողովրդեանն Խարայեղի երեք
աւուրքք սրբիլ, և յամենայն մարմ-
նական ախտից մաքրիլ, և 'ի կերա-
կրոց անգամ անսուազտնալ, զի մի
զանպիտանութիւնս աւելորդացն 'ի
քեզ բերէին . քանզի ոչ է պարտ
զանուշահոտ քո զվայր զազոտացու-
ցանել, զխնկանուէր քո քարինս
ազտեղացուցանել . զանսուազու-
թեանտեղիդ արբեցութեամբ ձանձ-
րացուցանել . այլ նախ սու ստորո-
ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍՅԻՈՐԻ2. Բ. 10

տով լերինդ մաքրիլ և ապա 'ի քոյդ
բարձրութիւն ելանել : Բայց քան-
զի տկար է մարմնոյ բնութիւն . և
սակաւք ոմանք են որ իմանան հոգ-
ւով զպատիւ քո գերադոյն , և բա-
զումք այնք որ մարմնով ըստ մար-
մնոյ խորհին . այլ սակայն գթած է
հայրն մեր գորովագութ և հայցէ
ներումն ընդ սխալունաց , ընկալ և
և դու հիւրութեամբ և արձակեալ
խաղաղութեամբ :

Ուրախ լեր գեղով գեղեցիկ եր-
կիր ցանկալի , Դարանաղեաց գա-
ւառ գովելի , լերամբք ծաղկաւետ ,
ձորովք ջրաբուխ , եդեմաբուխ
աղբերն Եփրատայ յորդառատ գե-
տոյն ընդունակ , որ և 'ի քեզ հրաշս
պատմի կաթուածս ջրոյ յանձաւս
քարի 'ի ժամանակս տօթաթամու
տմառնային յեղանակին . յորում
թանձրութիւնն ձեան բարձրայօն
լերանցն սպառին և սառնամանեաց
պնդութիւն հալին . յայնմ ժամու
կաթուածք ջրոյն գիղեալ 'ի վերայ
միմեանց քարացեալ պաղին . որ և
յառաջին աւուրսն բազմօրեայ ճա-

նապարհ 'ի պէտս Թագաւորաց յա-
 ղագս առողջային և բժշկական զօ-
 րութեանն տարեալ լինէր . և դար-
 ձեալ յորժամ ամենայն ջրոց բնու-
 Թիւն պնդեալ պաղի 'ի ճմեռնային
 յեղանակս , իսկ նա Թուլացեալ
 ջերմանայ : Այլ և 'ի ծործորս քո
 լերանց 'ի ներքոյ երկրի աղբիւրս
 աղի դարանուցեալ ունիս . և 'ի խո-
 րութենէն 'ի վեր եկեալ 'ի ջերմու-
 Թենէ արեգական զխառնեալ ջուր-
 սըն առանց աղի ծծէ հրոյն զօրու-
 Թիւն , և յստակեալ պարզի աղն
 համեմիչ և անուշահոտ . որով և
 Դարան աղի կոչիս յայսմ ներդոր-
 ծութենէ , զոր ընծայես բազում
 գաւառաց . և ոչ այս միայն է քո
 գովութի զգալի և մարմնական իրի ,
 և կամ ողբօք միայն կոչիս գովելի
 գաւառ և երկիր ցանկալի . այլ գո-
 վելի ես՝ զի գաւառ եղեր բնակու-
 Թեան սրբոյն Գրիգորի . և երկիր
 ցանկալի՝ զի ցանկալին վերնոց 'ի
 քեզ չըջէր և 'ի քեզ եգեալ պա-
 հեցաւ . որ և յերիս տեղիս 'ի քեզ
 կազմեալ շինեցաւ շերիմ հանգըս-

տարանի , և տուրք մարմնոյն նշխարաց տեղի և տապան գերեզմանի . նա խի է փառքն քո պանծալի , բարձրագոյն լերանց քոց բարեբոյս ծաղիկն . խորութեան ձորոց քոց աղբերաբուխ վտակն աղօթից . դեղեցկածաւալ գետն եդեմաբուխ , հոգեւոր ազն համեմիչ ոգւոց . 'ի տօթային և 'ի կիզող ժամու բժշկական և զովացուցիչ ջուրն . 'ի դառն և 'ի կսկծաբեր ձմերուձս ջերմն և ճառագայթաւէտ հնչումն . այս է գեղեցկութիւնն քո գովելի և սլոսակն որով զարգարիս , յոքունց գաւառաց գերագոյն գտեսդ :

Ուրախ լերուք ազգք և ազինք հայաստանեայց 'ի հսկայազօրն հայկայ անուամբ հռչակեալք , որք 'ի մահաբեր և յանրերելի ցաւոց՝ հիւանդութեանց հոգւոց յարուեստական և քաջամուտ բժշկի դեղոց ողջացայք . յանթառամ ծաղկանց կազմածոյ՝ քաղցրախօս խրատու վարդապետութեանցն փարատեցայք : Որ քաւիչ քահանայապետին մաքուր մաղթանօք 'ի մահու

արգելայք, մովսէսաբար հայցմամբ
աղօթիցն 'ի մեղաց պարտեաց զեր-
ծայք . արեամբ և խնկով և Ահա-
րոնիւ նորով ընդ Հօր հաշտեցայք .
արեամբ չարչարանաց հեղման նա-
հատակին Քրիստոսի սրբոյն Գրի-
գորի, և գառինն Աստուծոյ մեղաց
բարձողի, և խնկով աղօթիցն անու-
շահոտից, ծերունականաւ և ոսկե-
ղէն բուրվառաւ, և պարտաւորացն
ազատարարաւ : Որք յամօթալի
մերկութեանցն յարժանաւոր ձե-
ռաց՝ փրկութեան հանդերձ զՔրիս-
տոս զգեցայք . և վերստին երկնե-
լոյն հոգւոց ծնողին նկար կերսյա-
րանի զՔրիստոս ընկալայք . 'ի զօ-
րագլխէն հաւատոյ 'ի նահատակու-
թիւն մարտի սպառազինեցայք :

Ուրախ լեր եկեղեցի հայաստա-
նեաց, յամենիմաստ և հանճարեղ
ճարտարապետէ նորոյ Բեսէլիէլէ
կազմեալ, յիմաստութեանն Հօր
բանի հիմանն շինեալ, 'ի յամբու-
թեան հաւատոյ վէմն կառուցեալ,
վաստակօք և քրտամբք ճգնազգեաց
հօրն հաւաքեալ . գերահրաշ բանի

արքայն Գրիգորի լուսաւոր վարդա-
 սեւոութեամբն ծնեալ, զօրագլխին
 հղօրի զինուորք յարդարեալք, ժրա-
 ջան մշակին տունիք արմատացեալք,
 զգայական գլխոյն անդամք յօրի-
 նեալ, բոլոր եկեղեցւոյ լրմամբ զար-
 դարողին ձեռամբ 'ի հանդերձս ոս-
 կեհուռս զարդարեալ և պաճու-
 ճեալ: Ուրախ լերուք քահանայա-
 կան գլուխք և պետք, և վերատե-
 սուչք հօտին Քրիստոսի, որք վի-
 ճակի առաքելանման հօրն եղէք
 ժառանգորդ, և հոգեւորական իշ-
 խանութեանցն աթոռոյ և իրա-
 ւանցն վերադիտողք: Ընտրեալ հօ-
 տին և գառանցն աւազանածին հո-
 վիւք արածողք. աշխատաւոր և
 ժրաջան մշակին կենդանի անկոցն
 տածողք և սննդագործողք, և ցան-
 կոյ ամրութեանն պահապանք և
 խրամակարկատք. որք գեղեցկու-
 թեան հարսին եկեղեցւոյ էք զար-
 դարիչ և զգեցուցանողք, հրեշ-
 տակք հաշտութե քահանայապետք
 քաւութեան:

Եւ արգ կամիմ աստանօր զե-

բաժշտականացն բերել նմանութի
արուեստի . երբեմն զուրախականն
հնչել նուագ , և տրամադրել ըզ-
լսողսն 'ի զուարճական խնդութի ,
և երբեմն զողբերգականն շարժել
մատն , յաղէտս և յողբս արտա-
սուացածել . վասն որոյ և դարձեալ
ասեմ : Ողբս աշխարհ և ազգ հայ-
աստանեայց , որ երբեմն համանման
երկնի լուսապայծառ աստեղօք լը-
ցեալ , այսօր նսեմացեալ կրկին խա-
ւարաւ , մեղաց ասեմ և նեղացն՝
ամպովք ծածկեալ : Որք յիմաս-
տուն անկագործէն իբրեւ զդրախտ
փափկութեան ծաղկազարդեցայք ,
այսօր իբր դաշտ ապականութեան
տգեղացեալ տխրութեամբ կայք և
անզարդեալ . զի սեպհական դա-
ւառք հայրենի յօտարալեզու ազ-
գաց տիրեցան . և գաւազանք մեղա-
ւորաց 'ի վիճակս արդարոց մտին .
վասն զի արդարք զձեռս իւրեանց
յանիրաւութեան գործս ձգեցին :
Ի բազմամեայ և յերկար հիւան-
դութեանց առողջացայք , և այժմ
'ի դժնգակ՝ հիւանդութեանց կայք

'ի տարակուսի՝ անայցելու 'ի բժըշկական գարմանողաց : Մինչդեռ թշնամիքն էաք՝ հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ քրիստոսանման քահանայապետիւն . և այժմ՝ սիրելիքս տարացեալք 'ի գրկաց մօրն և գլխով թուլեանց հօրն բարերարի ըստ գրեցելոցն . Օտար եղեն մեղաւորք 'ի մօրէ , զի խաբեցան յարգանդէ և խօսեցան սուտ : Մինչդեռ յանցաւորքն էաք , 'ի մեղացն պարտեաց ազատեցաք աստուածուսոյց օրինադրին մազլթանօք . իսկ յազատութեանն պատուոյ ծառայք վերստին ախտից եղաք , և ընդ ըիւր քանքարոյ պարտականութիւն դարձեալ մատնեցաք :

Աղբացէք 'ի ծնողական գլխոյ տարամերժեալ մանկունք . զի որք մնացաք՝ և ոչ գոյ մեզ հայր , որ ծերունական առաքինութեանցն ալեօք 'ի գլխով ածէ զերկնաւոր հայրն , և կամ զանձն անպարտական 'ի մահ մասնէ՝ փոխանակ մահապարտ օրդեաց , կամ զարիւնն իւր հեղու 'ի գին փրկութեան մե-

րոյ , և կամ քրտամբք մարմնոյ
լուանայ 'ի յախախցն ներկեալ աղ-
տոյ , և կամ զենմամբ զուարակին
մեծի արդեւու զպատիժ մահու , և
կամ խնկանուէր աղօթիւք քաւու-
թիւն հայցէ յանցանաց պարտեաց :
Աղք հայաստանեայց , կրտառագոյն
մանուկ մերոյն Յակովբայ և վեր-
ջածին ծնունդ յաղքս և յաղինս ,
որ 'ի լուսաւորիչ հօրէն ծաղկերանդ
պատմուճանաւ զարդարեցայք ,
մինչ զի եղբարցն նախանձեւի ե-
ղայք . այժմ զիսորդ գազանաց չա-
րաց կերակուր մատնեցայք , և պատ-
մուճան զարդուն ձեր արիւնաներկ
չաղախեալ եղեւ : Եւ Յակովբ հայ-
րն ծերունի չէ 'ի միջի , որ զազէտս
ողբոցն յարմարէ ասելով . Գազան
չար և անընդել , և գազան չար զոր և
կամիս իմասցիս , եթէ զսպանողսն
և զգերողսն մարմնոյ , և թէ զպա-
տառաղսն և զհեղձուցանողսն հոգ-
ւոյ , զն երկոքումք կամք 'ի վտանգի :
Գրիգորիոս երկնաւոր հօրն պատ-
կեր և ծնողական գթոյն կերպա-
րան՝ խօսեսցիս առ քո մեղուցեալ

որգեակքս, որ զմաքուր և զանախտ
 ծննդեանն զգեստ մերկացաք՝ ասե-
 լով. Որգեակք իմ զորս գարձեալ
 վերստին երկնեմ, մինչեւ նկարես-
 ցի Քրիստոս 'ի ձեզ. զի ոչ զոք ու-
 նիմք որ գլծով գորովոյ դարձեալ
 խրատեսցէ, և յապաշխարուծեան
 երկունս ծնցի վերստին : Ահա ժա-
 մանակ մարտի է, գումար հանդիսի,
 և քո կազմեալ զինուորքս լքեալք
 և տարակուսեալք, զի ոչ գոյ մեզ
 զօրագլուխ քաջամարտիկ և բազմա-
 հանձար, որ գումարէ զզինուորսն
 'ի մարտ ճակատուն : Ողբա՛ եկե-
 ղեցի Հայաստանեայց մայր բազմա-
 զաւակ, որ յանագան ժամու և 'ի
 տարաժամ հասակի ազգ մի ողջոյն
 հրաշիւք հանդոյն Սառայի ծնար.
 և այժմ նմանեա Հռաքելի և լաց 'ի
 վերայ որդւոց քոց. Հռաքել լայր
 զորդիս իւր և ոչ կամէր մխիթա-
 րել՝ զի ոչ էին. և դու լաց զման-
 կունս քո, զի ոչ են, որսւէս և
 էինն. զի 'ի միոյ ծնողէ բազմու-
 թիւն անթիւ զաւակաց ծնան, և
 այժմ 'ի բազմութեանց հարանց

ոչ զօրք ծնանին . և ծնելոցն ոչ ոք
 դաստիարակէ զանունդ օրինացն .
 'ի հատէ հասկ վերաբուսար և 'ի
 հասկէ շեղջ յօրինեցար , և 'ի միոյ
 շառաւիղէ տնկեալ "րթ արմատա-
 ցար՝ յոգնակի ուռովք աճեցեալ , և
 տարածեալ լցեր զտիեզերս 'ի ծովէ
 մինչեւ 'ի ծով . և այժմ՝ քակեցան
 քո ցանկք ամբուլթեան և կթեն
 զքեզ անցաւորք ճանապարհաց ,
 օտարք և այլազգիք զմարմնական
 բարեացն պտուղս , և զայգի քո բա-
 նաւոր ապականէ խող անտառի . և
 կինճ վայրենի արածի 'ի հոգեւոր
 սերմանցն ծաղիկ , սասանայ և
 գեւքն չարասերք : Ի միոյ հովուէ
 մեծ հօտ եղեր հովուապետին մե-
 ծի . և այժմ՝ 'ի բազում՝ հովուաց
 ցրուեալ ճապաղեցար , մոլորականք
 և թափառեալք 'ի լերինս , գազա-
 նաբեկք և վիրաւորք 'ի գայլոց .
 յարօտս վնասակարս և մահաբերս
 ճարակեալ . պակասեալք և ան-
 բնակ 'ի դաշար վայրէ 'ի սուրբ գրոց
 վարդապետութենէ , 'ի հանգստա-
 րար ջրոյ անսնունդ , 'ի փարախոյ

Ժողովարանէ արտաքոյ . և ոչ գոյ
քեզ հովիւ որ կրկին գործեօք հո-
վուէ , ունելով 'ի ձեռին ցուպ և
գաւազան . ցպով ընդ գազանսն
մարտնչել և գաւազանաւ զխաշինան
ուղղել :

Աստուածային խորան եօթնաջա-
հեան լուսոյն ընդունակ , Լուսա-
ւորիչ հօրն լուսածնունդ որդւովք .
զլափոյ այժմ լուսատու ճրագունք
քո նուազեալք յիմաստութեանն
ձիւթոյ . զօրագլուխք մարտի քո ան-
զէնք 'ի գիտութեանց օրինաց . բը-
ժիշկք կենաց քոց անհմուտք 'ի
հանճարոյ . հովիւք հօտի քո հեշ-
տասէրք և փառամոլք . մանկունք
ուսման քո սրտմտողք և ընդգիմա-
ցեալք խրատու . և ոչ ակորժեն
լսել զձայն թովլի ճարտարի և ոչ
ընդունին դեզ 'ի գեղատուէ իմա-
տնոյ . մանաւանդ թէ գեղատուք
են կարօտ գեղոյ բժշկականի . և թէ
ոք ուրեք զայն նոցա մատուցանէ՝
ատեն և թշնամանեն . և թէպէտ
ըստ այսմ ամենայնի ողբոց ես ար-
ժանի . և զի զմարմնական ճոխու-

Թիւնս քո օտարք վաարեցին , և մանկունք ուխտի քո 'ի գերութիւն վարեցան , և զուարճալի զարդ քո կողոպտեցաւ , և անճառելի խորհուրդն գնոջ այսօր վաճառի , և երկնաւորն աշտիճան յերկրօտսիրացն . յազիշտակի : Այլ 'ի մեծն և 'ի գլխաւորական բարիսն երանելի ես և յոյժ խնդալի . վասն զի ուղղափառ հաւատոյ լոյս ոչ նուազեցաւ . 'ի բարի սերմանս ցորենոյն որոմն ապականիչ ոչ խառնեցաւ . զազբեւր յատակ աւանդութեանցն քոց՝ ազաաղաթակ ջուր օտարոտի ուսմանց ոչ պղտորեաց . 'ի տաուգութեան և ճշմարտութեան հացն քո կենդանական՝ մեռելական խմոր , և հերձուած քացախութեան չարութեանն ոչ զանգեցաւ . յոսկի անբիծ հաւատոյն և յարծաթ՝ լուսատեալ բանին՝ պղինձ ժանտահոտ և կապար սեւաթիւր ոչ գտաւ . և այսոքիկ խնդրուածովք մեծ նահապետսն Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի քեզ շնորհեցաւ . որ է գլուխ ավենայն քարեաց և հիմն կենաց

յաւիտենականաց : Վասն որոյ և
 դուք քահանայապետք և գլուխք
 եկեղեցւոյ ուրախ լերուք ցնծութիւն
 և սոսկացէք երկիւղիւ և յոյժ դո-
 ղութեամբ . զի որք գլուխ էք
 վերամբարձ և երկնահանգէտ , մի
 գուցէ զօրէն խոզկց գետնաքորչ և
 մոխրաթաւալ լինիցիք , ղերկրա-
 ւորս եւեթ խորհելով : Եւ որք վի-
 ճակաց քաղաքաց և գաւառաց էք
 վերակացուք , մի լինիցիք դէտք ան-
 զգոյշք , հեղգութեամբ և կամ
 ընդ քնով անկեալ . զի տեսանելով
 զեկեալ սուր պատուհասին Աս-
 տուծոյ և ոչ բողոքիցէք , և գտա-
 նիցիք արեան պարտականք մարդ-
 կան 'ի մահ մատնելոց . աթոռա-
 կալք արդար իրաւանց մի յուսայք
 յանիրաւութիւն , և մի ցանկայք
 յափշտակութեան . և որք զերկնա-
 ւորն ունիք մեծութիւն , մի յօժա-
 րեսցին սիրտք ձեր մարմնական և
 ունայն մեծութեան : Առաջնորդք
 երկնաւոր ճանապարհին և արա-
 ծողք Քրիստոսի հօտին և մեծագին
 գառանց , զոր միաժինն միայնոյ հօր՝

արեամբ և մահու ժառանգեաց՝
 զհնգեասասանամեայ չարչարանօք
 մեր լուսաւորչին ստացեալ սեպ-
 հական ժողովուրդ, և ձեզ ձրի և
 անգին տուեալ՝ի ժառանգութիւն :
 Մի՛ մոլորեցուցանէք ՚ի լերինս և
 յանկոխ ճանապարհ, և մի մատնէք
 դայլոց և դազանաց, զոր հովիւն
 քաջ ՚ի վերայ ուսոյ երարձ, և ՚ի
 վեր տարաւ յերկինս և ընդ ան-
 մոլարս խառնեաց թիւ : Մի՛ լինիք
 նմանողք վարձկանացն ՚ի մարմին
 սերմանողաց և զհոգիս խաշանց բա-
 նաւորաց անտես առնողաց . մի
 անխնամ անգութ և անայցելու
 խոցելոցն վիրաւորաց լինիցիք . վասն
 որոյ Քրիստոս զխոցումն և զվէրս
 յանձն առնու : Մի՛ զօրագլուխք
 անզարմաբարք և անագորոյնք ըզ-
 վառացն անուն սիրելով և զզօրսն
 ՚ի տագնապ տարակուսանաց մատ-
 նելով : Նաւաստիք եկեղեցւոյ նա-
 լի, մի ՚ի կենցաղոյս ամբոխեալ ծո-
 վու տայք զնաւ եկեղեցւոյ յալէկո-
 ծութիւն, և ՚ի խռովութիւն հող-
 մոց . զի մի ընկզմելով զորս յանձն

առէք հանել 'ի հեղձական ծովէ՝
կորուսանողք անձանց անմեղաց լի-
նիցիք : Որք աստուածային այգւոյն
բանաւոր և երկնաւոր անկոցն տըն-
կագործ և պահապան կարգեցայք ,
և 'ի պտղոց այգւոյն ճաշակէք , և
ակն ունիք դահեկանի վարձուն յա-
մէնաբարի տեսունէն , մի տայք թոյլ
գազանին՝ ապականել զաստուա-
ծային այգին , զքաջաբեր ուռն
յորթն ճշմարիտ արմատացեալ . մի
շարժէք զպատուար զգուշութեան
պատուիրանացն Աստուծոյ . մի կո-
խէք զկարգ կանոնաց աստուածա-
հաստատ ուխտին հաւուտոյ . մի
քակէք զցանկ ամրութեան հայրե-
նագիր աւանդիցն , զի մի հարցիք
յօձէ չարաթիւն և անբուժելի :
Բժիշկք բանաւորք և վերակացուք
հոգւոց , որք զաստուածականն ու-
նիք բժշկարան , մի անգութ անգո-
րով առ խածեալն 'ի կամակոր
օձէն և 'ի բնական և յանրնական
ցաւօք պաշարեալն լինիցիք . մի ող-
ջացուցիչք չարեաց և ոչ փարատիչք
ցաւոց : Աստուածայինն Պաւղոս

գրէ ձեզ և ամենայն հաւատացելոց
խրատ և ասէ . Յիշեցէք զառաջ-
նորդս ձեր , որք խօսեցան ընդ ձեզ
զբանն Աստուծոյ . և հայեցեալք
յելս գնացից նոցա՝ նմանողք եղե-
րուք հաւատոցն : Արդ գուք յիշե-
ցէք զառաջնորդն կենաց և փրկու-
թեան ձերոյ , և զմտաւածէք զան-
տանելի չարչարանա աստուածա-
գուծ հօրն և հոգւոց լուսաւորչին
և ճգնաւոր նահատակին Քրիստոսի
սրբոյն Գրիգորի . և մի՛ մոռանայք
զգարմացուցիչն երկնաւոր զօրացն ,
զկիրս նորա հոգանիւծ մարմնոյն .
պատկառեցէք յայնպիսի սոսկալի
նորա խստամբեր վարուցն . որ և
այժմ զարեան քրտանցն և զցօղով
անուցեալ արտասուացն զսերմա-
նեալ հաւատոցն անգաստանի պը-
տուղ վայելէք : Արդ հայեցարուք
յելս գնացից նորա , թէ որպէս ե-
կաց յաշխարհի և կամ ո՞րպիսիք
էին ելք գնացից նորա . զի այն է
գուռն ոչխարաց հովուութեանն՝
ընդ որ նա եմուտ . չարչարանօք
ստացաւ իւր ժողովուրդ , քերանօք
ԳՐԻԳ . ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ . Բ . 11

րոպէրաց մարմնոյն և կողիցն հոս-
 ման արեան շինեաց զաղգա զայս և
 կեղեցի Աստուծոյ . որպէս և տէրն
 իւրով կողակայլակ արեամբն զաղգ-
 և զաշխարհ ամենայն . հրոյ տոչոր-
 մամբ խորովեցաւ 'ի վերայ իւրոց
 գեղեցիկ գառանցն . անհնարին
 տանջանօք կայր 'ի կախաղանի , և
 աղօթէր վասն իւր հաւատացեալ
 հօտին . 'ի գուր խաւարին և 'ի մէջ
 չարութեան օձից կայր զամս երեք-
 տասան , յաղաքս 'յ գուր մեղացն
 և 'ի հարուածս օձին և 'ի մէջ թիւ-
 նալի ախտից մեր ընկղմելոյն : Այս
 է գուռն հոգեւորական հովուու-
 թեանն , և որ յա մտանէ ընդ այս
 գուռն , գող է և աւաղակ . այս է
 օրինակ՝ որով սեպհական լինի ժա-
 ոանգութիւնն և ոչ աղքատկցութիւն
 արեանն՝ որով տիրեն Գրիստոսի
 հօտին . այս են գինք գառանց
 Գրիստոսի և ոչ բազմութիւն ար-
 ծաթոյ . զի խոտեսցին այնոքիկ որք
 ընտրեալ են արծաթով : Արդ որ
 այսպէս եմուտ ընդ գուռն ոչխա-
 րաց , հայեցաբուք և յեւս գնացիցն

և զարմացարուք . զի յետ ստանալոյն իւր ժողովուրդ , յետ 'ի քահանայապետականն բարձրանալոյ յաթոռ հրաժարեալ յաշխարհէ , յանապատ վայրս և յանրնակս հեռանայր . օտարանայր 'ի պատուոյ , փախստական լինէր 'ի փառաց , Աստուծոյ լինէր խօսակից , հրեշտակացն երգակցութեանց կցորդ , ընդ սրբասաց արովբէսն սրբաբանող :

Արդ նմանողք եղերուք գթած հովուին , որպէս և նա իւրում տեառն և ֆրիստոսին . և զօրինակ ճգնող նահապետին յանձինս ձեր ստացարուք , բերէք և 'ի ձերում հոգիսդ զհաւասարութիւն այնպիսի հաւատոյ . չարչարեցարուք և դուք ոչ 'ի բռնաւորաց՝ այլ 'ի կամաւոր բարուց . մի' ինչ խափան լիցի հովուելոյ զստուածային հօտն , ոչ սպառնալիք սրոյ , ոչ վիշտք մարմնոյ , ոչ արկածք փորձութեան , ոչ բերմունք ժամանակի : Մանաւանդ զի ոչ գոյ այժմ չարչարանք բռնաւորաց և ոչ պատերազմ հերձուածողաց , այլ փառք և պատիւ . զի

հայրն հաւատոց կրեաց զչարչարանս և զվատաւիս, և դուք վայելէք 'ի պտուղսն, և զարդարեալ շքեղացիք յաստուածային խորանն 'ի մէջ ժողովրդեանն յաստուածագործ քահանայութեանն :

Այլ դու ո՞վ աստուածային և քահանայական գլուխ, վասն զի ընդ քեզ իբրեւ ընդ Ճմարիտ կենդանւոյ խօսիմ, զաստուածային և զանմահական զգեցեալ զկեանս . ո՞վ քահանայապետ սուրբ՝ վերնոյն և հրեշտական քահանայութեն կարգակից . յանմահ սեղանն մեր Յիսուս պատարագող՝ զառաքինութեանն քո պատարագ, որով և հայրն երկնաւոր զուարճանայ . ադամային բնութեւս ըստ պատկերի եղելոյ Ճմարիտ կերպարանին ցուցող անխառն և պարզ մաքրութիւն : Ամենայն սրբոցն 'ի բնութենէս ընտրելոց նկարագիր պատկերի գեղեցկութեան՝ բոլորիցն սքանչելի տեսութեամբ, ճոխութեան վարուց պայծառութեամբ, հրաշալի յերկուցն միաւորութեամբ, բարձ-

րազոյն գործովք և անհպելի ,
 նուազտ խորհրդովք և հեղահոգի .
 անբարկանալի բարուք , վշտակից
 սրտիւ , հեշտալուր և ախորժելի
 բանիւք , հրեշտական գիմօք . ա-
 մենայն աշխարհի և ազգի և հասա-
 կի և աստիճանի բարեգործական
 աղբիւր , կուսական կրօնից փեսա-
 ւեր փառաւոր : Ամուսնութեան
 կարգաց խրատ ողջախոհութեան .
 յանապատական վարս թռուցիչ
 երկնահաս . քաղաքական վարուց
 օրինադիր ստուգութեան . պարզա-
 միտ բարուց ուսուցիչ քաղցրա-
 բան . տեսական իմաստից խորաքննին
 աստուածսբան . ճոխապատիւ իշ-
 խանաց սանձք արգելման . թշուա-
 ռացեալ աղքատաց մխիթարիչ սփո-
 փանաց . ծերունական ալեաց ցուպ
 հաստատուն . մանկական ախոց դաս-
 տիարակ զգաստութեան . աղքա-
 տութեամբ ցականելոց փարթա-
 մութիւն փառաց . ճոխութեամբ
 բարգաւաճից՝ յաստուածայինսն
 ամբարոզ գանձու : Այրեաց վերա-
 կացու , որբոց հայր հաւասարա-

գութ . հիւանդաց բժիշկ . յերկո-
ցունց ցաւոց՝ հոգեկանին և մար-
մնականին . առգղջութեան պահա-
պան յուղղութեան հաւատոց և
առաքինութեան գործոց . պահոց
և ազօթից ժուժկալութեամբ՝ ան-
մարմնոց և անարեանց ազգակից .
սաղմոսերգութեան հնչմամբ անշի-
ջանելի ըստ հրեզինացն հոգւոց .
արթնական տքնութեամբ քաջա-
պինգ և անպարտելի ըստ հոգեղէն
զուարթնոցն :

Ո՛վ աստուածամերձ և աստուա-
ծազգեսաց անձն , հայեսցիս գթութե-
ամբ և սիրով յազգս և յեկե-
ղեցիս , զոր գութ ընծայեցեր Աս-
տուծոյ . որք քո ճգնութեամբդ
տուան Աստուծոյ մրցանակ մարտի
և յաղթանակ նահատակութեան .
և հայցեսցես զերկնաւորն խաղա-
ղութիւն , և ՚ի փորձական կենցա-
ղոյս ծովու զանգորրութիւն . և
յլնթացս բարեաց ճանապարհին
զուղղութիւն : Այլ ո՛վ քաղցրու-
թեանն և գթութեանն և աստուա-
ծային բարերարութեանն երանա-

կան պատկեր, սուրբ հայր հոգւոց,
հայեաց և յիս յողորմելի և 'ի թը-
շուառացեալս ոգւով. 'ի քո բարե-
րարութենէ ողորմութեան գտողս,
և անարժանութեամբ կորուսանողս,
'ի քահանայութեանն կարգ ամօթոյ
զգեցող և ոչ արգարութեան գոր-
ծոց. 'ի բանիս սպասաւորութիւն
բազմաց քանքարաց ծածկողս և ոչ
շահեցող. 'ի գործ անտեսութեանս
ընչից տեսուն իմոյ վատնողս անի-
րաւութեամբ, և ոչ հաւատարմու-
թեամբ բաշխող: Եւ զի մաշեցան
ունայնութեամբ կեանք իմ, և ոչ
կարացի գործել, և թէ այդք եկից
մութացայց, ով ինձ ողորմեսցի կա-
մաւ 'ի բարեաց զկեկոյս: Այլ մի
միայն է իմ յոյս և տառապելոյս
փրկութեան հնար. առ քո ողոր-
մութիւնդ վստահութիւն, որով և
զայս ընծայ բանեղէն պատարագաց
հայրաբար գթով ընկալցիս. եթէ
իցէ ինչ արժանի յեկեղեցի քո ըն-
դունելոյ՝ քո են պարգեւք, և 'ի
քոյոցն քեզ ընծայեցաւ. և թէ ոչ՝
թողութիւն և ընդ այլոց յոլովից

սխալանացն և այսմ համարձակու-
թիւն եղիցի 'ի յօժարութենէ և 'ի
փափագմանէ բռնադատելոյս : Այլ
և զիմ սակաւ մնացեալ աւուրս կե-
նաց արժանի արասցես յեկեղեցւոյ
քո գործ սպասաւորական ծառայ-
ութեան վճարել . զի և ես ողոր-
մութիւն գտից և վարձ ընդ քո
կենդանի տնկոցն մշակութեան
վաստակոց , տեսանել զքեզ ընդ
Քրիստոսին քում յանզուգական 'ի
փառան . զի որում չարչարանացն
հաղորդեցար և յանճառելի փառան
ընդ նմին ճոխասցիս . զի և ես ար-
ժանի եղէց ընդ քո եկեղեցւոյ սրբ-
բակրօն մանկունան փառաւորել
զամենասուրբ զԵրրորդութիւնն ,
զՀայր և զՈրդի և զամենասուրբ Հո-
գին , այժմ և միշտ և յաւիտեանս
յաւիտենից . ամէն :

Յ Ա Ն Կ

Ե . ՀԱՅՈՐՈՅ

Յովհաննու Սարկաւագ վարդապետի ներքող 'ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ	5
Վարդանայ վարդապետի ներքողեան 'ի նոյն	41
Յովհաննու վարդապետի Եր. զընկացւոյ 'ի նոյն	85